

وہ لَامِيك جو كَتِيبن
(تاوانو جو خانو)

مفتدی اقرأ الثقافی

للكتب (كوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

عہدوئلا گہرمیانی

www.hzr.com

وہ نامیک بو کتبے

(تاوانی بوخاری)

هزر بو چاپ و بلاوکردنه وه

وہ ٹامپک بؤ کنپے

(تاوانی بوخاری)

نووسینی

عہ بدوٹلا گہرمیانی

Page fb/ nawandy.hzr.۱

Email/ nawandi.hzr@gmail.com

هزر نو چاپ و پلورگندمچه

۰۷۵۱۱۳۰۲۹۵۹

ناوهندی هزر نو چاپ و پلورگندمچه

هولتیر - پشت بازارگه - نزلک مزگونی مهجوره علال

ناوی کتیب: وه لأمیک بۆ کتیبی (تاوانی بوخاری)

ناوی نووسەر: عهبدوللأ گهرمیانی

بابهت: ئایینی

دیزارین: ناوهندی هزر

چاپی به کهم: ۲۰۱۶

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

نرخ: ۵۰۰۰

هه موو مافیکی ئەم کتیبه بۆ ناوهندی هزر پارێزراوه.

له به پێوه به رایهتی گشتی کتیبخانه کان ژماره ی سپاردنی (۸۶۸)

سالی (۲۰۱۵) ی دراوه تی.

پیشکشہ شی:

پیشہ وای فہرموودہ ناسان
پیشہ وای بوخاری

به ناوی خوای گورده میهره بان

هه وئی شیواندنی ئیسلام و پایه کانی، زادهی بیری کهسانی یهک سهردهم نه بووه، به لکو هه وئیکی بهردهوام و به یه کتر سپاردنیکی هه میسهیی بووه له نئو ئه و کهسانی نه یان توانیوو بهرده له سهه ئاره زوویان لابه دن و خوڤده نه په نای په یامیک که عه قلی دروست به پراستی خستوو هه و به پراستی ده خاته وه له ئیستا و داهاتوو شدا.

ئاره زوو و دونیا ویستی و پیکدادانی ئاره زوو ویزدان و دواتر پشتگیر کردنی ئاره زوو له سهه بهرژه وهندی ویزدانی ساغ، پالنه ری زۆری نه و مرقفانه بووه که له په وره وی میژوودا پشتیان له په یامبه ران کردوو و له په یامه که چونه ته سه نگره وه و ته نیا بو خویان خراپ نه بوونه، به لکو بوونه ته خراپه کار و تارمایی خراپه ی بیروباوه پیشیان زیاتر کردوو و له هندی حاله تیشدا شهیتانیشیان سه رسام کردوو!

که کتیبی (تاوانی بوخاری) له نووسینی (زه که ریا ئۆزۆن) م بینی، به ناو عه قلائییه کانی ترم بیرهاته وه که ده یانه وی له په نای عه قلیکی نه خو شه وه که لئین بخه نه بنه ماکانی ئیسلامه وه، تاویک خویان له بوخاری دلسۆزتر بو ئیسلام ده ناسینن و تاویک له ده میان دهرده چی و نیازی دلایان دهرده خه ن! که ته نیا بوخارییان مه به ست نییه، به لکو ئه و بهردهی که هه لیا نگر تووه و ده یهاویژن، نیازیان شکاندنی

په يامبهري خوايه (صلى الله عليه وسلم) تا بتوانن په يامه كه بى پښ
 بكن، په روه ردگارش ده فرمويت: ﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ
 بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾^١
 التوبة: ٣٢، واته: (نه وانه به و بربواوه په پوچه يانه وه) ده يانه ویت
 نور و تاينى خوا به فوى ده ميان بکوژينه وه و خاموشى
 بكن (به لام خه ياليان خاره) خوا ناهيلت تاواتيان بيته دى و هيچ
 شتيكى تری ناويت جگه له وه نه بيت تاين و نورى خوى سه رجات و
 نورى خوى ته واو بکات و ده رى بجات، هرچنده کافر و
 بيتاوه پان پنى سه غلت و دلته نگ بن^١.

دوا تر به ساپته کاندا گه پام ده رکوت نووسه ره لگري پروانامه ي
 نه ندازياريه، به لام له م کتبه دا وه ک فرمووده ناس و شه رعناس و
 نسووليش دواوه! دونه يابه کى سه يره به خوا، نه گه ر بيت و منيك
 له بابه ت پسرپويه کى نه ودا قسه بکه م يان پسرپويى پزيشکيت،
 په نگه ددان له دم مده نه هيلن! چوون نه وه زانسته و منيش له وه
 شاهه زا نيم، پزيشکي و نه ندازياريش بو خويان ده يان بوار و
 جوړيان هيه و نه ندازيارى ته لارسازي ده م وه رناداته بوارى
 کاره با و کشتوکالى، په نگه پسرپويى نازه لاداريش بايى
 جوتيارىک له کشتوکالى نه زانى، به لام بو بابه تى نيسلام ده بنه

^١ - رافى نايه ته کانم له تفسيري ناسان و پوخته ي تفسيري قورنان
 وه رگرتوه.

شاره‌زا و پسپوږ و جی به زانا هه لکه و ته کانی له ق ده که ن!،
 مه به ستم له مه دا لاسایبکړدنه وهی میژووی پیاوani کلیسا نییه،
 به لکو هه ریه که و به قه باره ی شاره زایی خو ی و له نه زانیشدا عیب
 نییه مړوږ بپرسیته وه، وه ک په روه ردگار ده فه رموویت: ﴿فَسْأَلُوا
 أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ النحل: ۴۲، واته: نه گه ر هه ر بپروا
 نا که ن و نایزانن ده ئیوه له شاره زایان بپرسن؟ (که په وانه کراوانی
 ئیمه پیاوانیکی ناسراو بوون له ناو قه و مه کانیاندا).

پرسیارکړدن و ته ماشاکړدن کتیبی زانا سره راسته کان چاره سهری
 دهردی گومان و بیباوه رپیه به و مرجه ی مړوږه که ناماده یی هه بی
 بو وه رگرتنی چاره سهری به دگومانیه که ی و به دهردی نه خوشان
 نه که ویته که له ره قییه وه له ته ک دهرمان و چاره سهری
 ده ستنیشانکراوی پزیشکه که ی! منیش لیره دا خوم به زانا
 نه زانیوه که وه لام دده مه وه، به لکو ئه رکیکی زانستی و
 ئاییندارییه که له به ناهق په لاماردانی بیروباوه پ و گه وره ی
 فه رمووده ناساندا خوت کپ نه که ی، به پشت به ستن به سه رچاوه ی
 زانایان پشت به خوا وه لام دده دینه وه به رانبر به قسه و جوینه وه ی
 هندی تومت و سه رچاوه ی نارپه سن تاوه کولای خوینهری کورد
 مه زنترین سه رچاوه ی فه رمووده به نارپه وا نه که ویته ژیر پرسیاره وه .

کتیبه عه ره بییه که ی له سالی (۲۰۰۴) چاپی به که می بلاو بووه ته وه
 به ناو نیشانی (جناية البخاري) واته (تاوانی بوخاری)
 نزیکه ی ۱۷۰۱ په رپیه، له راستیدا ده بوو بینوسیبایه (التجني علی

البخاري) واته (بهناهق تاوانکردن بهرانبه ر بوخاری)، ئەم کتیبە ی (زەکەریا ئۆزۆن) نووسیویەتی و (ئارام حاجی) لە عەرەبییە وە کردوویە بە کوردی و (هاوژین مەلا ئەمین) پێداچوونە وە ی کردووە و سالی (۲۰۱۵) بلا بوووە تە وە و چاپی یە کە می لە سەر نووسراو وە زنجیرە ی (۷) ی ئایین و ئەفسانە ناسی پرۆژە ی هاو بە شێ مالی سۆهرە وە ردی و ناو هندی غە زە لنووسە .

بە هیوام وە لە مێک بێت بێتە هە ئمالەری ئە و بە دگومانی و کردە ناخە زکارییە ی کە تاوانخواریکی وە ک زە کەریا ئۆزۆن بە یی پە چا و کردنی ئە رک و ئە مانە تی زانستی و جیا وازی کردن لە نێوان پە سپۆرییە کان ئە رکی ئە خلاقییانە ی واز لێ هێناو و پە لاماری توانای تە شریعی و ئە خلاقیی و زانستییانە ی ئیسلامی داو . ئومید مە بە م کارە م شە فاعە تی پە یام بەری ئازیز مو حە مە د (صلی اللہ علیہ وسلم) بە دە ستبە خە م، وە کۆ چۆن بە دوژمنایە تی کردنی، مەرۆ ق خە سارە تی دۆنیا و ئاخیرە ت دە چنێتە وە .

عە بدو للاً فازل حە سە ن (عبداللە گە رمیانی)

۲۰۱۵ / ۱۱ / ۱۳

ثایین و نهفسانه و سوهره وهردیی

ثایین/ (دین) له قورئاندا دوو واتای یه کتر ته واوکه ری هه یه، واتایه که مه به ست پیتی شه ریعت و به رنامه ی ژبانه و پتویسته مروّفی باوه ردار به پیتی نه و شه ریعته ژبانی خوی رنکجخت، واتای دووه می ته واوکه ریش وانا قیامت و ناخیرهت، له ناخیرهتدا به ره نجامی بیرو گوفتارو کرداری دونیات ده چنیتته وه، وه که له م دوو به لگه قورئانییه دا پوونده بیتته وه: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ﴾ ﴿٨٥﴾ آل عمران: ٨٥، واته: جا نه وهی بیجگه له ثایینی نیسلام په پیره وهی هه ر نایینکی تر بکات لیتی وه رناگیریت، له قیامتیشدا له خساره تمه ندو زه ره مه ندانه.

هه روه ها فه رموویه تی: ﴿مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ﴿١﴾ الفاتحه: ٤، واته: خاوه ن و سه ردار ی پوژی پاداشت و سزایه (پادشای پوژی قیامت ته که دادپه روه ری په هاو بی سنووری تیدا به رپا ده کات).

نهفسانه/ (أسطورة و خرافة) نه و چیرۆک و باسانه یه که بنه های پاستیبیان نییه، وه که نه و فره خواییه ی له یوناندا هه بووه، خوای باران و خوای شیعر و خوای میوزیک و ده بیان خوای دروستکراوی تری زاده ی مروّفی له په یامی راسته قینه هه له اتوو بو عه قلیکی نه خۆش که نه وی پادهستی نه فامی و تاریکی کردبوو، یان نه و

باوه‌په‌ی که نانی وشک و شه‌ریه‌تی میوژی کردووه‌ته گوشت و خوینی عیسی‌ای په‌یامبه‌ر(علیه السلام)، که وه‌هایان داناوه هر که‌سی له و بۆنه‌یه‌دا نانی وشک و شه‌ریه‌تی میوژ بخوات له‌لاشه‌یدا ده‌بنه گوشت و خوینی مه‌سیح و له سووتانی دۆزه‌خ ده‌پیارین.

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی ئایین به‌رنامه و شه‌ریعه‌ته، به‌رنامه ئاسمانیی و ده‌ستکرده‌کانی تری مروژ هر به‌ئایین داده‌نری و نه‌فسانه‌ش وه‌ک ئاینیک مامه‌له‌ی له ته‌کدا کراوه و قوریانیی له پیتاودا دراوه، ئیسلامیش بۆ په‌واندنه‌وه‌ی نه‌و فسانانه هاتووه که به‌په‌یامبه‌رانه‌وه لکیندراوه و کپۆکی بانگه‌وازه‌که‌شی لیکجیاکردنه‌وه‌ی په‌وا و نا‌په‌وايه.

سوه‌ره‌وه‌ردی/ یان سه‌هره‌وه‌ردی، له‌سوه‌ره‌وه‌ده‌وه وه‌رگیراوه، نه‌سه‌بدانه، ناوی شاریکی ئیران بووه و بووه‌ته نه‌سه‌ب و نازناو بۆ که‌سیک ناوی (شیهابه‌دین عومه‌ر) و به‌سوه‌ره‌وه‌ردی ناوبانگیی ده‌رکردووه، ئیبن که‌سیر ده‌له‌ی: له‌ه‌له‌بدا گه‌نجیک به‌ناوی سوه‌ره‌وه‌ردی بووه هاوپی (ئه‌له‌لیک نه‌لزاھیری کوپی سوڵتان سه‌لاحه‌دینی نه‌یوبی)، شاره‌زای کیمیا و سیحر و جادووی چاو بوو، له‌به‌ر بانگه‌وازکردنی بۆ نه‌و پیشه‌یه‌ی له‌ژیر په‌رده‌ی ئاییندارییه‌وه سوڵتان سه‌لاحه‌دین فه‌رمانی کوشتنی داوه.

---

^۱ - بیوانه: الإمام الحافظ عماد الدین أبي الفداء إسماعیل بن کثیر القرشي الدمشقي، ج ۱۳، ص ۵، ط ۱، ۱۴۲۳هـ- ۲۰۰۳م مکتبه‌ الصفا.

سولتان له سنووری دهوله ته که ی خویدا خزمه تی زوری سو فییه کانی کردووه، خانه قای بویان دروست کردووه و بزئیویانی له نه ستو گرتووه، بو خویشی به زوری گوئیستی قورئان و فرموده بووه و سه رباری سولتان تییه که ی له به رده م زانایان دانیش تووه و فرموده ی نه زبه رده کردووه. سولتان ی که له به ر نزیک بوونه و ی مندالبونی نافرته تیک دهستی له پزگار کردنی شاریک هه لگرتی و له فه تحی قودسدا پری به خاچه رستان نه گرتی تا به نازادییه وه در بچن و سه ربورده ی جوانی نه و که بووه ته نمونه ی ره و شته رزی موسلمانان لای خه لکه دوژمنه که شی^۱، ناخو هوکار چی بی دهستی بچته کوشتنی سوهره وهردی؟

زه ه بی له کتیه که یدا (تاریخ الإسلام و وفیات المشاهیر و الأعلام) به لیکولینه وه ی دکتور (بشار عواد المعروف) ده گپرتیه وه: هندی شه رعناسی عه جه م باسیان کردووه که لای (قابون) له ته ک شه هابه دینی سوهره وه دینی بوونه و... (تورکمانی) دهستی سوهره وهردی پراکتی شاره و قوئی لی بووه ته وه و خوین فیچه ی

---

^۱ - ده کری که سانیک هه بن په خنه یان له سه لاهه دین هه بی، بو وه رگرتنی بوچوونی که سیک شاره زا و سه رپاست له و باره یه وه بووانه کتیه که ی پروفیسور دکتور محسین محمه د حوسین: سه لاهه دین بدوینین یان خو مان به به رپرسیار بزانی، وه رگپرانسی: ناواز فاتح جاف، ده زگای چاپ و بلا کردنه وه ی ناس، به ده ر له پیشه کیی نه جامده ری چاویتکه و تنه که له و کتیه دا زوری شت پوونده بیته وه.

کردووه... (تورکمانی) په شوکاوه و قۆله که ی فریداوه و پراکردووه، سوهره وه ردیش به دهسته که ی تری قۆله که ی ه لگرتووه ته وه و که له ته کماندا به پیکه وت و ته نیا دهسته سپره که یمان پی بینیووه و هیچی تر و زۆر شتی سهیری به خه لک پیشان داوه... (سیف الامدی) وتویه تی: له حه له ب له گه ل سوهره وه ردیی کۆبوومه وه، زانستی زۆر بوو، وه لی که م عه قل بوو، سوهره وه ردیی وتی: ده بی بیمه خاوه نی ئه م زه مینه، له خه ودا بینیومه ئاوی ده ریام خواردووه ته وه.

(إحسان إلهي ظهير الباكستاني) له کتیبه که یدا (التصوف... المنشأ والمصادر) باسی ئه و جووره له ته صه و فیه ده کات و ده لی که دانراوه کانی حه لاج و نیبن عه ره بی و سوهره وه دی و که سانی تریش کاریگه ربوونه به فلا تونییه تی نو ی و دانراوه کانی نه رستۆتالیس، به تاییه ت له بابه ته کانی (فیض و خو شویستن و مه عریفه و ئیشراق) و سوهره وه دیش سه رۆکی ئیشراقیه کان بووه و له پێگه ی ئه و و که سانی تره وه مه ترسیترین بیروباوه پی وحده الوجود و حلولییه ت تیکه ل به بییری ته صوفی ئیسلامی بووه.

له سه رده می کدا که سولتان و باپییری کوردان له جه نگی داگیرکاریی خاچه رسته کان بووی و شه ری رافیزه ی له سه ر خو ی و ده وه ته که ی لابر دی، چۆن هه لو یستیکی ده بی له سه ره لدانی مه ترسیترین بیروباوه پیک و سه رسام کردنی خه لک به پیشاندانی دیه نی له خشته به ره وه به ناوی پاکبوونه وه له لاشه و ئاشنابوون

به جیهانی بالا و ترساندنیان و خۆنزیکردنه وه له کوربه که ی؟ نه کرئ
دوای نه وه موو هه ول و تیکۆشانه ی که بۆ پارێزگاریکردنی خاکی
موسلمانان دای له به رانبهر خاچه رستاندا که هه موو به یه ک په نگ و
باوه په وه ده ریاکانیان بری دۆخه که به سوهره وه دی بسپیری تا
حه لاج و ئین عه ره بیی ئاسا بلی خوا له ناو مندایه !

سه یر له وه دایه خه لکانیک که پابه ندییان به ئایینه وه نییه
مرۆهدۆستانه له م کاره هاتوونه ته ده نگ! که چی له به رانبهر
نه شه که نجه و به نا هه ق کوژانی زانایانی تری ئیسلام زۆر بیده نگن!
بۆ حه لاج و سوهره وه ردی به داخن، به لام دژن به شیخی ئیسلام
ئین ته یمیه که له به ندیخانه دا مردووه نه گه ر نه شه کوژرابی، بۆ
سه ید قوتبی په حمه تی هیه نالین که له سه ر بیروباوه ر له سیداره
درا.... سه یر له وه دایه مادام شیخی ئیسلام و سه ید قوتب خزه ته
ئیسلامیان کردووه و لای زۆر به ی موسلمانان قورسای خۆیانیان
هه یه، نه وه به سه رچاوه ی تیروور و مه ترسی ئاسایشی جیهانیان
ده زانن، ئیلحاد و حلولیه تیش به سه رچاوه ی پۆشنگه ری!

بزگارکردنی ناین له دهست پێشه‌وای فرمووده‌زاناان!

ئەم ناوێشانە جێی پێکەنین و لەهەمان کاتیش جێی ئەوێه بە بۆ نووسەرەکی بگری! تۆ بۆی کاکێ نووسەر لەخەمی ناینه‌که‌دا بۆ و بەچاوی پێ فرمێسکەوه ئەمە‌ی بۆ خزمەت ئیسلام و پاداشتی خاوی نووسیبی؟! ئەو‌ی که‌مێک فامی بۆ دەزانی وەها نییه، چونکه هەر زوو پەلامار دەدات و پەتی دەکاتەوه فرمووده حوججە بۆ و ئیسلام شتیکی پۆ بۆ ئەم سەر‌ده‌مه‌ بگونجی، له‌ وێنه‌ی پەپوله‌دا ژەه‌ری دوو‌پشکمان بۆ دەخاته‌جه‌سته‌وه، له‌پێستی مەردا پەلامار دەدات، ئەگەرنا له‌ کاری لێکۆڵینه‌وه‌ی فرمووده‌ناسان ده‌گه‌یشت و به‌ریزه‌وه‌ ده‌دوا.

په‌نگه‌ لێی تیکچووبی و ئیسلام و مه‌سیحیه‌تی وه‌ک یه‌ک هاتبێته‌ پیش چاوه‌، له‌ وێنه‌ی پیاوانی ناینی مه‌سیحیه‌تدا فرمووده‌زاناان ئیسلامی بینیبی، که‌ موسلمانان بۆیان نه‌بووبی فیری زانست و زانیاری ببن و خویندنه‌وه‌ی قورئان و پاره‌که‌ی ته‌نیا له‌وان وه‌ربگرن، بۆ ناگا له‌وه‌ی فرمووده‌زاناان بوون له‌ پێگه‌ی گێرانه‌وه‌ی فرمووده‌ سه‌حیحه‌کانه‌وه‌ شوێرشیکێ زانستییان به‌ریاکرد و فیریوونی زانستییان کرده‌ ئەرک به‌سه‌ر موسلمانانه‌وه‌ که‌ ده‌بۆ هه‌ریه‌که‌ و به‌ش به‌حالی خۆی له‌ ناینه‌که‌ی شاره‌زابی و به‌به‌لگه‌ی قورئان و فرمووده‌ شارستانییه‌تیکیان بوونیا‌ت‌نا که‌ هه‌ندی میژوونوسی پاستگۆ مه‌ده‌نییه‌تی ئەوروپا به‌قه‌رزدا‌ری ئەو

شارستانییه ته ئه زانن، زانا گه وره کانی ئیمه ی کوردیش له پێگه ی
ئه و زانستانه وه به ره می نایاب و نووسین و فیربوونیان بو
تۆمارکردوین.

نووسه ر ئه م کتێبه ی پێشکه ش کردووه (به وانه ی پێز له عه قل ده گرن
و بو بپاری عه قل ده گه پینه وه و له تاریکی چاویلکه ری
باوکسالاریدا چرای بیرو پۆشنبری داده گیرسینن)، به لام ئه گه ر
له زانستی فرمووده رابعا بایه و شۆرشی یه کتا په رستی ئیسلامی
به دروستی ببینایه دژ به سته مکار و چه وسینه رانی ژن و پیاو و هه ژار
و بی ده سه لاتان، په خنه ی دژ به پیاو ه ئایینییه کانی مه سیحیه تی
سه ده کانی ناوهرستی به بهر فرمووده ناساندا نه ده کرد.

له پێشه کی وه رگێردا هاتووه که ئه م کتێبه ده یه ویت ئه و ئیسلامه مان
پی بناسینیت که فرمووده په رسته کان په یه وه ی ده که ن، به و
شێوه یه ی که له (صحیحی بوخاری) دا هاتووه، لاپه ره (۷).

له لاپه ره که ی دواتردا ده لێ وه رگێرانی ئه م کتێبه بو ناشنا کردنی
خوینهری کورده به م سه رچاوه سه ره کییه ی هزری ئیسلامی و
ره وتی سه له فی له دنیا ی ئیسلامدا. به شیکه وه لامدانه وه ی ئه و
قسانه دواتر له وه لامدانه وه ی نووسه ردا ده ببینن پشت به خوا،
فرمووده په رستان زا راه یه کی زۆر نه زانانه یه و دنیا ی ئیسلامیش
به سه له فی و په یه و کارانی تری مه زه به کانی ئه هلی سووننه

به چاوی گرنگ و پر بایه خه وه ده رواننه سه حیجی بوخاری و
 زانستیانه لیکۆلینه وه یان کردووه و کۆده نگیی ته واوی موسلمانانی
 له سه ره و خوی گه ره ش موسلمانان له سه ر گومرایی کۆ ناکاته وه .
 ئینجا وه رگێپ ده ئی: (چیدی ئایین له گێرانه وه کانه وه وه رنه گرین و
 ههستی ئایینی راسته قینه ی خۆمان بکهینه مه حه ک بۆ په سه ندکردنی
 ئه وه ی که به ناوی ئایین و فه رمووده وه له رابردووه وه پیمان
 که یشتووه) ۸۷. وه رگێپ ته واو پوونی نه کردۆته وه پێوه ری ئه و چیه
 بۆ هه لسه نگاندنی فه رمووده کان! ئه وه ی نه چووه خانه ی عه قل و
 به رزه وه ندیه وه توور بدری و له کۆی ئه و هه زاران فه رمووده یه دا
 چند دانه یه کی هه لبژیرین و به ههستی ئایینی خۆمان شیوازیکی
 نوئی ئایینداری هه لبژیرین؟ ئه و ههسته ئایینییه ی که به شیکی
 مرفه کانی کردووه ته مشک په رست و مانگا په رست و بوزی و سیخ و
 سه دان شتی تر؟ ئاخۆ به بی به لگه ی قورئان و فه رمووده و
 لیکۆلینه وه له حیکمه تی ئیسلام و هه ولی زانایان له نه هیشتنی ئه و
 شتانه ی به ئیسلامه وه لکیندراون و نه هلی ئه و کاره ن چۆن ده توانین
 ههسته ئایینییه که مان ئیسلامیانه بکهین؟!
 ئه وه عه قل زانستی فه رمووده ی هیناوه ته ئاراوه و عه قلی ساغه
 بریاری داوه له بابته زانستی فه رمووده دا چه ندان کتیب
 بنوسرێته وه و چه ندان کتیب تاییهت بکری له بابته گێره وهانی
 فه رمووده و حال و دۆخیان.

که له کورتایی پیشه کییه که دا بینیم نو سراوه هر خودا پشت و
په نایه بیرم به لای دوو شتدا پویشت، یان هر به حقیقه ت
نوسه ره که ی به دل سۆز زانیوه و تویه تی با ئه م کاره چاکه یه
بگه یه نم، که من نه و گومانه م نییه، یان ده یه وی له پال ئه م
دهسته واژه یه دا تیری نو سه ر بگه یه نیته دل و میشکی خه لکانی !!!

فهرمووده چپیه؟

له زارووی شه‌رعیییدا وه‌ها پیناسه کراوه: هر قسه و کردار و ته‌قریر^۱ و سیفته‌تیکه درابیتته پال به‌یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم).

زانستی فهرمووده چپیه؟

زانستیکه به‌هۆیه‌وه حالی گێرهره‌وه و گێرپدراو ده‌ناسریتته‌وه له پووی قبولکردن و په‌تکردنه‌وه‌وه نه‌ک له پووی حوکمه‌وه، فهرمووده‌ناسان هه‌قیان به‌سه‌ر نه‌حکام و هه‌له‌پنجاندنی فهرمووده‌وه نییه، به‌لکو کاریان له‌سه‌ر که‌سی گێرهره‌وه‌وه فهرمووده گێرپدراوه‌که‌وه‌یه ناخۆ قبولکراون یاخود نه^۲.

---

^۱ - ته‌قریر: به‌هر کار و کرده‌وه‌یه‌ک ده‌وتری هاوه‌لان و تبتیتیان و نه‌نجامیان دابی و په‌یامبری ئازیزیش ئاگاداری بووی و هیچی نه‌فهرموی، بیده‌نگ بوونه‌که‌ی نیشانه‌ی پازی بوونی بووه، ده‌نا نه‌گه‌ر قسه و کرداره‌که هه‌له‌بووی ئاگاداری ده‌کردنه‌وه.

^۲ - بڕوانه: شرح نزهة النظر في توضیح نخبة الفكر للحافظ ابن حجر العسقلاني، شرح لفضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، ص ۱۷، ط ۱، ۱۴۳۵هـ - ۲۰۱۴م دار الفهد الجديد.

هروه‌ها به‌شیک له‌زانسته‌کانی فه‌رمووده، پوانینه سه‌نده‌کان و زانسته به‌کام له فه‌رمووده‌کان کارکردن پئویسته و سه‌نده‌که‌ی ته‌واوی مه‌رجه‌کانی قبولکردنی تئدایه یان نه، چونکه به‌دلنیا بوون له‌پاست و دروستی فه‌رمووده کار ده‌کری و زانیارییه به‌گێره‌ره‌وانی فه‌رمووده له‌پووی عه‌دل^۱ و نه‌زیه‌رده‌کردنه‌وه، به‌گواسته‌وه‌ی له‌زانا هه‌لکه‌وته‌کانی ئیسلامه‌وه ده‌بی، چونکه سه‌ر‌پاست و دووون له‌وه‌ی تانه‌یان لی بدری و تووشی بی ناگایی هاتبن...^۲.

---

^۱ - عه‌دل: واتا شه‌و که‌سه‌ی فه‌رمووده‌ی گێپاوه‌ته‌وه له تاوانه‌ گه‌وره‌کانی

نه‌نجام نه‌دابی و له‌سه‌ر تاوانی بچووکیش به‌رده‌وام نه‌بووی.

^۲ - پپوانه: تاریخ ابن خلدون، ج ۱، الفصل السادس فی علوم الحدیث.

پښتنيكردن و نووسينه وهی فهرمووده

شتيک هه يه زؤر جار تانه ده ران له سه رچاوه کانی فهرمووده ده يکه نه چه کی ده ستیان و بؤ هيتانه دی نامانجه کانين به کاریده هيتن، ته نيا ديويکی بابه ته که ده گرن و وه ک بابه تيکی به کلاکه ره وه وه ريده گرن بؤ په لاماردانی سه رچاوه ی دووه م و ته واوکه ری به که می ته شريمی نيسلامی.

فهرمووده يه کی نه بو هوره يره ده هيتنه وه (خوای لی پازی بی) ده لی: په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) ده رچوو نيتمه ش خه ريکی نووسينه وه ی فهرمووده بووين، فهرمووی: نه وه چی ده که ن؟ وتمان: نه و فهرموودانه ده نووسينه وه که له تۆوه بيستوومانه، نه ویش فهرمووی: کتیبیک جگه له کتیبی خوا ده نووسنه وه؟ ناخؤ ده زانن نوممه ته کانی پيش نيوه بؤيه تياچوون چونکه له گه ل کتیبی خوادا شتی تريان ده نووسيه وه.

به لام نازانن، يان به نه نقه ست خؤ گیل ده که ن له وه ی له فهرمووده يه کی تر که نه بو هوره يره گيږاويه تيبه وه ده لی: هيچ هاوه ليکی تری په يامبه ر نه بووه فهرمووده ی له من زؤر تر بی جگه له عبدالله بن عمرو بن العاص، چونکه نه و ده ينووسيه وه و من نه مده نووسيه وه. زه که ریا تۆزؤنیش نه م قسه يه ی نه بو هوره يره ی باسکردوه، بی ناگا له وه ی وه لآمه بؤ خؤی، چونکه سه ره تا

په یامبه‌ری خوا نه‌هی کرد فه‌رمووده بنووسریته‌وه نه‌وه‌ک تیکه‌ل
 به‌قورنانی بکن و هندی زاناش هیه ده‌لین ریگریکردنه‌که نه‌سخ
 بوته‌وه، قسه‌ی دواتری نه‌بو هوره‌یره‌ش (خوای لی‌ پازی بی)
 پشتگری نه‌ویه.

دواتر په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموی: (تَحَدُّثُوا
 عَنِّي وَلَا حَرَجَ ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ
 النَّارِ) ، واته: له‌منه‌وه فه‌رمووده بگریته‌وه و تاوانبار نابن، به‌لام
 هرکه‌سیک به‌نه‌نقه‌ست دروی به‌دهم منه‌وه کرد با شوینیک له
 دوزه‌خ بق‌خوی دیاری بکات.

یا نه‌وه‌ی که (عبد الله بن عمرو بن العاص) ده‌یگریته‌وه و ده‌لی:
 (كنت أكتب كل شيء أسمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم
 أريد حفظه فنهتني قرش، و قالوا تكتب كل شيء سمعته من رسول
 الله صلى الله عليه وسلم ورسول الله صلى الله عليه وسلم بشر
 يتكلم في الغضب و الرضا؟ فامسكت عن الكتاب، فذكرت ذلك
 لرسول الله صلى الله عليه وسلم فأوماً بإصبعه إلى فيه و قال: أكتب
 فوالذي نفسي بيده ما خرج منه إلا حق) ، واته: هرشتیکم
 له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) گوئی لیبویه
 ده‌منووسیه‌وه، قوره‌یش نه‌هیان کرد و وتیان: تو هه‌موو قسه‌یه‌کی
 په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌نووسیه‌وه، له‌کاتی‌کدا

^۱ - سنن الدارمی ۱ / ۱۲۵.

په یامبه‌ر مړوځه و له تووړه‌یی و ناساییدا قسه ده‌کات؟ منیش له نووسینه‌وه‌ی فەرمووده ده‌ستم هه‌لگرت و نه‌وهم بڼو په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) باسکرد، نه‌ویش به‌په‌نجه‌ی ناماژه‌ی بڼو زمانی خو‌ی کرد و فەرمووی: بنووسه سویتند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته، هیچ شتیک له‌م زمانه‌وه ده‌رناچی حق و پاستیی نه‌بی. حه‌قیقه‌تی سه‌ره‌تای نه‌هیکردنی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نووسینه‌وه‌ی فەرمووده بڼو نه‌وه بووه قورئان و فەرمووده له یه‌ک موسحه‌فدا کڅ نه‌کریته‌وه لای خه‌لک تیکه‌ل بی، به‌لکو پڼگه دراوه که‌سانیک بینووسنه‌وه که له‌به‌ریان کردبی^۱.

دواتر که ترس له‌په‌یدابوونی که‌سانیک هاته‌ناراه له‌وه‌ی به‌درؤوه فەرمووده به‌ده‌م په یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) هه‌لبه‌ستن کتییی تایبه‌ت به‌زانسته‌کانی فەرمووده نووسرایه‌وه، نه‌مه و سه‌ریاری نه‌وه‌ی پیشتر وه‌ک به‌شیک له‌ زانسته‌کانی تری نیسلام ده‌خویندرا، له‌لق و به‌شیکه‌وه بووه زانستیکی سه‌ریه‌خو و بڼو ماوه‌یه‌کی زؤریش ژیاننامه‌ی په یامبه‌ری خوا و هاوه‌لانیش به‌شیک بوو له‌م زانسته، چونکه یاساکانی به‌هیز و توکمن و له‌ پڼی ناسینی که‌سی گپړه‌روه قسه‌کان و ه‌رده‌گپړدراو له‌ بیژنه‌نگ ده‌درا. زانا له‌ دوا‌ی زانا به‌شه‌کانی نه‌م زانسته‌یان فراوان کرده‌وه و سه‌دان

---

^۱ - بڼو زانیاری و سوودی زیاتر، ده‌توانی پروانیته کتییی: دراسة في مصطلح علم الحديث ی ابراهیم النعمة و هه‌ر کتییی تری بواری زانسته‌کانی فەرمووده و میژووی نووسینه‌وه‌ی فەرمووده.

کتیپی دهوله‌م‌ند و نایاب له و باره‌یه‌وه نووسراوه‌ته‌وه که دهوله‌م‌نترین سه‌رچاوه‌یه‌کن بۆ لیکۆلینه‌وه کردن له فهرمووده‌کان و جیاکردنه‌وه‌یان له پوووی پله‌به‌ندی و راست و دروستی و لاوازی و به‌هیزیانه‌وه، ئینجا له‌سه‌ر کاری ئەم فهرمووده‌ناسانه شه‌رعناسان و ئسولییه‌کان هاتوون کاری هه‌له‌ئینجانی فیهی و ئەحکامیان کردووه، ئەمه سه‌رباری ئه‌وه‌ی به‌شیک له‌فهرمووده‌ناسان شه‌رعناسیش بوون.

پيشه‌وا بوخاری

ناوی موحه‌مده‌ی کوپی نیسماعیلی کوپی نیبراهیمی کوپی موغیره‌ی نه‌لجه‌غی نه‌لبوخارییه حافظی نیسلام و پیشه‌وای زانا هه‌لکه‌وته‌کانیتی، له‌ سالی (۱۹۴) کۆچی له‌ دایک بووه^۱ ... بۆ وه‌رگرتنی زانست چووته‌ لای ته‌واوی فه‌رمووده‌ناسانی شار و ولاتان و له‌خۆراسان و هه‌ریمی چیاکان و عیراق و حیجاز و شام و میسر فه‌رمووده‌ی نووسیووته‌وه ... بوخاری ده‌لی: نه‌م فه‌رموودانه‌م له‌نیۆ زیاتر له‌ شه‌ست هه‌زار فه‌رمووده‌ ده‌ره‌یناوه، هه‌ر فه‌رمووده‌یه‌کم نووسییته‌وه پیشتر دوو پرکات نوێژم کردوه.^۲ نه‌حمده‌ی کوپی سیاری نه‌لمروزی ده‌لی: موحه‌مده‌ی کوپی نیسماعیل به‌دوای زانست و فه‌رمووده‌دا پۆیشت و تیایدا هه‌لکه‌وت و شاره‌زاو به‌رچاو پوونبوو، جوان شاره‌زا و نه‌زبه‌رده چاک بوو، تیده‌گه‌یشت و شه‌رعناس بوو.^۳

حاشدی کوپی نیسماعیل ده‌لی: له‌به‌سره‌ بووم موحه‌مده‌ی کوپی نیسماعیل بۆ به‌سره‌ هات و موحه‌مده‌ی کوپی به‌شار وتی: نه‌مپۆ

---

^۱ - ابن حجر له (تهذیب التهذیب) دا نه‌لی: بنه‌چه فارسه‌و له‌بوخارا له‌دایک بووه، بۆیه بۆی بووته‌ نه‌سه‌ب.

^۲ - برونه: نیل الأوطاری الإمام محمد بن علی بن محمد الشوکانی، ج ۱، ص ۲۲، دار الحدیث القاہرة ۱۴۲۶هـ - ۲۰۰۵م.

^۳ - برونه: (تهذیب التهذیب) ی ابن حجر.

گورهی شهرعناسان هاتووه، ئه بو قورهیش موحه ممه دی کوپی
جومعه ده لئی: گویم لئی بوو موحه ممه دی کوپی به شار وتی:
(حفاظی دنیا چوار کهسه، بوخاریی به یه کیک له و چوار کهسه
دانا^۱.

بوخاریی ده لئی: له هه زار و هه شتا فرمووده ناسه وه فرمووده م
نوسیه وه ته وه.... فرمووده ناس کامل نابی تا له کهسانی زانای
سه رووی خۆی و ناستی خۆی و خوارووی خۆی نه نووسیته وه^۲.

ابن عدي الحافظ ده لئی: له هه ندی له زانایانی به غدا گویم لئی بوو
ده یانوت: موحه ممه دی کوپی ئیسماعیل هاته به غدا و
فرمووده ناسان به م هاتنه یان زانی کۆبوونه وه و ویستیان ناستی
ئه زبه رده کردنی تاقیبکه نه وه، سه د فرمووده یان هیتنا و مه تن و
سه نه دی هه موویان شیواند، ده فرمووده و به که سیکیان دا
تاقیبکه ته وه، که سه غه ربه کانی خه لگی خۆراسان و به غداش
کۆبوونه وه، هه ر ده پیاوه که که سه د فرمووده که یان پیدرابوو
ئاماده بوون، یه ک به دوا ی یه ک فرمووده کانیا ن له بوخاری پرسى
وتی: نایزانم، زاناکان ته ماشای یه کترین کرد و ئه وانه ی بوخارییان
نه ده ناسی به لاواز و بی توانا و ئه زبه رده لاوازیان ده زانی. که

^۱ - بروانه هه مان سه رچاوه.

^۲ - بروانه: حیاة البخاری: الشیخ محمد جمال الدین القاسمی الدمشقی،
تحقیق: محمود الأرنؤوط، ص ۱۶، ۱۷، دار النفايس ۱۴۱۲هـ - ۱۹۹۲م،
جوانترین کتیبیکی بوخت و نایابه له و باره یه وه.

لَيَبُونَهُ وَهُوَ بُوخَارِيٌّ بِهَكَاسِيٍّ يَهْكَمِيٍّ وَتَهُوَ فَهْرَمُودَانَهُ يَ تَوَّ
كَيْرَاتَهُ وَهُوَ سَهْنَدٌ وَهَتَنَهْكَانِيٌّ بِهْ وَشَيْوَهْ يَهْ يَهْ، كَهْ وَهَلَامِيٍّ رَاسْتٌ وَ
تَهْوَاويٍّ هَهْمُوويَانِيٍّ دَايَهْ وَهْ، كَهْ وَرَهْ يِيٍّ وَرَيْزِيٍّ بُوخَارِيٍّ بَوَّ
نَامَادَهْ بُووَانٌ دَهْرَكَهْ وَتٌ وَدَانِيَانٌ يَدِيدَانَا كَهْ زَانَايَ فَهْرَمُودَهْ نَاسَانَهْ^١.

يَهْ كَهْ مِينٌ كَهْ سَيِّكٌ بُووَهْ تَهْ نِيَا فَهْرَمُودَهْ سَهْ حِيَجَهْ كَانِيٍّ
كَوَّ كَرْدُووَهْ تَهْ وَهْ، پَيِّشَهْ وَآ نَهْ بُوْ عَهْمَرِيٍّ كَوْرِيٍّ سَهْ لَاحِيٍّ شَهْ هَرَهْ زُووَرِيٍّ
لَهْ (عِلْمُ الْحَدِيثِ) دَهْ لِيٍّ: لَهْ مَوْحَهْ مَهْدِيٍّ كَوْرِيٍّ يُوَسْفِيٍّ شَافِيْعِيَّيَهْ وَهْ
وَ تَوِيَهْ تِيٍّ: يَهْ كَهْ مِينٌ كَهْ سَيِّكٌ (الصَّحِيحُ) يَ نُوَسِيُوَهْ تَهْ وَهْ بُوخَارِيَّيَهْ نَهْ بُو
عَبْدَاللَّهِ مَوْحَهْ مَهْدِيٍّ كَوْرِيٍّ نِيْسَمَاعِيْلٍ، دَوَايَ نَهْ وِيْشِ مَوْسَلِيْمِيٍّ كَوْرِيٍّ
حَهْ جَاجٌ وَ دَوَايَ قُوْرَثَانَ دُرُوْسْتَرِيْنَ كَتِيْبَهْ^٢.

لَهْ خَهْ وَدَا بِيْنِيُوِيٍّ بَاوَهْ شِيْنِيٍّ پَهْ يَامْبَهْرِيٍّ خَوَا (صَلِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
دَهْ كَاتٌ، نَهْ مَهْ بَوَّ لَيْكَدَهْ رَهْ وَآنِيٍّ خَهْ وَدَهْ كَيْرِيَّتَهْ وَهْ، نَهْ وَآنِيْشِ پَيِّ
دَهْ لِيٍّ نَهْ كَهْ تَوَّ دَهْ بِيْتَهْ پَارِيْزَهْرِيٍّ فَهْرَمُودَهْ كَانِيٍّ پَهْ يَامْبَهْرٍ وَ رَاسْتٌ وَ
دُرُوِيٍّ لَيْكَجِيَادَهْ كَهْ يَتَهْ وَهْ.

بُوخَارِيٍّ لَهْ وَهْ كَهْ وَرَهْ تَرَهْ تَانَهْ يَ لِيٍّ بَدْرِيٍّ، تَانَهْ دَانَ لَهْ وَ كَهْ وَرَهْ
فَهْرَمُودَهْ نَاسَهْ نَهْ وَهْ نَهْ نَزْمِيٍّ وَ پُوُوْجِيَّيَهْ پَيُّوِيْسْتٌ بِهْ وَهْ لَامٌ نَاكَاتٌ،
بَهْ لَامٌ نَهْ وَهْ كَهْ خَهْ لَكَا نِيٍّ شَاْرَهْ زَايِيَانٌ پَيِّ نِيَّيَهْ دَلِّيَانٌ بَكَهْ وَ يَتَهْ بَهْرٌ تِيْرِيٍّ

---

^١ - نَهْ مَاسَهْ لَهْ زُوْرِيَّيَهْ كَتِيْبَهْ كَانِيٍّ فَهْرَمُودَهْ نَاسِيٍّ وَ زِيَانِيٍّ فَهْرَمُودَهْ نَاسَانَدَا
زُوْرَهْ، بَوَّ نَمُوْنَهْ لَهْ: (شَرْحُ نَزْمَةِ النَّظْرِ) وَ سَهْ رَچَاوَهْ كَهْ يَ پَيِّشُوْشِ.

^٢ - بَرُوَاْنَهْ كَتِيْبِيٍّ (حَيَاةُ الْبَخَارِيِّ).

ژهر پیوه کراوی مه له وانه کانی ناوی لیل له نمونه ی زه که ریا نوزون،
نه م باسه مان نووسی.

پیشه و بوخاریی چند مه رچیکی هه بوو تاوه کو فرموده که
به سه حیج دابنی: (شاذ) نه بی، و اتا که سیکی سه رپاست شتیکی
گیزایه وه پیچه وانه نه بی به گیزانه وه ی چند که سیکی سه رپاست،
(عله) ی تیدا نه بی، سه رپاست بن (له تاوانی گه وره و بچووک
به دوور بن)، بیریان چاک بی و شتیان له بیر نه چیته وه و شته کان
تیکه له نه کن و متمانه پیکراوین له له به رکردن و گواستنه وه ی
فرموده دا، نه مه ده بی له هه موو چینیکا نه م مه رجانه هه بن
به بی له کارکه وتنی به کیکیان، نابی پچران له نیوان دوو چیندا
هه بی، نه بی که سی له که سیکی تر فرموده ده گیزیته وه هاو
سه رده می بی و چاوی پیکه وتبی، جا به م مه رجه توندانه به پیشه و
بوخاریی بووه ته نه میری ئیمانداران له فرموده و پیشه وای
فرموده ناسان.

چهنده جوان و تراوه له بابته سه حیجه که یدا:

صَحِيحُ الْبُخَارِيِّ لَوْ أَنْصَفُوهُ
لَمَا خَطَّ إِلَّا بِمَاءِ الدَّهَبِ
هُوَ الْفَرْقُ بَيْنَ الْهُدَى وَالْعَمَى
هُوَ السَّدُّ دُونَ الْعَنَا وَالْعَطَبِ
أَسَانِيدٌ مِثْلُ نُجُومِ السَّمَاءِ

أَمَامَ مَتُونِ كَمَثَلِ الشَّهْبِ
بِهِ قَامَ مِيزَانَ دِينِ النَّبِيِّ
وَدَانَ لَهُ الْعَجْمَ بَعْدَ الْعَرَبِ
حِجَابِ مِنَ الثَّارِ لَا شَكَّ فِيهِ
يُمَيِّزِينَ الرِّضَا وَالْغَضَبِ
وَخَيْرِ رَفِيقٍ إِلَى الْمُصْطَفَى
وَنُورِ مُبِينٍ لِكَشْفِ الرِّيبِ
فِيَا عَالِمًا أَجْمَعَ الْعَالَمُونَ
عَلَى فَضْلِ رَتْبَتِهِ فِي الرَّتْبِ
سَبَقَتْ الْأَيْمَةَ فِيمَا جَمَعَتْ
وَفَزَتْ عَلَى رِغْمِهِمُ بِالْقَصْبِ
نَفَيْتِ السَّقِيمَ مِنَ الْغَافِلِينَ
وَمَنْ كَانَ مُتَّهَمًا بِالْكَذِبِ
وَأَثَبْتَ مِنْ عَدْلَتِهِ
وَصَحَّتْ رِوَايَتُهُ فِي الْكُتُبِ
وَأَبْرَزَتْ فِي حَسَنِ تَرْتِيبِهِ
وَتَبَوَّيْبِهِ عَجَبًا لِلْعَجَبِ
فَاعْطَاكَ رَيْكَ مَا تَشْتَهِيهِ
وَأَجْزَلَ حِظِّكَ فِيمَا يَهَبُ
وَخَصَّكَ فِي غُرَفَاتِ الْجَنَانِ
بِخَيْرِ يَدُومٍ وَلَا يَقْتَضِبُ

ئەمە سەحیحی بوخارییە ئەگەر ئینسانی لەگەڵدا بکرایە تەنیا دەبوو
 بە ئاوی ئالتون بنوسرابایەتەو، ئەو جیاکەرەوێ پۆشنایی و
 کویری و بەرەستی نیوان خوشی و ناخوشییە،
 ئیسنادەکانی (پیاوانی گێرەرەوێ فەرموودەکانی) وەك
 ئەستێرەکانی ئاسمانن و بۆ مەتنەکانی (دەقەکانی فەرموودەکان)
 وەك ئەستێرە کلکدارەکانی ئاسمانن کە بەر شەیتان دەکەون،
 بەسەحیحی ئەو تەرازیوێ ئایینی پەيامبەر هەلسوپا و دای عەرەب
 عەجەمیش دانی پێدا نا. بێگومان بەرەستی ناگر و پازی بوون و
 توورەیی لیکجیاکردووەتەو. باشترین هاوێ بۆ پەيامبەر و بۆ
 دەرخستنی گومانیش دەقیکی پوونی.

ئەو ئەو زانایە زانایان کۆکن لەسەر پایە بەرزییەکە لە نیو
 پایە داراندا، بەوێ کۆتکردووە پیشی پیشەوایان کەوتی و
 بەقەلەمی قامیشینت بردتەو، گێرانەوێ لاوازت پەتکردووە
 لەگوازەرەوان و ئەوانە بەدرۆزن تۆمەتبار بوون و سەر پاستانیشت
 جیگیرکرد و لەنیو کتێبەکاندا فەرموودە دروستی، پێساکەیت و
 فەرموودەکانت جوان پێکخست کە بوونە جێی سەرسامیی
 سەرسامبووان، پەرەردگارت ئەوێ پێت بەخشی کە ئارەزووت
 دەکرد و باشترین شانست هەبوو لەوێ پێتی بەخشی.

هەولێدانی پۆزە لاتناسان و خەلکانیکی تر بۆ تانەدان و کەمکردنەو
 لەبوخاری تەنیا و تەنیا ئامانج پێی شکاندنی پێزی پەيامبەری
 خواپە (صلی الله علیه وسلم) تاوێکۆ لەسەرچاوەی تەشریح دوروی

بخه نه وه، ئه مهش به تيگه يشتنى خوڤيان نه وه ك پروانينه قسه و ليكدانه وهى زانا فرمووده ناسه كان كه له وهز نه خوڤشانه زياتر له ناوه پوڤكى فرمووده كان ده گن.

زه كه ريا ئوڤوڤن هاتووه به قسهى خوڤى دهسته چنى چهند فرمووده به كى كردووه تا بيسه لميڤنى بوخارى جىي متمانه نيبه! به لام وهك پيشه وا شه و كانى زه يدى مه زه ب له (نيل الأوطار، ۲۵۷) دا ده لى: بزانه هه فرمووده به كه له صهحيه پندا هاتى دروسته به لگهى پى بهيڤرته وه (ئىحتياجى پى بگرى) به بى ليكولينه وه كردن، چونكه پابه ندى پيگه و شيوازى دروست بوونه و لاي نوممه تيش قبولكراون.

زه كه ريا ئوڤوڤن له پيشه كيبه كهيدا ده لى: ئه م په رتوو كهى به رده ستت كار له سه ر به گه پخستنى عه قل و پزگار كردنى ئيمه له وه همى گيڤرانه وه كان ده كات.. (لاپه ره: ۱۱). به ده حالى بوون نووسه ر زوڤر پوونه، ئاخه نه گه ر به وانيته كتىبه كانى زانسته كانى فرمووده ده بىنى زانايان قسهى خوڤيانيان له سه ر كوى سه حيج و سووننه كان كردووه و وشهى وه ها بى پيڤزيان نه نووسيوه، چونكه ئامانجى ئه وان خزمه تى زانستى و هى ئه ميش هه لپيڤزاني گومانه كانى عه قل نه خوڤشه كه به تى.

سهیر له وه دایه نووسه ره له کۆتایی پێشهکییه کهیدا لیتیتکچوه و ئەم دوو نایه‌تی سورته‌ی ئەحزابی هیناوه‌ته‌وه و به‌سه‌ر فەرمووده‌ناساندا دایه‌برپوهه! یان ئەوانه‌ی فەرمووده‌یان لا پێڕۆزه، نه‌زان به‌خۆی که ئەم نایه‌ته‌ بۆ ئەو بێباوه‌ر و دوو‌پوانانه‌یه که شوین گه‌وره‌کانی خۆیان که‌وتوون و ملکه‌چی فەرمانی خوا و په‌یامبه‌ر نه‌بوون (صلی الله علیه وسلم)، خوای گه‌وره له‌باره‌یان‌وه فەرموویه‌تی: ﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَصَلْنَا السَّبِيلَ ۗ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَهُمُ لَعْنًا كَبِيرًا ۝٦٨﴾ (الأحزاب: ٦٧ - ٦٨، واته: هه‌روه‌ها(ده‌لێن: ئێمه ملکه‌چ و فرمانبه‌رداری ناغا و گه‌وره‌کانمان بووین، هه‌ر ئەوان پێگه و پێبازی(پاستیان) له ئێمه شیوان و ون کرد خوا پێسویان ده‌کات. په‌روه‌ردگارا: دووبه‌رامبه‌ر و دوو چه‌ندان سزای ئەوان بده و نه‌فرینکی زۆر بێ ئەندازه‌یان لێ بکه.

جا با بپروانه نایه‌ته‌کانی سه‌رووتر تا جوانتر پوونبیته‌وه که خوای گه‌وره سه‌رزه‌نشستی ئەوانه ده‌کات که گوێپه‌ی لێ په‌یامبه‌ره‌که‌ی نیین، نه‌ک ئەوانه‌ی به‌فەرمووده‌کانی کار ده‌که‌ن.

له نایه‌تی (٦٦)ی هه‌مان سورته خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویه‌تی: ﴿ يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ ۗ﴾ (الأحزاب: ٦٦، واته: پۆژیک دیت پوخساریان ئەم دیو و ئەو دیوی پێده‌کریت له ناو ناگردا (تا چاک بپه‌ژین و بسوتین) (به‌ده‌م

ناه و ناله‌وه ده‌لین): نای خۆزگه فرمانبهرداری خوا و پیغه‌مبهره‌که‌ی بوونیا‌یه .

ئیتسا پوونده‌بیت‌وه که نمونه هینانه‌وه‌که‌ی به‌سه‌ر خۆیدا بپراوه و پالپشتیه‌کی خویبه بۆ ئه‌و باوه‌رداران‌ه‌ی قورئان و فرموده به‌سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی ته‌شریعی نیسلامی ده‌زانن .

ه‌روه‌ها په‌یام‌به‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموویه‌تی: «أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ»¹، واتا: من قورئان و هاوشیوه‌یه‌که‌یم پی‌ دراوه ، واتا: سوننه‌ت (فرموده).

نووسه‌ر پرسیارکی کردووه که ئایا فرموده‌کانی پیغه‌مبهر سرووشتی دابه‌زینراون؟ (لاپه‌ره: ۱۵). هه‌ولیشی داوه به‌بوونی جیاوازی گێره‌وه‌وان پێچه‌وانه به‌سه‌لمینی، ئه‌مه‌ش له‌خودی خۆیدا لاوازه، نه‌گه‌ر هه‌ندی فرموده‌ش به‌واتا گوازا‌بیت‌وه کیشه‌یه‌ک نابێ، چونکه زانایان به‌رێگه‌ی تر و له‌فز و به‌راوردکارییه‌وه پاست و دروستیه‌که‌یان سه‌لماندووه ، خودی زانسته‌کانی فرموده‌ش باسی له‌هه‌موو جۆره‌کانی فرموده‌ کردووه و زانایانی فرموده‌زانیش له‌ کۆن و نویدا جی‌ ده‌ستی کارامه‌یان له‌ واره‌دا هه‌یه، نه‌گه‌ر مرۆڤ به‌ژیری و ویژدانه‌وه بۆ پێسا‌کانی زانستی فرموده‌ بپوانی ده‌وله‌مه‌ندیتی ئه‌و زانسته‌ی بۆ ده‌رده‌که‌ی و فرموده‌کان سرووشن و پوونکه‌ره‌وه‌ی قورئانن .

---

¹ - بپوانه: تفسیر الطبری ۱/ ۶۰، له‌ ته‌فسیری ئایه‌تی ۴۴ سوره‌تی النحل.

نینجا باسی ئه وهی کردوووه که په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه
 وسلم) نه‌هی کردوووه فه‌رمووده بنووسریته‌وه، ئیمه‌ش ئه‌وه‌مان
 پوونکرده‌وه که سه‌ره‌تا نه‌هی کردوووه نه‌وه‌ک تیکه‌ل به‌قورئان
 بکری، دواتر خۆی ریگه‌ی داوه که سانی له‌به‌رکه‌ر بینووسنه‌وه،
 وه‌ک له‌و به‌لگه‌یه‌ی که عبدالله بن عمر و باسی کردوووه و ده‌لی:
 (كنت أكتب كل شيء أسمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم
 أريد حفظه فنهتني قريش، وقالوا تكتب كل شيء سمعته من رسول
 الله صلى الله عليه وسلم ورسول الله صلى الله عليه وسلم بشر
 يتكلم في الغضب والرضا؟ فامسكت عن الكتاب، فذكرت ذلك
 لرسول الله صلى الله عليه وسلم فأوماً بإصبعه إلى فيه وقال: "أكتب
 فوالذي نفسي بيده ما خرج منه إلا حق"¹، واته: هه‌ر شتی‌کم
 له‌په‌یامبه‌ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) گوئی لئی بوايه
 ده‌منووسیه‌وه، قوره‌یش نه‌ه‌یان کرد و وتیان: تو هه‌موو قسه‌یه‌کی
 په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌نووسیه‌وه، له‌کاتی‌کدا
 په‌یامبه‌ر موقوفه و له‌تووره‌یی و ئاساییدا قسه‌ ده‌کات؟ منیش له
 نووسینه‌وه‌ی فه‌رمووده ده‌ستم هه‌لگرت و ئه‌وه‌م بۆ په‌یامبه‌ری خوا
 (صلی الله علیه وسلم) باسکرد، ئه‌ویش به‌ په‌نجه‌ی ئاماژه‌ی بۆ
 زمانی خۆی کرد و فه‌رمووی: سویند به‌و که سه‌ی گیانی منی
 به‌ده‌سته، هه‌چ شتی‌ک له‌م زمانه‌وه ده‌رناچی حق و راستیی نه‌بی.

¹ - سنن الدارمی / ۱ / ۱۲۵.

خوای گه وردهش خوئی ده فهرمووی: ﴿وَاللَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ مَا صَلَّٰ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝۲ وَمَا يَبْطُحُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝۳ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۴﴾
 ﴿النجم: ۱ - ۴، واته: سویند بهو نهستیره به که به خیرایی ناوا ده بیت، یان له شوینی خوئی ده ترازیت و برده بیته وه کاتی نزیکبوونه وهی قیامت. هاوه له که ی نئوه (موحه مهه د) (صلی الله علیه وسلم) له پئی هه ق لاینه داوه و باوه پی پووچیشی نه بووه. وه قسه و گوفتاری پیغه مبه ر له پروی هه واو هه وه سه وه نیبه، جا که سی ناوابی چون ریگه ون نه کات؟! نه و قورئانه ی که نه و ده یلیت، جگه له وه که به وه حی بوی ده نیری، هیچیر نیبه، واته: نه م قورئانه هر له لاین خواوه به.

یان ده فهرموویت: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝۷﴾ ﴿الحشر: ۷، واته: جا نه وهی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) پیی به خشیوون وه ری بگرن، هر فه رمانیکی پیدان به گوئی بکن، قه ده غه ی هر شتیکی لیگردن مه یکن، له خوا بترسن، چونکه به راستی خوا به توندی توله ده سینیت.

به روه ردگار فه رموویته: ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلُونَ مِنْكُمْ لَوَإِذَا فَلِيحَذِرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۶۳﴾ ﴿النور: ۶۳، واته: (نه ی یاوه ران) نه که ن

بانگی پیغمبر بکن، وهك ئه وهی خۆتان له نۆوان یه کتردا بانگی یهك دهكهن چونکه ده بیته قدری پیغمبری خوا (صلی الله علیه وسلم) تاییهتی بیت، بیگومان خوا ده زانیت به وانهی که خۆیان په نهان دهكهن و خۆ ده دزنه وه له کار و فرمان، ده یا نه وانهی که سه ریچی له فرمانی دهكهن بترسن له وهی که تووشی تاقی کردنه وه یه کی سهخت، یان سزایه کی به نیش بین.

ئینجا فرموده کی هینا وه ته وه که په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) له فهتھی مه ککه دا باسی مه ککه کی کردوه، نه بو شاه داوای کردوه نه وهی بۆ بنووسن، په یامبریش فرمانی داوه نه بو به لگه نامه یه بۆ نه بو شاه بنووسری، نووسه له م به لگه یه دا خۆی به درۆ ده خاته وه، چونکه نه گه نه هیکردنه که تا وه کو دوا ی فهتھی به رده وام ببوایه بۆ نه بو شاهیش به رده وام ده بوو، نه وهك خودی نازیز داوا بکات نه وهی بۆ بنووسریته وه... ههروهك ئیبن مه سعود سه حیفه یهك ده رده هینی و ده لئی: سویند به خوا نه م فرمودانه به دهستی مه سعود نووسراون... پیشتریش پوونمان کرده وه نه هییه که نه سخ بووه ته وه.

پاشان نه وه ده لئی: که نه بو هورهیره وتوویهتی عبدالله بن عمرو به هۆی فرموده نووسینه وه فرموده ی زیاتری گپراوه ته وه و ده پرسى بۆ فرموده کانی عبدالله وهك نه وانهی نه بو هورهیره دیار نین؟

ئەمە پرسیاریکە و لە کتێبەکانی زانستەکانی فەرمووده دا وەلامیان
هەیه ئەگەر بۆی بگەڕیبایه، چونکه زۆری ئه و فەرموودانهی
عبدالله بیستبوونی هاوه لانی تریش بیستویانه، ئەگەر لە پێگەی
ئەوه وه به ئێمه نه گەشتی، ئەوه لە پێگەی هاوه لێکی تروه
گەشتوه.

لە پرسیاری دووه می له لاپه ره (١٩) ده پرسى: ئایا فەرمووده کانێ
پێغه مبه ر سه رچاوه ی یاسا دانانه (تشریح)؟

نکو ئی ده کات زۆریه یان سه رچاوه ی یاسا دانان بن، هه ندی
فەرمووده ی بواری ئەده بی خواردنی هیناوه ته وه به وه ی په یامبه ر
(صلی الله علیه وسلم) نه بووه یه که م که س به ده ستی راست خواردنی
خواردی.

مرؤفه دووه ستی هه یه: راست و چه پ، ئیسلامیش به قورئان و
فەرمووده شیوه راسته که ی بۆ پوونکردوینه ته وه، هه ر نه بی
سرووشتی په یامبه ران و خۆرسکی مرؤفه و خوای گه وره له م
ئومه ته دا زیندووی کردووه ته وه و شتیکی به جینه هیشتوه
موسلمانه کان دواتر بۆی بکه ونه ته نگانه وه، به ئی شانازی ده که ی
به م ئەده به جوانه ی که فیری کردوین با زه که ریا ئۆزۆنیش پیی
دلته نگ بی.

له لاپه ره که ی دواتر دا لاپه ره (٢٠) سووننه ته گو تراوه کانێ پێغه مبه ر
ره ت ده کاته وه، نازانم بیانووی چییه! ناخۆ سووننه ته

کردار بیه‌کافی همان نه و هاوه لانه نه یانگیژاوه ته‌وه که سووننه ته و تراوه کانیاں بۆ گواستووینه ته‌وه؟ نه م قسه یه هیچ نییه دووشت نه بی، یان به پاستیی نه قامه یان شه‌یتانه، چونکه یه کلابووه ته‌وه فه رموده کانی په یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گوتراو و کردار و ته‌قریره، پووداوه کانی ژیانیش له م سئ شته پتکها تووه: یان به قسه په‌روه‌ده ده‌که‌ی یان به کردارت پیشانیان ده‌ده‌ی یان که قسه و کار تکیان لئ ده‌بینی و سروشتیین بی ده‌نگ ئه‌بی و بیده‌نگیشت نیشانه‌ی پازی بوونه، نه‌مه شیوازی په‌روه‌ده کردنه، باوک و دایک و گه‌وره‌کان به مجوره نه‌وه‌کان په‌روه‌ده ده‌کن، په یامبه‌ری نازیزیش (صلی الله علیه وسلم) باشترین ماموستایه‌کی په‌روه‌ده‌کاری یه‌کتابه‌رستانه، که ئوزۆن نه و سووننه ته‌ی په‌تکردوووه ته‌وه بۆ له کارخستنی زۆربه‌ی فه‌رموده‌کانه.

چی له‌ه‌لال و ه‌رام‌کردن و دیاریکردنی سنووره‌کانی خوا به‌ته‌شریح دانانری؟ ته‌نیا لای نه‌وانه ته‌شریح نییه، که ویستی خویان و عه‌قلی مه‌ستبووی خویان له‌سه‌رووی ه‌موو شتیکه‌وه ده‌بینن!

له‌بابه‌ت نبوه‌ت و پرسیاله‌تدا باسی ه‌ندی شت ده‌کات که خوی گه‌وره له‌سه‌ریان گله‌یی له‌په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه‌کات و نبوه‌تی به‌پیناسه‌یه‌کی ناته‌واو وه‌سفرکردوووه، له‌په‌راویزی (۸) دا وه‌رگیژ بۆی پاستکردووته‌وه. نه‌وه‌ی نووسه‌ر به‌ه‌له‌ی ده‌زانی تاوان نییه، به‌لکو خوی گه‌وره په‌یامبه‌ره‌که‌ی فیر

دهكات و حوكمى بۆ پوونده كاته وه و له پىنگه يه وه ئوممه ته كه شى به و
حوكمه ئاشنا دهكات، لىره دا جوانى ئىسلام و مه زنى هاوه لائمان
بۆ ده رده كه وى، سه ربارى نه مانه تپارىزى په يامبه رى ئازيز و
له دلاشيرين (صلى الله عليه وسلم) كه نه م ئايه تانه وه ك خويان
پارىزاون و ده سكارىيان نه كردووه .

له لاپه ره (٢٢) شدا ده لى كه پىغه مبه ر له سه ره مه رگدا داواى كردووه
شتىكيان بۆ بنووسى هاوه لان قايل نابن و وتوويانه كه په يامى
پىغه مبه ر قورئانه ... وه لام بۆ نه مه :

هاوه لان نه وه يان پوونكردووته وه كه چوار پوژ پيش كۆچكردنى
نه مه ي داوا كردووه ، نه گه ر فرمان بوايه دواتر فرمانه كه ي دووباره
ده كرده وه و نه وه شى كه وتوويانه په يامى په يامبه ر (صلى الله عليه
وسلم) قورئانه ، مه به ستيان نه وه بووه نه گه ر فرمانىك هه بى، نه وه
خوای گه وه بۆمانى ده پاريزى و زانايان ده لى ن: په يامبه رى خوا
(صلى الله عليه وسلم) ويستويه تى بۆيان بنووسى كه داواى كۆچى
داواى خۆى نه بو به كركر بىته جىنشين و دواتر به وه ي كه
كردويه تيبه نيمام دووپاتكردنه وه ي نه وه بووه ، پيشتريش
ئافره تىك دىته لاي بۆ شتىك و ده لى نه گه ر سالىكى تر هاتمه وه و تو
نه مابوى له كى وه رىگرم؟ په يامبه ريش (صلى الله عليه وسلم)
ده فه رموى: له نه بو به كرى داواكه .

له داواى په ره بۆ نووسين به لگه ي پوون هه يه بۆ زه كه رىا ئۆزۆن كه
وه هاى داده نى فه رموده نه نووسراوه ته وه .

له لاپهړه (۲۲) دا پرسپار ده کات نایه فرموده کانی پیغه مبه ر
 پیروژن؟ بۆ نه وهی بیسه لمینی پیروژن نین په نای بردووه ته به
 بۆچوونی شیعه، نه مه به لگه هینانه وهی زور سه قه ته قسه ی که سانی
 بکه یته پاساو که هیچ ریژنیک بۆ هاوه له نزیك و گیان له سه ر
 ده سته کانی دانانین و تانه ی نابه جی به دایکانی باوه پرداران ده لئین و
 نه فرته ده که ن له هاوه لانیك خوی گه وره به ده قی نایه ت فزله و
 گه وره بیانی ده رخصتووه، که چی نه مان هاتون به ژماره ی
 په نجه کانی ده ست هاوه لانیان جیا کردو ته وه و نه فره تبارانی نه وانی
 تریان کردووه!

له پرسپاری چواره مدا ته حه دا ده کات که فرموده شریفه ی قورنانی
 نه کردووه، به لام که سهیری ته فسیره کان ده که ی به لگه ده بیننی
 که هاوه لان گتړاویانه ته وه و هاوه لانیش له خویانه وه نه دواون،
 حوکه کانی قورنانش هه ندیکی پوون و ناشکران و نه وانی تر
 هاوشیوه و لیکچوون و کاری زانا و شاره زایانی خویه تی، نه وه شی
 که ده وتریت پیشه وا نه بوبه کر نه یزانیوه ته فسیری: ﴿وَفَلَكُمۡ وَاٰبَآ
 ﴿۳۱﴾ عبس: ۳۱. بکات ده یکه نه تانه، له کاتی کدا نه مه بۆ
 نه بوبه کری سدیق شانازییه، وه لامیکیشه بۆ نه وانه ی بیانویان بۆ
 به گوئی نه کردنی هاوه لان نه وه یه: نه وان مروفن و هه له ده که ن،
 له کاتی کدا نه بوبه کری پیشه وا له وه لامدا ده لی: کام ناسمان سینه رم

بۆ بکات و کام زهوی له خۆیم بگری ئه گهر به بۆچوونی خۆم قسه
له کیتابی خوا (قورئان) بکه م.

له پرسپاری پینجدا ژه هری خراپتر ده پێژئ، نهك ته نیا پیشه وا
بوخاری، به لکو هه ولده دات نه و سه رچاوانهش لیل بکات که
بوخاری فه رموده ی لیان ه وه گواستوه ته وه هه رسیکیان ها وه لی
به پیزن و یه کیکیان خودی عانیسه ی دایکی ئیماندارانه (خوایان لی
پازی بی).

قسه ی له سه ر ناوی نه بو هورهیره کردوه، نه مهش شتیکی ناساییه
که به هوی نه م نازناوه یه وه ناوه که ی وهك پتویست دیار نه ماوه،
دروستترین بۆچوونیک نه وه یه که له سه رده می نه فامیدا ناوی عبد
الغزی و خاوه ن کونیه ی أبو الأسود بووه، په یامبه ر (صلی الله علیه
وسلم) ناوی گۆپیوه بۆ عبدالله و کونیه که شی نه بو هورهیره^۱.

زه ه بیی له باره یه وه ده لی: ها وه لیکی حافیظی فه رموده یه،
بوخاری و موسلیم و نه بو داود و ترمیزی و نه سائی و ئیبن ماجه
لییه وه گپراویانه ته وه، حافیظ و سه لماو و ژیره موفتی بووه،
خاوه ن پۆزوو شه و نوێژ بووه.

---

^۱ - بروانه: (تهذیب التهذیب) ی ئیبن حه جه ر.

پاشان زه که ریا نُوژۆن له (شرح النهج) دا به لگهی هیناوه ته وه که عایشه ی دایکی باوه پداران (خوای لسی پازی بی) نه بو هورهیره ی به درۆزنترین مرۆف داناوه .

وه لام بۆ ئه مه : جارێ ده بی له وه دُنیا باین که خودی (نهج البلاغه) پیشه واهلی نهینوو سیوه ته وه و زانایانی نه هلی سووننه ش وریایان له سه ر داوه ، کاری (شریف الرضی)^۱ یان ده وتری (المرتضی) برای نووسیویتی، رافه کاره که شی که (ابن اُبی الحدید) ه شیعه یه و سه ر له به ری نه و کتیبه بۆ تانه دان له هاوه لان و گه و ره بیان نووسراوه ته وه و له گه ل گه و ره بی پیشه واهلییدا یه کناگریته وه . ئیتر کاکی نووسه ر گله یی که ماوه ! که هاتوه قسه ی دوژمنیکی فرۆفیلبازی بۆ کردووینه ته به لگه .

ئینجا له لاپه ره (۲۷) دا نه وه ی وتوه که پیشه واهلی عومه ر نه بو هورهیره ی به دز داناوه کاتیک کردوو یه تیبه والی به حرهین و نامازه ی داوه ته (البداية والنهاية)، له کاتیکدا له و سه رچاوه یه دا به مشیوه یه هاتوه : که عومه ر نه بو هورهیره ی کرده هه لسه وپواری به حرهین و

---

^۱ - ناوی محمد بن الحسين بن موسى العلوي، به ناویانگ به (الشریف الرضی) ه، هاتنه دُنیا و مردنی له به غدا بووه ، ئین حه حه ر له باره یه وه نه لی: به ره فز به ناویانگه و دانانی نه هجی به لاغهی بی نیسنادی ده دریتته پال، سالی ۴۰۶ ک له به غدا مردوه... تاریخ بغداد: ۲/ ۲۴۶: لسان المیزان: ۵/ ۱۴۱.

به ده هه زار دینار گه پرایه وه . عومەر وتی: ئەهی دوژمنی خواو کتیبه کانی ئەم سهروه تهت بۆ خۆت بردووه؟ ئەبو هورهیره وتی: من دوژمنی خواو کتیبه کهی نییم، به لکو دوژمنی ئەو که سه م دوژمنی خوا و کتیبه کهی بی. عومەر وتی: ئەم سهروه تهت له کوی بوو؟ وتی: ئەسه په کانم سکیان کردو زیاد بوون و ده سه کوهت و فرۆشتنی کۆیله که م و به خششه کانمه. ئەوانیش لێیان کۆلیه وه و بۆیان ده رکوهت قسه کهی ئەبو هورهیره پاسته، عومەر داوا یکرد ده سه لاتی پی بداته وه ئەبو هورهیره قبولی نه کرد...^۱

ئینجا ئەوهی ئەبو هورهیره قسهی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) و که عی نه حباری موسلمان بووی تیکه ل کرد بی پاست نییه، به لکو حه قیقه ته کهی ئەوه بووه له هه ندی خه لک تیکچوه و قسه کانی په یامبهر و که عی نه حباریان لی تیکه ل بووه نه ک ئەبو هورهیره، هه روه ک بیهری کوی سه عید وتوویه تی: له خوا بترسن و فه رمووده پباریزن و هه موو قسه یه کتان لی نه بیته فه رمووده و ئیبن عه ساکیریش پشتگیری ئەبو هورهیره بووه له په تدانه وهی ئەو تۆمه ته دا^۲، جا باشت وه هابوو زه که ریا ئۆزۆن ته واوی قسه کانی بگێرپایه ته وه، بیسیزانیبایه کاری فه رمووده زانان چییه و توانای ئەو زانایانهی بۆ ده رکه وتبایه له گێرانه وهی سه نه د و لیکۆلینه وه یان له مه تنه کان و ئەوانهش که قسهی په یامبهر و که عی نه حباریان لی

^۱ - برونریتته: البداية والنهاية، ج ۸ ص ۹۹ مکتبه الصفا.

^۲ - برونه: البداية والنهاية، ج ۸.

تیکچوویی زانا نه بوونه و کاریان به سهر فرموده گپرانه وه نه بووه،
 خه لکانی ساده بوونه و له کۆپی زانست و نامۆزگاریدا ناماده بوونه،
 قسه کانی که عیبی نه حباریش له بابته پینغه مبه ران و سه ربورده ی
 نه ته وه کانی تره وه بووه نه وه که ته شریع.

له لاپه ره (۲۹) باسی دایکی ئیماندارانه عانیشه خوای لی پازی بی،
 تۆمه تباری کردوه به وه ی ژیانی پر بووه له مملانی، به لگه شی بۆ
 ئه مه به دوو دهسته بوونی خیزانه کانی په یامبه ری خوا بووه (صلی
 الله علیه وسلم) ، زه که ریا ئۆزۆن و هاو پیره کانی زۆر نا حالین له و
 باره یه وه، سرووشتی ئافرهت و هه وی باری نازانن، ئه مه
 سرووشته و له ژیانی ئیبراهیم (علیه السلام) یشدا پوویداوه که سارا
 خاتوون شتیکی به رانبه ر هاجه ره خاتوونی خزمه تکاری بۆ دروست
 ده بی، خوای گه وره ش داوای ته و به له عانیشه و حه فسه ده کات
 خویان لی پازی بی و شتیکی تیدا نییه بۆیان بکرته ناته واوی،
 نه وان خیزانی په یامبه ری خوا بوون (صلی الله علیه وسلم) و له هه موو
 که سیتی تر له پیشترن بۆ ته و به کردن و خیتابی خوایی تاوه کو
 له وان هه ئافره تانی موسلمان فیتری شه ریه ته که بن.
 له لاپه ره (۳۰) به پشت به ستن به کتییی (الأغانی) و (مروج الذهب) باس
 له نا کۆکی نیوان عانیشه و عوسمان ده کات (خوا له هه موویان پازی
 بی)، له کاتیکدا ئه و دوو سه رچاوه یه قسه ی زۆر له سه ر خۆیان و
 نووسه ره کانیشیان هه یه، به لام له بهر نه وه ی دادی دل و ده روونی

نه خوښيكي ودها ددهات بي بيركردنه وه و پوانينه قسه ي زانايان و
سه ربورده ي نووسه ره كان وه كوركي برسي پري بو دهبه ن و
بوگه نيوي خوياني لي ددوژنه وه، له نمونه ي نم زه كه ريا توژونه و
ته ها حوسين و كه ساني تر.

خاوه ن كتيبي الاغاني - كوچكردوي ۳۵۶ك، نه ميش يه كيكه له وانه ي
به فيسق و بي نابوو عه ره قخوري تومه تبارن، نه بينين گالته جا پري
دهكات به پيرؤزييه كاني نايين وه كه نه وه ي ياقوتي حه مه وي
له باره ي وه ده لي، به مانگي ره مه زان سه غله ت ده بوو، كه مانگي
شه وال به اتبايه ده كه پايه وه سر خواردنه وه ي عه ره ق و، ده لي:

وقد جاء شوال فشالت نعامة الصـ

يام وأبدلنا النعيم من الضر

وضجت حبيس الدن من طول حبسها

ولامت على طول التجنب والهجر

له به رنه وه، فه رموده ناسان به لاي خوي و كتيبه كه يدا نه پويشتوون
و نه وه نده به سه سه نيا ناوي الاغاني بوي بيته نابووتي،
نه لنه وبه ختي له باره ي وه ده لي كه له الخطيب و نه ويش له نيين
طباطباوه كه نه بي نه لفه ره جي نه صفه هاني درؤزنتريني خه لگيي

بووه و لاپه په گه لیکي نوری ده کړی و پاشان گټرانه وه کانی هه مووی له ودا ده بوو^۱.

نه مه ش هه ندی به لگي کتیبی ده ولته تی نه مووی دکتور موحه مه د علی صه لابی به لکو سوودی هه بی بؤ دوست و نه یار!:

کتیبی (الأغاني) نه بو نه لفره جی نه صفه هانی، کتیبی نه دهب و شه وچره و گزرانییه، نه وه کتیبی زانست و میژوو فیه، ناواز و ده نگدانه وه ی له گوئی نه دیان و خه لکانی میژووزان هه یه، نه مه ش نه وه ناگه یه نی بیده نگي بنووینریت به رانبه ر نه و شعوبیه ت و پیلانه و دروو تانه و عه بیدارکردنانه ی تیایدایه. شاعیری عیراقیش ماموستای به ریژ (ولید الأعظمی) کتیبیکی به نرخي نووسیوه ته وه و ناوی لیناوه (السيف الیماني في نحر الأصفهاني صاحب الأغاني)، خوی گوره پاداشتی بداته وه قوئی مهردانه ی لی هه لمالیووه بؤ نه وه ی دروو راست و ژه هرو هه نگوین و ناوه پوکی دروینه کانی و گړی شعوبیه ت و کینه کانی هه لمالینی که وه ک ناگر گړی لی به رزده بیته وه وه ک قوری قولده دات. به رپه رچی قسه بی مانا کانی نه صفه هانی ده داته وه له وه وال و گټرانه وه درو و نا متمانه بیانه ی خراپه ده کات به رانبه ر نالوبه ی پیروزی پیغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) و سه ربورده ی پاکیان بریندار ده کات و په وشتی جوانیان

---

^۱ - بپوانه: میژووی خلیفه راشیدییه کان گومان وه لامدانه وه کان، ن: دکتور محمد عبدالمجید الرفاعی، و: عبدالله گه رمیانی. پیداجوونه وه ی: د. کامران سعدالله زه نکه نه.

دهشيوئینی، ههروهك له درۆكانی ئەصفههانی دهكۆلئیتهوه بهرانبه ر
موعاوییهی كۆپی ئەبو سوفیان و خلیفه ئەمهوییهكان. مامۆستای
به پێزو شاعیری ئیسلامی به پێز(ولید الأعظمی) له و كتیبه به نرخهیدا
ئەو چیرۆكه پچڕو بهریلاوانه ی نێو ئەو كتیبه دهكۆلئیتهوه كه تانه
دهدهن له بیروباوه پێ ئیسلامی و ئایینی ئیسلام و جاهلیهت و پووچ
و ناڕه واییهكانی تر پێش ئیسلام دهخه ن.^۱

* ابن الخطیب البغدادي دهلی: ئەبو ئەلفه ره جی ئەصفههانی
درۆزنترینی خه لگیی بووه، زۆرێك قسه و باس و په ره ی كریوووه
هه موو گێرانه وه كانی له وه وه دارپێژاوه.^۲

ئێبن ئەلجهوزی دهلی: نمونه ی ئەو، متمانه به گێرانه وه كانی ناكری،
له كتیبه كانیدا ئەوه دهلی كه فاسقیتی و خراپهیی له سه ری جیه جی
دهبیت، عه ره قه خوری به ئاسان دهزانی و په نگه ئەوه شی له باره ی
خۆیه وه گێراییته وه. هه ركه سی له كتیبهی (الأغانی) پامبێنی، هه موو
ئەو ناشیرینی و خراپه بیانه دهبینی.^۳

* الذهبی دهلی: زانای گه و ره مان تقی الدین ئێبن ته یعیه م بین
ئەصفههانی لاوازه خسته وه وه له گێرانه وه كانی تۆمه تباری ده كرده
گێرانه وه كانی سووك ده كرده.^۴

^۱ - السیف الیمانی فی نحر الأصفهانی للأعظمی، ص ۹ بۆ ۱۴.

^۲ - تاریخ بغداد (۱۱/۳۹۸).

^۳ - المنتظم (۷/۴۰، ۴۱).

^۴ - میزان الاعتدال (۳/۱۲۳).

ئىنجا زەكەريا ئۆزۈن بەلگەيەكى بىئى بنەماي ھىناوہ تەرە كە
 عائىشەى داىكى ئىمانداران(خوای لى پازى بى) بەپىشەوا عوسمانى
 وتووه(نعثل)، بەلام ھەموو ئەم قسانە قسەى سەيفى كوپى
 عومەرى تەمىمى - كۆچكردوى ۱۸ك خاوەن كىتەبى(الفتوح والردة)،
 زانای گىپرەرەوى ھەوال بووه بەفەرمووده ھەلبەستن تۆمەتبار
 كراوه، بۆيە ھەركەسى بوئىرى بكات لەقسە ھەلبەستن بەدەم
 پىغەمبەرى خواوہ صلى الله عليه وسلم لەقسە ھەوالى خەلكىش
 جىئى متمانە نابى، ((ئىبىن موعىن دەلى: فەرمووده و باسەكانى
 لاوازن، مەرش دەلى: فولەيس لەو باشترە، ئىبىن عەدى
 دەلى: ھەندى لەفەرموودهكانى مەشھورن، بەگشەتتى
 پەتكرارەن(منكره) و ھەرنەگىردىن، ئىبىن حبان دەلى: لەلايەن
 سەلماوہ كانەوہ(الإثبات) ھوہ ھەلبەستراوہكان دەگىرەتتەوہ،
 وتوويانە فەرموودهى ھەلدەبەست^۱.

جىئى نامازە بۆ كردنە، فەرمووده ناسان گىپرانەوى ھەموو
 كەسىكىان پەتكردووه تەوہ ئەگەر سەلمابى بۆ يەكجارىش بەدرۆ
 فەرموودهى ھەلبەستى و ھەرگىز فەرموودەيان لى قبولنەكردووه
 ئەگەر تەوبەشى كرەبى، وەك ئەحمەدى كوپى مبارەك و ئەحمەدى
 كوپى حەنبەل بۆ ئەوہ پۆىشتون كە لەوہ لامى ئەو كەسەى
 كە پرسىويتى: زانست لەكىوہ بنووسرىتتەوہ، وتوويتى لەھەموو

^۱ - تہذیب التہذیب / ۴ / ۲۹۵ ، ۲۹۶ .

خه لکی ته نیا سی که س نه بی: ((خاوه ن هه زو ئاره زویه ک که بۆ
 هه زه که ی بانگه شه ده کات، درۆزن به که م و زۆر هه چی لی
 وه رناگیردی و بنووسر یته وه، یان که سی ک باسه کان تی که ل بکات،
 نه مه ش قسه ی لی وه رناگیردی^۱.

نه مه ش هه ر به و جۆره یه به نیسه بت نه وه وه والانه ی تایبه تن
 به ژیا ننامه ی پیغه مبه رصلی الله علیه وسلم و میژوی ها وه لان و
 خه لیفه راشیدییه کان و بیروبا وه په ئیسلامییه کان و نه حکامه
 شه رعیه کان، بۆیه پیشه وایانی الجرح و التعديل و زانایانی میژوو و
 له پیشه وایانی فه رموده هه یچ باس و خواسیکیان له که ساتیکه وه
 وه رنه گرتوه درۆزن بن یان به درۆ تۆمه تبار بوو بن. له گه ل نه وه شدا
 میژوونوسه هه لکه وته کان و پیشه وایانی فه رموده که هه والیان
 له لاوازه وه گواستبیته وه ته نیا بۆ زانین بووه، له به رنه وه ی که
 هه ندی له وانه ی له بواری میژوی ئیسلامیدا گیردرا بیته وه به هه والی
 نه وه که سانه داده نری هه ندی لاوازن و به درۆزن تۆمه تبار نیین، به لام
 هه والی درۆزان په تده کریته وه، چونکه جیی په ندو وانه لی وه رگرتن
 نییه، نه وه پیشه وایانه پیبازیکی پوونیان هه بووه، نه ویش نه وه یه
 گیرانه وه له که سی لاواز باش دانان نییه بۆ نه وه که سه و به هه واله که ی
 کارناکری^۲.

^۱ - الكفاية في علم الرواية، ص ۱۷۵.

^۲ - بۆ نمونه بپوانه: كلام الذهبي في الرواية عن الواقدي للأعتبار (سير أعلام النبلاء ۹/ ۴۶۹).

بېويست بوو زه که ریا ئۆزۆن و که سانی تری هاو پیریش باش له وه بگن که ته به ریی له میژووه که یدا وه ک خۆی ده لئی، راست و ناراستی کۆکردووه ته وه و وه ک نه رکینکی زانستیی تۆماری کردووه، پاکۆکردنه وه ی خستووه ته نه ستۆی نه وه یه کی تر و که سه کانیشی بۆ ناساندووین و ئیسنادی گێره ره وانی باسکردووه تا شته کانمان لی تیکه ل نه بی، زۆربه ی نه و شتانه ی به خراپه له باره ی هاوه لانه وه هاتووه گێرانه وه ی سه یفی کوپی عومرو نه بو موخنه فه، بۆیه بی سلکردنه وه و به گوێکردنی پرسیاکه ی ته به ری، زه که ریا ئۆزۆن په نای بۆ بردووه^۱.

ئینجا به پشت به ستن به کتیبی (الإمامة والسياسة)ی به درۆ پالدراو بۆلای (ابن قتیبة) که که سیکی شیعه ی هه لگری هه مان ناو و نازناو نووسیویتی تۆمه تی کوشتنی عومسمانی خستووه ته نه ستۆی دایکی ئیمانداران، نه مه ش درۆیه کی ئاشکرایه، به پوانین بۆ ده رخستنی پوی درۆینه ی نه و کتیبه ناراستیی نه و بابه ته پوون بووه ته وه و به گه رانه وه بۆ کتیبه که ی ده وه له تی نه مه وی و باسکردن له و کتیبانه سوودی زۆر ده که ی.

^۱ - بۆ ناسینی سه یفی کوپی عومرو لاوازانی تر، بپوانه: تنزیه الشریعة المرفوعة عن الأخبار الشنیعة الموضوعة: نور الدین، علی بن محمد بن عبدالرحمن ابن عراق الکفانی، تحقیق: عبدالوهاب عبداللطیف، عبدالله محمد الصدیق الغمراوي، ط ۱ دار الکتب العلمیه ۱۳۹۹ هـ.

له لاپه‌ره (٢٢) دا باس له وه كراوه كه عائيشه‌ی دايكى ئيمانداران له بهر په شيمانى و نه كړدى كارى باش و توويه تى له پال په يامبه‌ردا مه منيزن، راستيه كهى به و جوړه نيبه، به لكو عائيشه‌ی دايكى ئيمانداران شوينى خوى به پيشه‌وا عومر دابوو، ئينجا وتنى نه و قسه يه له وه لامي ئين عه بباس بووه كه فه زله كاني دايكه عائيشه‌ی باس كړدوه و نه وپش نه وهى و تووه، وه ك قسه‌ی ته واوى خواناسان له بهر پياه لندان و گوره راگرتنيان، نه ك نه وهى زه كه ريا ئوزون وه ك مشه خوړ به دواى بيانووه وه يه بؤ وه رنه گرتنى فرموده كاني، له كاتيكدا بىرى چووه عائيشه‌ی دايكى ئيمانداران چه ندان فرموده‌ى هه يه له فه زلى خاتوو خه ديجه و عومرو عوسمان و عه لى و فاتيمه دا (خوا له هه موويان پازى بى).^١

له لاپه‌ره (٢٢) باس له عبدالله‌ى كوپى عه باس ده كات (خوا له خوى و باوكى پازى بى) و پتى سه يره (١٦٦٠) فرموده‌ى گيږاوه ته وه. ئين حه جهر له باره يه وه ده لى: پتى و تراوه حى برو ده ريا به هوى زوړى زانستيه وه و له په يامبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) و زوړى تر فرموده‌ى گواستووه ته وه.^٢

^١ - بروانه: البداية والنهاية، ج. ٨.

^٢ - بؤ دئيمى زياتر بروانه: تهذيب التهذيب ي ئين حه جهر تا سه ريوورده‌ى شه م كه وه ره‌ى ئيسلام و ناموزاى په يامبه‌ر (ﷺ) ت بؤ ده ركه‌وى و نه و

له صحیحی بوخارییدا هاتوو له ئیبن عباسه وه وتویه تی: په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) کۆچی دوایی کرد خه ته نه کراوبوم، کورپان له بانغ بووندا خه ته نه ده کران دروست نه وه یه پانزه سالان بووه په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) کۆچی دوایی کردوو^۱. ئیمهش ده پرسین ئاخۆ نامۆزایه کی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له و ته مه نه دا و به تیکه لیبوونی به بنه ماله و خیزانی په یامبهری خوا و تامه زۆ بوونی به زانست و وه رگرتنی فەرمووده له هاوه لآن، ئه و ژماره فەرمووده یه به زۆر ده زانری؟! زه که ریا ئۆزۆن په نگه ماده ده گه ربی، ده نا ده بوو ئاشنا بووایه به و دوایانه ی په یامبهری خواصلی الله علیه وسلم بۆ ئه م کورپه مامه یه ی کردوو یه تی: ((اللهم فقه في الدين، وعلمه التأويل، وانا: خوابه گیان له ئیسلام شاره زای بکه و فیری لیکدانه وه ی قورنانی بکه. یان که فەرموویه تی: ((اللهم بارک فيه وانشر منه، وانا: خوابه گیان به ره که تی خۆتی تی بکه ی و نه وه ی زۆر بکه ی. عه باسییه کان نه وه ی ئه ون و دوعا که ی په یامبهری ئازیزصلی الله علیه وسلم هاته دی. زۆرک فەرمووده ی تر هیه هه مووی له (البدایة والنهایة) به شی (۸) له به شی مردن و سیفه تی ئیبن عباسدا کۆکراوه ته وه و ده مکوتی ئه و ده روون نه خۆشانه ده کات که

که سانهش بناسیته وه که ئه م فەرمووده ی لیئانه وه گواستوو ته وه و هه موو متمانه دارن.

^۱ - پڕوانه: البدایة والنهایة، ج ۸، ص ۲۵۰.

ده يانه وي له پټي تانه دان له م هاو له به پړزه وه به شيكي گوره ي
 بېرېواوه پو شه ريعت و نه خلاقى ئيسلاميمان كه نار بخن. ئين
 س عد به سه نه دى سه حيه وه ده يگير پته وه كه نه و پړزه ي زه يدى
 كورې سابت مرد، نه بو هوره يره وتى: نوميدمه خواى گوره
 به عبدالله ي كورې عه باس جيگه ي زه يد پر بكا ته وه^۱.

مردنېشى به مجوره بووه: ئاو كه وتووه ته چاوى و پزېشك
 پييووتووه: بؤ ده ره نېناني ئاوه كه له نيو چاوتدا ده بى حوت پړو
 نو يژ نه كه ي، نه و يش وتوويه تى: نه! هر كه سى نو يژى نه كاو
 تواني پيى نه نجامى بدات، نه وه به تووره ييه وه به خواى گوره
 ده گاته وه. نه وه شى كه له باره ي بردنى پاره و سه روه ته وه كه ئين
 نه سير گيړاويه تيبه وه بى سه نه ده وه له بې ستنى سه رچاوه كانى
 شيعه يه له رقى عه باسيه كانه وه وتوويانه ته وه له (تاريخ ابن خلدون)
 به شى ۲ (فراق ابن عباس لعلي رضي الله عنهم) نه وه ننده هاتووه كه
 ئين عه باس پړوئيك به لاي نه بو نه له سه وه دى دونه ليدا تيپه ر نه بى و
 ته مي پيه كي توندى نه كات و نه و يش وه ها نامه يه ك بؤ پيشه وا عه لى
 ده نووسى و ئين عه باس يش ئا ماژه ي پى ده كات كه كى نه م
 قسه يه ي كردووه له پاى چى وتوويه تى. هر نه وه ننده يه و هيچى تر،
 ده نا سه رېوورده ي زاناي هه لكه وته و حيرى نوممه ت له وه دوور تره
 به وه ها كار يك تومه تبار بكرى، قسه كه ي پيشه وا عه ليش تاوانبار

^۱ - بېوانه: تهذيب التهذيب.

کردن نه بووه، به لڼکو لټپرسینه وه بووه له و باره یه وه، نه مه به پټی
سه رچاوه کان که بنه ماکانیان نانا سر ټټه وه.

له پرسیاری شه شه مدا نه پرسی که نه و فرمودانه ی پیمان
گه یشتون له گه ل نه ریت و سیستم و پیدراوه زانستییه کانی
نه مړماندا ده گونجین؟ نه مروفه زور نا حالیه، نه یروانیوه ته
بنه ماکانی فیه و پټسا فیه یه کان و بزانی نیسلام چی یاسایه کی
ده وله مندی هیه، نه یروانیوه نیسلام چی شتیکی له باره ی
ده سلات و به رټوه بردن و نه رکی ده سه لاتاری و یاسای ته شریعی
هیه، نه یروانیوه ته کتیبیک و به دلټیکی پوښن بیری نه کردوه ته وه
له و کتیبانه ی غهیره موسلمان و تازه موسلمان بووه کان له باره ی
نیسلام نووسیویانه و نه یلټین و هر نه بوو ته ماشایه کی (الدعوة إلى
الإسلام) و (العلم يدعو الإیمان) بگردایه. بیری چوه ته وه نه وکاته ی
که نیسلام له رټگه ی قورنانه وه دروستبوونی گه ردون و شیوه ی
زه وی پوون کرده وه، لای براده رانی هاو بیروباوه پی نه و که تانه کانی
له سر نیسلام وه رگرتوه وه هایان ده زانی زه وی شیوه لاکتشیه یی
هیه و له سر نه وه ش زاناکانیان سزا ده دا! نه وکات قورنانه مه ی
تیدا هاتوه: ﴿أُولَئِكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ
﴿ الأنبياء: ۳۰

، واتا: ئايا ئەوانەى بېياوهر پوون نەيانبىنيووه و بۆيان پوون نەبوو تەوہ بەپراستى ئاسمانەكان و زەوى يەك پارچە بوون لەوہ و دوا لىكمان جياكر دەوہ (كە ئەمە ئاماژە يە بۆ ئەوہى كە ئەم پراستە قىنە لەلايەن ئەوانەوہ پەى پى دەبرىت)، لەئاويش ھەموو شتىكى زىندوو مان فەراھەم ھىتاوہ (ئاو زۆربەى پىكھاتەى لەشى ئادەمىزادو زىندەوہ ران و پووہك پىكەدە ھىتت) ، ئايا ئەوانە ھەر باوهر ناھىنن (بە و پراستيانە و بە و دەسەلاتە بى سنوورەى ئىمە) !؟

دەقەكانى ھەندى فەرموودەى بەئەفسانە لەقەلەم داوہ، خۆى بواردووہ لەھىتانەوہى بەلگەى قورئانىى، رەنگە لای ماددىگەرايەكى لەو شىوہ يە ئەفسانە بى، بەلام لای باوہ پدارىك بەبوونى خوا كە ئەوى لەنەبوو ھىتايە بوون و عەقلىكى پى دا رەنگى نىبە شتىكى سادە يە و زياتر لەوہ لەقودە رەت و ويستى خوا چاوهر پى دەكرى.

ئىسلام دەستى كەسى نەگرتووہ جگە پەشكە بەھىچى تر خۆى چارە نەكات! ئەوہ موھەمەدە صلى الله عليه وسلم بۆمانى پوونكر دوو تەوہ كە خوای گەورە بۆ ھەموو نەخۆشيبەك چارەسەرىكى داناووہ لەسەرمان پىويستە بەدوای چارەسەردا بگەريين.

لەئوسامەى كورپى شورەيكەوہ (خوای لى پازى بى) دەلى: ھاتمە لای پەيامبەر صلى الله عليه وسلمو ھاوہ لانى، دانىشتبوون وەك ئەوہى بالئندە بەسەريانەوہ نىشتبىتەوہ، سەلامم كردو دانىشتم، ئەعرايبىەك ھات و وتى: ئەى پەيامبەرى خوا خۆمان چارەسەر

بکهین؟ په یامبه رصلی الله علیه وسلمغه رموی: ((تداووا، فإن الله عز وجل لم يضع داء، إلا وضع له دواء، غیر داء واحد: الهرم، وانا: چاره سهر وه بگرن، خوی گه وره بؤ هر دهر دیک چاره به کی داناوه جگه یه که نه خوځشی نه بی، نه ویش مردن و پیرییه.

ناخو چی له م فه رموده یه زانستی تر نه بی که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموی: "مَا مَلَأَ أَدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنِي، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُقِمْنَ صُلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَهَ فَتَلْتُ لِطَعَامِهِ، وَتَلْتُ لِشَرَابِهِ، وَتَلْتُ لِنَفْسِهِ". وانا: هیچ شتیک نییه پر کردنی به قهه سک خراپ بی، مرؤفه وه نده بخوات بی توانا نه بی، نه گهر هر خواردی با یه که له سهر سیتی بؤ خواردنی بی و یه که له سهر سیتی کی تریشی بؤ خواردنه وه و یه که له سهر سیتی کی تریشی بؤ هه ناسه دان به نیلته وه.

نوسه ته هه دا ده کات فه رموده چی چاره سه ریکی پییه بؤ نه خوځشی کولیرا؟ له کاتیکدا به دحالی بووه له وهی سهر چاوهی توو شبوون به کولیرا پیسییه، په یامبه ری خواش (صلی الله علیه

^۱ - رواه أبو داود (۳۸۵۵) واللفظ له، والترمذي (۲۰۳۸). وابن ماجه (۲۷۸۹)، وأحمد (۴ / ۲۷۸) (۱۸۴۷۷). وابن حبان (۱۳ / ۴۲۶) (۶۰۶۱)، والحاكم (۱ / ۲۰۹). والحديث سكت عنه أبو داود، وقال الترمذي: حسن صحيح، وقال الحاكم: هذا حديث صحيح ولم يخرجاه. ووافقه الذهبي، وصحح إسناده النووي في ((المجموع)) (۱ / ۷).

وسلم) هاوه لان فیری پاکیی دهکات و ته هاره تیان پی فیر دهکات له وکاته ی لای خه لکانی تر خونه شوردن و خو به پیسی و چه په لئی هیشته وه به نیشانه ی له خواترسان دانرابوو، هر له و کاته دا خو پاک راگران ده بنه خوشه ویستی خوا له نیسلامدا. یان ده فهرموویت: "إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونَ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا"، واتا: نه گه ر بیستان له شویتیک تاعون هه یه مه چنه نه و شوینه وه، له فهرمووده ی تریشدا هه یه ده فهرمووی لیتی شی ده رمه چن، له مرودا زانست نه و حکمه ته ی سه لماندوه.^۱

له لاپه ره (۳۷) دا نکۆلی دهکات که فهرمووده کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) نوممه تی گه شه پیدایی، نه مه ش تۆمه تیکی تره، گه شه ی پی داوه تا نه و کاته ی موسلمانان پیوه ی پابه ند بوونه، گه شه ی پی داوه تا نه و کاته ی موسلمانان کان قورئان و فهرمووده یان کردوه ته سه رچاوه ی ته شریع و هه وه کانیان، تا نه و کاته ی پشتیان له یه ک نه کردوه و به کتریان شه رمه زارو پاده سستی دوژمن نه کردوه، به پیروزییه وه پوانیویانه ته قورئان و فهرمووده و قسه ی هه واو ئاره زوویمان پیش نه و دوو سه رچاوه یه نه خسته وه و له ژیر هیچ

^۱ - بېوانه: موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن والسنة محمد راتب النابلسي ج ۱، ص ۲۰۱، ط ۲، ۱۴۲۶ هـ - ۲۰۰۵ م. دار المكتبي - سورية - دمشق - الحلبيوني - جادة ابن سينا.

پەردە يەككى پوپا ماییدا بۇ غەرب زەدەسى نەكە وتونە تە تانە دان
لە ئىسلام، چونكە ئەو كات رابوونىكى زانستى ئىسلامى ھەبوو ۋە
شارستانىيە تەكانى تر بۇ ئەو رابوونە تىنوبوونە .

لە لىكۆلئىنە ۋە لى لە بارە ي پۆشنىبرى ئىسلامىيە ۋە، نوسە رت .
كۆلريونج (T. C. Young) ئەلئى: "ئەو قەرزە پۆشنىبرىيە
گەورە بىيە ي كە ئىمە ي مەسىحى پى قەرزدارى ئىسلامىن لە نىئو ئەو
ھەزارە دايە ، گەشتان دە کرد بۇ پايتەختە ئىسلامىيە كان و بۇ لاي
مامۇستا موسلمانە كان و لاي ئەوان وانە ي ھونەرە كان و زانستە كان و
فەلسەفە ي ژيانى مرۆيى فیر دەبووین كە پىئويستە ھەمىشە يادى
بەكەين و ئەو قەرزدارىيە بەبىرى خۆمانى بەيتىنە ۋە . ئەو ئەو
كولتورە كلاسكىيە مانە كە ئىسلام بە جوانترىن شىۋە چاودىرى کرد
تا ۋە كو ئەوروپا توانى جارىكى تر لىتى تىبگات و پارىژگارى بكات .
پىئويستە ئەم قەرزدارىە مان تىكەل بە ۋ پوچە بى كە ئىمە ي مەسىحى
ئاراستە ي ئىسلامى دەكەين و قەرزى كۆنى بۇ بگە پىننىنە ۋە و
سنورى يەكسانىش نابەزىتىن ئەگەر بە قازانچىشە ۋە قەرزى
رابردوومان بۇ موسلمانان بگە پىننىنە ۋە ، بەلام ئەو كات مەسىحى
پاستە قىنە دەردە كەوین گەر مەرجى ئالوگورمان لەبىر کردو
بە خۆشە ويسىتى و داننان بى جوانى بە رامبىر
بەخشىمان" ..... ئاشكرايە لە نۆرىك بوارە زانستى و فىكرى و
پۆشنىبرىيە كان، لەوانە داھىئاننى ژمارە دانان و سفرو سىستە مى
دەبى و تىۋرى پەرەسەندى لاي داروین بەسەدان سال پىش داروین

و سووپی خوینی گچکه به چوار سده پیش هارفی و هیزی پاکیشان و په یوه نندی نیوان کیش و خیرایی و ماوه به چه ندین سده‌ی دوو دریتی پیش نیوتن و پیوه‌ری خیرایی تیشک و نه‌ندازه کردنی گوشه‌ی تیشکدانه‌وه و ده‌وری زه‌وی و دیاریکردنی لایه‌نه‌کانی ته‌نه ناسمانیه‌کان و داهیتانی نامیره فه‌له‌کیه‌کان و دۆزینه‌وه‌ی به‌رزیی ده‌ریاکان و دانانی بنچینه‌کانی زانستی کیمیا که هه‌موو له‌داهیتان و کاری موسلمانان بووه..... هه‌روه‌ها ویل دیورانته له‌م باره‌یه‌وه نه‌لی: "کاتیک پۆجه‌ر بیکون Reger Bacon دوا‌ی پینجسه‌د سال دوا‌ی نیبو جو به‌یر به‌تیوره‌که‌یه‌وه پۆیشه‌ته‌وه‌ی و اروپا‌تی، که به‌م زانسته‌ی قه‌رزداري مه‌غاریه‌یه‌که‌انه له‌نیسپانیا که زانسته‌کانیان له‌موسلمانانی پۆژه‌ه‌لات وه‌رگرتیوو. کاتیکیش هه‌لکه‌وته‌و زانایان له‌سه‌رده‌می پینسانسی‌ته‌وه‌ی اروپا ده‌رکه‌وتن، نه‌وه ده‌رکه‌وتن و پیشکه‌وته‌کانیان که وتبووه سه‌ر شانی زانا عیملاقه‌کانی جیهانی نیسلامی"^۱.

ناخۆ زه‌که‌ریا ئۆزۆن بیری له‌وه‌رموودانه کردوه‌ته‌وه که موسلمانانی هانداه‌وه بۆ زانسته و فیژیونی و ده‌سگرتن به‌په‌وشت و برابه‌تی و گیانی هاوکاریه‌وه... له‌لاپه‌په‌ی (۲۸) دا وه‌ک دلسۆزیک خۆی ده‌نوینی و تانه‌که‌ی به‌بزه‌وه ده‌رده‌خات که هه‌ندی‌وه‌رمووده

---

^۱ - بۆ نه‌م سه‌رچاوه‌یه بگه‌پیره‌وه: نه‌شرف صالح محمد سید: بنچینه‌کانی میژووی نوینی ته‌وه‌ی و اروپا، و: عبدالله گه‌رمیانی، له‌بلاو‌کراوه‌کانی ده‌زگای وه‌رگرتیان - هه‌ولێر، چ ۱، ۲۰۱۲ رۆژه‌ه‌لات - هه‌ولێر.

لهگه ل زانست و لۆژیک و ههست ناگونجی، ئاخړ ئه م جارێ خۆی لۆژیکیکێ ته ندروستی نییه، له لۆژیکێ زانستهکانی فرموده نهگه یشتوه و نازانی کاری فرموده ناسان چیه به کسه سه غلته بووه و په رده ی دلی ده رخستوه! له بابته زانستیشدا زۆریک فرموده مان ههیه و خوینهریش ده توانی به شوین حکمهتی زۆربه ی ئه و فرمودانه دا بچی که ئیجازی زانستییان تیدا ههیه و حه قیقه تن، بپوانیتسه قورئانی سه رچاوه ی به که می ئیسلام و فرموده که ته واو که رو پوونکه ره وه ی قورئانه، که ئه گه فرموده نه بی شیوه ی ئه نجامدانی نوێ نازانین، ئه گه به ویژدان و لۆژیکه وه وه ک خۆی ده لێ بپوانیایه به م درده نه ده گه یشت. خه لکانیک هه ن به هر بیانوییه ک بی فرموده کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) وه رناگرن، به لام قسه کانی نووسه ر زۆر بی پێزانیه.

ده شپرسی ئایه بوخاریی له سه حیه که یدا سه رکه و توو بووه؟ به لێ کاکێ نووسه ر، بۆخاریی له دیدگا و لیکۆلینه وه ی مرۆفه هه لکه وته کانی بواری فرموده ناسیی سه رکه و توو بووه و دوا ی قورئان به که م سه رچاوه ی متمانه پیکراوی فرموده یه، هه مو سه رچاوه کانی تری فرموده جیی ئیعتیبارن و وه رگرتن و په تکرده وه ی هه ر فرموده به کیش له ژیر پۆشنایی یاسا کانی زانسته کانی فرموده یه، جیا کردنه وه ی هاوه ل و تابیعیش شتیکی زۆر ئاساییه، ئاساییه به و پێیه ی له نێو هاوه لاندانای فرموده ده رکه و تووه و په چه ته ی

هاوه ل و تابيعينيش نووسراوه ته وه، له ككتيبه كانى پياو ناسيدا (علم الرجال) دا زۆر به جوانيى نه وه ده بينزيست، ئه ي بۆ له خۆت ناپرسسته وه بۆ له ئيستادا تو ناتوانى كه سيكيان بۆ زياد بكه ي! بۆ نه تپرسيوه ته وه سوودى (متفق) و (مفترق) له ككتيبه كانى پياو ناسيدا چييه؟ تو يژه كانى هاوه لانيش له شارو ولا تاندا خزمه تي زۆريان كردوو وه له هه واوه فرموده وه رنه گيراوه، به لكو كوڤو ئه لقه ي زانست هه بووه و ئيجازه و موناوه له و شيوه كانى تىرى پيگه دان به گيژانه وي فرموده هه بووه.

له به شى دوودا كه له وه رگيژانه كه دا نه سكى دووم نووسراوه، تاييه ت كراوه به ناو نيشانى بوخارى و قورئانى پيرۆز و چه ند فرموده يه كي بوخارىي هيتاوه ته وه تاييه ت به قورئان و ده لى (نايه ته كانى قورئانى پيرۆز كه زياتر له شه ش هه زار تايه ت ده بن، ناكرى به و ژماره كه مه رافه بكرين، كه نزىكه ي (٢٧٦٢) فرموده يه و كۆي نه وه يه كه له سه حيجى بوخاريدا هاتوو ه... ٤١٦.

وه لام: زه كه ربا ئۆزۆن خراب خۆي خستوو ته گيژاوه وه، يان گيژانه قسه ده كات يان ده يه وي خه لگيى گيل بكات، خودى پيشه وا بوخارىي ده لى: ئه م فرمودانه م له نيو زياتر له شه ست هه زار فرموده ده ره يتاوه، هه ر فرموده يه كم نووسيبه تته وه پيشتر دوو

پرکات نوژم کردووه.^۱.....بوخاریی پرسیای تایبتهی هه بووه بۆ نووسینه وهی فەرمووده که زانایان به دروستترین شیواز دایانناوه، نه یووتووه فەرمووده کانی تر نادرستن، تانهی له هه ول و کۆششی هیچ زانایهک نه داوه، نه یووتووه ئه وهی لای من نه بی فەرمووده نییه تا ئیمهش تانهی بۆ بخهینه سه ر، سیحاحی ترو سووننه تی تر زۆر ههیه ولای ئه هلی سووننه جیئی ئیعتیبارن، به لام کارو کۆششی بوخاریی له هه موویان دروستتره، وتمان دروستتر، که وابوو دروستیش ههیه و به راورد به زانایانی تر بوخاریی ئه میری فەرمووده ناسانه.

ناکری بۆ هه موو ئایه تیک هۆیهک هه بی، دابه زینی هه موو قورئان به پیی پووداوو پرسیار نییه، سه ره تا به باسی بیروباوه رو ئیمان و واجیبات و شه ریه تی خواوه دابه زی له بابته تاک و کۆمه لدا، (الجعبری) ده لئی: قورئان به دوو به ش دابه زیووه: به شیکیان له پیش و به شیکێ تری به دوای پووداوو پرسیار کردن.^۲

له لاپه ره ی دواتردا زۆر به ی ئه و شتانه ی له باره ی هۆی دابه زینه وه هاتوون، به هیه ج نیین و بۆچوونی هاوه لان وه سفی ده کات.

^۱ - بروهانه: نیل الأوطاری الإمام محمد بن علي بن محمد الشوكاني. ج ۱، ص ۲۲، دار الحديث القاهرة ۱۴۲۶هـ - ۲۰۰۵م.

^۲ - بۆ ئه مه بروهانه: مباحث في علوم القرآن: مناع القطان.

وه لآم بؤ نه مه قسهی (الزركشي) ه كه ده لئى: ((له نه ریتی هاوه لآن و
 تا بیعیین ده زانری كه ده لئى ن نه م نایه ته له وه دا دابه زیووه
 مه به ستیان حوکه که به تی، نه ک نه وه و فلآن بووه ته هوی دابه زینی،
 قسهی نه وان له پووی به لگه هینانه وه به بؤ حوکمدان...^۱

دواتر کومه لئى فه رمووده ی هیناوه ته وه وه ک نه وه ی به لگه ی
 ناته واوی دوزیبیته وه! قسه و بؤ چوونی زانایانی وه رنه گرتووه دواتر
 به بیرکردنه وه وه شتیک بلئى، په نگه بؤ نه م کاره شی چاوه پئی دیاری
 و به خشش بووی، چوون نه م توانیویتی هه له و کوموکورتی
 له زانایانی ته فسیرو فه رمووده و میژوو زمان و سیره بگری!

له باره ی به که م نایه تی قورنانه وه دوو فه رمووده ی بوخاریی
 هیناوه ته وه و به عه قلی خوی! وه های زانیووه دژ به کن، نه وه ی
 به که م که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له نه شکه وتی حیرادا
 بؤ به که مجار جیبریل هاتووه ته لای و داوای لی کردووه بخوینی و
 په یامبه ریش (صلی الله علیه وسلم) فه رمووده به تی: من خوینده وار
 نییم..... تا کوتایی فه رمووده که که نیمه لیته دا ته نیا

وه لامدانه وه مان له سه ره و نه م نایه ته ی بؤ دابه زاندووه: ﴿أَقْرَأَ بِأَسْمِ
 رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ أَلَمْ يَكُنْ الْأَكْرَمُ
 ﴿٣﴾﴾ العلق: ۱ - ۳، فه رمووده به کی تری هیناوه و داوا ده کات
 به کیکیان ساغ بگریته وه! نه ویش فه رمووده که ی جابری کوپی

^۱ - بېوانه: لباب النقول في أسباب النزول ي پیشه و سېوطي.

عبداللهی نه نصارییه و تیایدا هاتووه به که مین شتیک له قورئان دابه زیبیی: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَّثِرُ ﴿١﴾﴾ المدثر: ١، وه لام بق نه مه: ده بی نه وه بزاینن جیاوازیی بکه مین له نئوان به که م نایه تی دابه زینراو و به که م سوره تی که نایه ته کانی پیکه وه دابه زیندراون، نه و نایه تانه ی سوره تی (العلق) به که م نایه تی دابه زینراون، پرسپاری نه وه له جابر کراوه که به که م سوره تی ته وای نایه ته کانی پیکه وه دابه زیندراون کامه به؟ نه ویش فهرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَّثِرُ ﴿١﴾﴾، جابر له باره ی ماوه ی وه حییه وه دواوه، شیوه ی نه مجاره ی جیبریل جیاواز له وی پیشتر بووه بویه ترساوه و گه پاره ته وه ماله وه و فهرموویه تی دامپوشن دامپوشن.... له مه شدا هیچ دژیه کییه ک بوونی نییه. به ته ماشاکردنی ژیاننامه ی په یامبه ری خواو شیوازه کانی هاتنی وه حی بوی، نه و راستیییه پوونده بیته وه که بیری ئوزونی ته نیووه و عه ودالی گه بیشتنه حه قیقه ته!

له باسی دووه مدا هاتووه ته سه ر دوا نایه تی قورئان و سی فهرمووده ی به نمونه هیناوه ته وه، نه وه ی به که م: پیاویکی جوله که به عومهری کوپی خه تابی وتووه نه ی نه میری ئیمانداران (وه رگیز به بی هوی نیشانه ی سه رسامیی! له به رانبه ردا داناوه، نازانم به چی بۆنه یه ک!) نایه تی له کتیبی ئیوه دا هیه گه ر بق ئیمه ی جوله که دابه زیبایه، نه و پۆژه مان ده کرده جه ژن، عومه رده لی کام

ثایهت؟ ده‌لی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
 وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ ﴿المائدة: ۳﴾، واتا: نه مړو ناین و
 به‌رنامه‌که تانم به‌کوتایی‌که یاندو نازو نیعمه‌تی خووم بو ته‌واوکردن و
 رازیم به‌وه‌ی که ئیسلام بیته به‌رنامه و دین و ناینتان.

فه‌رمووده‌ی دوه‌میش نه‌وه‌ی ئین عه‌باسه که وتوویه‌تی: ثایه‌تی: ﴿وَمَنْ
 يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعِدًا فَجْرًاؤُهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
 وَعَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ ﴿النساء: ۹۳﴾، واتا: هر که سیک به‌ده‌ستی نه‌نقه‌ست ئیمانداریک
 بکوژیت (به‌حالاتی بزانیت)، نه‌وه توله‌ی نه‌وه که‌سه دوزه‌خه، نه‌مره
 تیایدا، ه‌روه‌ها خوا لئی تووره بووه و نه‌فرینی لی‌کردوه و سزایه‌کی
 گه‌وره و بی سنووری بو ناماده کردوه.

ئین عه‌باس وتوویه‌تی: دوا ثایه‌ت بووه که دابه‌زیووه و هیچ
 ثایه‌تیکی دیکه ه‌لینه‌وه شاندره‌ته‌وه.

سئیه‌م فه‌رمووده‌ش فه‌رمووده‌کی به‌رائه که ده‌لی: کوتا سوره‌تی
 دابه‌زیندراو سوره‌تی (براءة) یه و کوتا ثایه‌تیش: ﴿يَسْمَعُونَكَ﴾
 النساء: ۱۷۶.

وه‌لام: ثایه‌ته‌که‌ی سوره‌تی مائیده له‌عه‌ره‌فه‌و له‌حجی مالئاوا بییدا
 دابه‌زیووه، به‌لگه‌ی کامل بوونی فه‌رائیزو نه‌حکامه‌کانه، نه‌وکاته‌ی
 که دابه‌زی، خوای گه‌وره ه‌موو حوکمه‌کانی به‌موسلمانان
 که یاندبوو له‌پریگه‌ی په‌یام‌به‌ره‌که‌یه‌وه، بویه ناماژه‌ی پیدان که

ره‌نگه سالتیکی تر له‌م کاتانه‌دا پئییان نه‌گاته‌وه . خ‌وای‌گه‌وره
 موسلمانانی توانادار کردو نیعمه‌تی سه‌رکه‌وتنی بی‌دان مه‌ککه‌ پرگار
 بکه‌ن و بی‌هاوبه‌ش په‌یداکه‌ران‌ح‌ج بکه‌ن و هاوبه‌ش په‌یداکه‌رانی
 لی‌دوربخه‌نه‌وه .

بؤ‌ئایه‌تی: ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَقَدْ آوَاهُ جَهَنَّمَ
 خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا
 عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ النساء: ٩٣ ، و‌تراوه: قسه‌ی ئیبن‌عه‌باس ئه‌وه‌ بووه ،
 کۆتا ئایه‌تیک له‌باره‌ی کوشتنه‌وه‌ دابه‌زی بی‌ئ‌م ئایه‌ته‌یه‌و ئایه‌تی
 تر‌دانه‌به‌زیووه‌ هه‌لیوه‌شینیته‌وه .

ئه‌وه‌ی به‌رائیش ئه‌وه‌یه: کۆتا ئایه‌تیک له‌باره‌ی میراته‌وه‌ دابه‌زی بی‌
 ئایه‌تی(١٧٦)ی سوره‌تی نیسانه‌و کۆتا سوره‌تیکیش پیکه‌وه‌ دابه‌زی
 بی‌سوره‌تی به‌رائه‌یه . ئیتر نازانم دیاریی کردنی سه‌ره‌تاو کۆتا ئایه‌ت
 چی به‌ریه‌ستیکی له‌به‌رده‌م زه‌که‌ریا ئۆزۆندا دروست کردوه‌ تا
 په‌یره‌وی ئیسلام بکات؟!

له‌بابه‌ت سی‌هه‌م: گه‌رانه‌وه‌ سه‌رو پیداجوونه‌وه‌ له‌قورئانی پی‌رۆزدا
 ٥٦٦ه‌و ئایه‌تی هیناوه‌ته‌وه‌ که ده‌فه‌رمووی: ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
 حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۗ ﴿١٨٧﴾
 البقرة: ١٨٧ ، و‌اتا: ده‌ بخۆن و بخۆنه‌وه‌ هه‌تا به‌روونی به‌ره‌به‌یان و
 سپیده‌تان بؤ‌ده‌رده‌که‌وێت و له‌پۆژه‌لاته‌وه‌ دیار ده‌دات و تاریکی

شهو لا ده بات، له وه ودوا پڙووه كه تان بيه نه سهر تا شه و داديت و
(خوړناوا ده بيت).

بي تيگه يشتن له قورنان و پوهه په وانبيژييه كهي و نهرتي عه رب
له هه ندئ ده سته واژه، هاتووه هه له تيگه يشتن هه ندئ هاوه لي
قوستووه ته وه كه تاله ده زووي پرهش و سپيان له قاچيان ده به ست،
دواتر خواي گه وړه (بن بي) دابه زاند تا بويان پووني بكا ته وه
مه به ست تاريخو پووني شه و پڙه. زه كه ريا نوزون له باب هت
نيستيعاره تينه گه يشتووه كه عه رب به رهنكي به ريه يان و نيوار
بوونه وه و توويانه ده زووي سپي و پرهش و نه و هاوه له له و
نيستيعاره يه نه گه يشتووه، خواي گه وړه ش (مِنَ الْفَجْرِ) ي
دابه زاندووه، نه مه ش شتيكي ناساييه و ده مدريژييه كه هي زه كه ريا
نوزونه نه ك فرموده كه، خواي گه وړه هيچي له بيرنه چووه و ناچي،
نه گه هوش و بيري مه بوايه له ريگه ي زانا و پافه كاراني قورنانه وه
له زياتر پوونكر دنه وه كاني قورنان تيده گه يشت.

له فرموده ي (۲) ۵۸۷ تانه يه كي ديكه ده خاته سهر فرموده يه ك كه
خواي گه وړه نه م نايه ته ي دابه زاندووه: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَعْدُونَ مِنَ

---

^۱ - بهوانه: غرائب القرآن و رغائب الفرقان: نظام الدين الحسن بن محمد بن
حسين القمي النيسابوري (المتوفى: ۸۵۰هـ)، المحقق: الشيخ زكريا عميرات،
ج ۱، ص ۵۱۴، ط ۱، ۱۴۱۶هـ، دار الكتب العلمية - بيروت.

الْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٥﴾ النساء: ٩٥، واتا: نه وانهي له باوه پداران که دانیشتون وهك نه وانه نيين که ده جه ننگن.

ئيين مهكتم که هاوه لئیکی به پریز بووه و نابینا بووه دیته لای په یامبری خوا (صلی الله علیه وسلم) و باس له نابینایی خوی دهکات که ناتوانی به هوی نابیناییه که یه وه به شداری شه پئی، ئینجا نایه ته که به مجوره دابه زیوه: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾ ﴿٩٥﴾ النساء: ٩٥، واتا: نه وانهي له باوه پداران که دانیشتون وهك نه وانه نيين که ده جه ننگن، مه گهر نه وانهي که ناتا و اون (کوین، شهن، نه خوشن، هند).

نه گهر له حکمه تی ئیسلام و به یه کجاری دانه به زینی قورئان بپوانی و هاوپوله کانی بپوانن، باش دهرک ده کهن نه مه نه عیبیه و نه فریاکه وتنه، به لکو به شیک له نایهت و فرموده کان بق شیکردنه وهی حوکی پووداوی نوی و پرساری هاوه لان و کهسانی تره که تا مرؤف له سه زه ویدا هه بی دوباره ده بنه وه.

هر له م نایه ته و نایه تی زیهارولیعان و شته کانی تر، نه م نایه تانه به هویه که وه په یوه ست بوونه و له ژیانی هه ندیک له هاوه لاند ا پووینداوه و له ژیر تیشکی حوکه که یدا کیشه ی خویانیان چاره سه ر کردوه، جا گیرانه وهی فرموده که حوکه که ی زیاتر ناوبانگتر کردوه، به تاییهت نه وهی ئیین مهكتم (خوای لی پازی بی) چوه ته

نیو زیاننامہی پھیامبہری نازیزہ وہ (صلی اللہ علیہ وسلم) و بوہ تہ
حوکمیکي گشتی بیژنہ وانہی ہمان حالہ تیان ہہیہ .

لہ فہرموودہی (۳) لاپہرہ ۵۹ دا فہرموودہ کی بہرائی ہیناوتہ تہ وہ
کہ باس لہ وہ دہکات نہ نسا ریہ کان لہ سہردہ می جاہیلیدا
نہ ریتیان وہ ہابو لہ حج بگہرا پاپانہ وہ لہ پشستہ وہ دہاتنہ
مالہ کانیا نہ وہ نہک لہ دہرگای حوشہ وہ، بویہ خوی گہورہ نہم
نایہ تہی دابہ زاندوہ: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا
وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾ ﴿البقرة: ۱۸۹﴾
۱۸۹، انا: چاکہ و چاکہ کاریش نہ وہ نیہ کہ لہ پشستہ وہ خوتان بکن
بہ مالاندا (کہ نہمہ کاریک بوو لہ سہردمی نہ فامیدا نہ نجام دہ درا دوی
گہرانہ وہ لہ حج) بہ لکو چاکہ نہ وہیہ کہ نہ و کہ سہ لہ خواترس و
پاریز کاری.

لہ لیکدانہ وہ کہ دا نہ فامانہ نہ نسا ریہ کانیا بہ نہ فام دانوہ، لہ کاتیکدا
نہ فام نہ و مرؤفہیہ خوا عہ قلی پی داوہ و دان بہ ہلہی خویدا نانی و
ملکہ چی فرمانی خوا نابی کہ راستہ قینہیہ و گومان ہہ لئاگری،
کہ چی لہ ہہ ولدایہ گہجی ہاوشیوہی خوی زیاد بکات! نینجا باس
لہ وہ دہکات نہمہ بیژنہ چی سوویدیکی ہہیہ نہم فہرموودہیہ
بگپدریتہ وہ و مرؤفہ کان نہ مرؤ لہ بالہ خانہ کاندا دہژین!

دیارہ وا دہزانی ہہ موو خہ لک لہ بالہ خانہ دا دہژی! دیہات و مالہ
ہہ ژارہ کان نابینن کہ زورینہی خہ لکی ولاتی نہ و و خاکی موسلمانن،

ئەوھشى بېرچوۋە نەرىتى جاھىلى و دور لە ئىسلام حەقى بەسەر
بوۋنى بالە خانە و شتە مۇدىلىيە كانەوہ نىيە، لە مرۆشدا ھەندىك
مرۆفى مۇدىرنە و خاۋەن بالە خانە كە زەكەريا ئۇزۇن شانازى پىيوە
دەكات خۆى توۋشى نەخۆشىى دەروونىى كىردوۋە و بەحىسابى
بورجى كىسەلەكەى ھەنگاۋ دەنى!

لەلاپەرە (٦١) ئەمە ھەيە: دورەم: ھەلۋە شاندىنەوہ لە نايە تەكانى
قورئاندا: پەرخنە دەگرى لە حوكمى پەجمكردنى ھەر ژن و پىاۋىك كە
يەكجار جووتبوۋنى شەرعىيان ئەنجامداپى و دواتر داۋىن پىسىى
بەكن و بەچار شايەت ساغ بىتەوہ ئەو تاوانەيان ئەنجام داۋە تا
مردن بەردباران دەكرىن، پەرخنە دەگرى بۆ حوكمەكە ماۋەوہ و
ئايە تەكەش نەماۋە، دواتر حوكمەكەى گىپراۋە تەوہ بۆ سەر ژن و
پىاۋى پىر، ئىنجا دەلى: فەرموودەكە قسەى عومەرە نەك پىغەمبەر
(صلى الله عليه وسلم) .

وہلام: يەكەمجار دەبى بزانى حوكمەكە ھى پىشەوا عومەر نەبوۋە،
ئەگەر حوكمەكە ھى ئەو بوايە، ئەوہ لەسەر مېنبەرەوہ ئەم
حوكمەى نەدەداۋ ھاۋەلانىش بى دەنگ بن، بىدەنگ بوۋنىان
بەرانبەرى نىشانەيەكى پوۋنە لەوہى باش زانىۋىانە حوكمى خاۋىە و
واقىعىى بىنىۋىانە و لاىان بوۋە تە مۋتە واتىر. ئەگەر ئەم حوكمە
لەخۆيەوہ سەرچاۋەى بگرتبايە وەك ئەوہى لەسەر مېنبەرەوہ
ئەندازەى مارەيى دىيارىكرد و ئافرە تەكە ھەلساۋ پەتىكردەوہ،

به حوکمی نه وهی خوار په یامبه ره که ی (صلی الله علیه وسلم) نه مه یان دیاری نه کردوه به چی حقیق نه و دیاری نه کات، پیشه و عومریش له و دیاری کردنه پاشگه ز بوویه وه، تاوه ها که سیک هه لده ستاو حوکمه که ی په تده کرده وه، به لام نه خیر، هاوه لان له و حوکمه دلنیا بوونه .

ئینجا له لاپه ره (۶۶) تومه تیکی زور ناشیرینی خستووه ته پال نیسلام و له بابته داوین پیسییدا ده لسی: سزای نیرینه کان به نازاردانه و ده رگای ته وبه و چاکبوونیش به پروویاندا کراویه، به لام سزای ژنان به ردباران کردنه .

نه مه چی دلسوژیکی دوسییه ی ژنانه ! نه م مؤفانه شهرم دایانناگری، هه موو که س ده زانی له نیسلامدا ته وبه بق هه موو که سیکه، خودی نه و نافرته ی هاته لای په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و وتی: من داوین پیسیم کردوه و حوکمی خوام له سه ر به جیبهینه، دوا ی چندان جار که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده یگه پانده وه تا مندالی ببی ئینجا شیر ی پی بدات ئینجا له شیریش بریه وه هر هاته وه تا له و تاوانه پاکبته وه، له کاتی به جیبهینانی هه ددی خوادا په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) چون وه سفیکی بو باوه پرداریتی و ته وبه و چاکه ی نه و نافرته ده کات، به لام له گوئییه کی که پرو چاویکی کوپرو زمانیکی لال چی چاوه پئییه که ده کری! .

له لاپهړه (٦٧) دا گوماننیکي کردووه که په ننگه هاوه لآن هم حوکمه یان له تهراته وه وهرگر تېی.

وه لآم: گومان له وه دا نییه که له تهراتدا هه مان حوکم هه یه و په یامبه ریش (صلی الله علیه وسلم) نه مه یانی بیرخستووه ته وه که له نیو خو یاندا به سر که سانی لاوازو بی بنه مال دا نه نجامی ده دن، به لآم له خودی ژبانی په یامبه ردا (صلی الله علیه وسلم) هم حوکم وه که حوکمه کانی تری نیسلام جیبه جیکراوه، جیبه جیکردنیشی هه په مه کیان نه نییه، ده بی به چوار شایه تی سه پر است ساغ بیته وه نه و تاوانه نه نجام دراوه و له گه پانه وه بو حوکمی فیهی نه م حاله ته شتی زورتر پوونده بیته وه.

له فهرمووده یه کی تردا که حه فتا هاوه لی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) شه هید ده کرین له لایه ن (رعل و ذکوان) ه وه، نایه تیک خوی گوره له سر زمانی نه و هاوه لآنه داده به زینی که خویه گیان به قه ومه که مان هه وال بده که نیمه به په روه ردگار مان گه یشینه وه. دواتر هم نایه ته به فرمانی خوی گوره سپراوه ته وه. ده پرسى: کوا نه و قسه یی پیغه مبه ر که باس له سپینه وه ی هم نایه ته ده کات و بوخاریی بو وردتر له مه ی نه کولپوه ته وه؟

هم مرقفه نه پړوانپوه ته وه زانستی قورئان و بزانی به چ پړوه ریك هه لوه شان وه ده سه لمیندری، چی پړویستیبه ک ده کات بوخاریی یان نه وه ی پیشتر سه لمینی نه و جار نه مه بنووسیته وه یان

دهستبەرداری ئەمەش بێ؟! ئەمە ئایەتێک بوو بەخوێندەوێش
 ھەلۆھشاوئەتو، لەکاتیکیدا دەبینین کە پەيامبەری خوا (صلی اللہ
 علیہ وسلم) بۆ ماوەی یەک مانگ لەنۆیژەکانیدا دوای لیخۆشبوونی
 بۆ ئەو ھاوولانەیی کردووە و دژ بە دەستدریژیکارانی سەر ئەو ھەفتا
 ھاوولەیی پاراوئەتو و کارەساتیکی گەرە بوو بۆ سەر دەروونی
 خۆی و موسلمانان، پەنگە دابەزینی ئەو ئایەتەش بۆ دلتەوایی
 بووی و دواتر بەحیکمەتی خۆی گەرە ھەلۆھشاوئەتو.

لەلاپەرە (٧١)دا ئەم فەرموودەیی ھیناوەتەو: ((عن عائشة
 قالت: سمع رسول الله رجلا يقرأ في المسجد فقال يرحمه الله لقد
 أذكريني كذا وكذا، أسقتنهن من سورة كذا وكذا.

کوردییەکی وەھای نووسیو: عائیشە دەلی: پێغەمبەر(د.خ)گوئی
 لەپیاویک بوو لەمژگەوتدا قورئانی دەخویند، وتی: پەحمەتی خودای
 لی بێت، فلانە ئایەت و فلانە ئایەتی وەبیرھێنامەو، کە لەفلانە
 سورەت و فلانە سورەتدا لەبیرم کردبوون. لا ٧١.

وہلام: سەرھەتا دەبێ ئەوھێ پوون بکردبایەتەو و پاستگۆ بواپە
 لەگەڵ خۆیدا و بەجۆریکی تر لیکدانەو و دابەران نەکات لەو بابەیی
 بوخاریی دایناو (باب من لم یرأساً أن یقول سورة البقرة وسورة
 کذا وكذا)، واتا: بەشی ئەوانەیی بەکیشەیی نازانن بلیژن سورەتی
 بەقەرەو سورەتی فلان و فلان.

ئینجا تەماشایەکی یەکەم فەرموودەیی ئەو بەشەیی بکردبایە کە باس
 لەو دەکات دوو ئایەتی سورەتی بەقەرە ھەبە ھەر کەسێ لەشەودا

بیخوینی له جنۆکه پارێزراو ده‌بی، ئەم فەرمووده‌یه‌ش که ئەو هیناویه‌تییه‌وه له‌شه‌ودا بووه له‌مزگه‌وت په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) گوئی لی بووه و ئەم دوعایه‌ی بۆ کردووه که یادی خستووه‌ته‌وه و یردی ئەو شه‌وه‌ی بخوینی و فەرموویه‌تی: ((یرحمه الله لقد أذکرني کذا وکذا آية أسقطها من سورة کذا وکذا. ئینجا(أسقطها) واتای له‌بیر چوونه‌وه نییه، به‌لکو په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئەمه‌ی مه‌به‌ست بووه: خوای گه‌وره‌ په‌حمی بی بکات ئەمشه‌و فلانه‌ نایه‌تی یادم خسته‌وه که له‌فلانه‌ سوهره‌ت و فلانه‌ سوهره‌ت دامناوه.

دواتر له‌به‌شی سێ و له‌لاپه‌ره‌(٧٥)باس فەرمووده‌ قودسییه‌کانی کردووه‌ و چه‌ند فەرمووده‌یه‌کی هیناوه‌ته‌وه به‌گومانی خۆی بۆ که‌یشتنه‌ به‌کاریگه‌رییان له‌سه‌ر نایینی ئیسلام!

فەرمووده‌کان تاییه‌تن به‌سیفه‌ته‌کانی خوای گه‌وره‌ و به‌شیک له‌مه‌زه‌به‌ بیروباوه‌رییه‌کان قسه‌ی خۆیانیان تیدا هه‌یه، به‌لام لای ئەه‌لی سووننه‌و جه‌ماعه‌ هه‌موو سیفه‌ته‌کانی خوای گه‌وره‌ ده‌سه‌لمینین به‌بی شوبه‌اندن و له‌کارخستن، وه‌ک خۆی باوه‌رمان پیتی هه‌یه و زانایانی ئەه‌لی سووننه‌ش دانراوی نایابیان له‌و باره‌یه‌وه هه‌یه وه‌ک(الرسالة الحموية الكبرى)شیخی ئیسلام ئیبن ته‌یمییه‌و ته‌علیقاتی شیخ ئیبن باز له‌سه‌ر (فتح الباری) و پێویستمان به‌لیکدانه‌وه‌ی فه‌لسه‌فی و پێچکه‌ی ئەملانو ئەولا نییه‌ که‌ خودی

زه که ریا ئۆزۆن باوه پری به هیچیان نییه. سهیره که سه ئیلحاده کان
 هه ندیجار بیریان بۆ لای ئه وه ده چی خوامان پی بناسینن!
 ره تیده کاته وه هاوواتایی له زماندا هه بی و په تی ده کاته وه (متکبر و
 متجبر) هاوواتابن، گریمان هاوواتای سه دا سه د بوونی نه بی، به لام
 ده بی ئه وه بزانی هه ندی وشه واتای په کتر هه لده گرن به زۆدی یان
 که م، هه موو خو به زلزانیك زۆرداری تیدایه وه هه موو زۆرداری کیش
 خو به لزانیتی تیدایه بۆیه بۆ پاستیی مل نادات، له هه مووی زۆتر ئه و
 خو به زلزانه په که به هوی خو به زلزانییه وه هه ردوو چاو و دلی کویر
 بووه له ئاست وه رگرتسی باوه پ و دانسان به گه وره یی و کاملیی
 ئیسلام. ئه وه شی وتوو که هه میشه هه ژاران لای خوا مه زن و
 پایه به رز نیین، ئایه ته که ش که هیناویه تیییه وه له سورته تی نیساندا
 باسی هه ژاران نییه، به لکو لاوازو بی ده سه لاتانه، به ئه ندازه ی
 باوه پو گو پرا په لئی بۆ خوای گه وره مروؤ پایه داریتی لای خوا هه یه،
 جا ده وه مه ند بی یان هه ژار، ده سه لاتدار بی یان بی ده سه لات،
 نه وه شمان بیرنه چی هاتنی ئیسلام ده رکردن و پزگارکردنی هه ژارو
 بی که سانی نمونه ی بیلال و صوه یب و کۆمه لگه یه که بوو له ده ست
 زۆرداره کان، له پیزی موسلمانانه کاندایه وه مه ندانیش هه بوون،
 ده وه مه ندیییه که یان کرده قوریانی بۆ ئیسلام و په یامه نه مرو
 مروؤدۆستییه که ی با ناحه زانیش دلته نگ بن.

له به شی (نه سکی) سیتیهم لاپه ره ۸۷ باس له بوخاری و پیغه مبه ر (د.خ) یه .

وتمان که زه که ریا ئۆزۆن له نیو سه حیجی بوخارییدا دهسته چنی ئهم فهرموودانه ی کردوه بو تانه دان له سه حیجه که ی ئه و پیشه وایه ، به لام ده بینین هیچ به ره میکی ئه و نیازهی نه چنیوه ته وه ، قسه له سه ر پیغه مبه رو پای به رانبه ر ئه کات که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) به هژی را جیاوازییه وه که عبی کوپی ئه شرف و ئه بی پافیعی جوله که ی کوشتوه ، که چی له لاپه ره (۹۹ - ۱۰۰) خۆی به درۆ خستوته وه و ده لئ: ته نانه ت له فهرمووده که ی (بوخاری) دا هیه له که سیک خۆشبووه که ویستویه تی بیکوژی) به لئ نمونه ی ئهم لیخۆشبوونه ی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) زۆر زۆره ، له هاتنه مه دینه و نووسینه وه ی ده ستوری مه دینه و په یماننامه ی نیوان خۆی و جوله که زۆر جار ئهم لیبوورده ییه ی کردوه ، به شیعیری حه سسان وه لامی هه جوه کانی که عبی کوپی ئه شرفی داوه ته وه ، چاوپۆشی کردوه له هه ر تانه و توانجیکی جوله که کان و پیزی لیگرتوون، به لام ده بوو زه که ریا ئۆزۆن راستگزیانه بووداوه که ی بگیزیایه ته وه و زوو په له ی نه کردبایه بو تانه دان، هه ر نه بوو وه ک (جۆن دیفینبورت) راستگزیانه باسی له و خراپه بیانه ی جوله که ی بکردبایه که به رانبه ر په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و هاوه لانی ده یانکرد^۱.

^۱ - جون ديفينبورت: اعتذار لمحمد والقرآن.

پيشتر كه عبي كورپى نه شرهف له پيلانگيپيدا بهرده وام بوو بۆ گومان
 خستنه سر په يامى نيسلام، دواتر كه قورهيش له به دردا
 شكستيهيناو دوو موژده دهه كه زه يدي كورپى حارپته و عبداللهى
 كورپى په واحه بوون له لايه ن پيغه مبهه (صلى الله عليه وسلم) وه
 هاتن به موژده ي سه ركه وتنى موسلمانان و شكستى هاوبهش
 په يداكه ران له به دردا، ثم هه واله به كه عبي كورپى نه شرهفى طائيبى
 بنه چه و جوله كه بيروباوه پى نيين نه ضريه ي جوله كه يى گه يشت و
 وتى: سويند به خوا نه گه ر موحه ممه د نه وانى كوشتبى-واتا
 نوم ييه ي كورپى خه ل ف و نه بو جهل و عوتبه ي كورپى په بيغه -
 نه وه ناوگورپ باشتره له ژيانى سر زه وى و وهك خراپه ي كه لپه ي
 سه گى هار وايه و ده ستيكرده جنپودانه پيغه مبهه (صلى الله عليه
 وسلم) و قسه ي ناشيرينكرده ژنانى موسلمانان، پاشان پويشته لاي
 قورهيش و پياوانى قورهيشى بانگكردو هه لئا بۆ شه ركردى
 پيغه مبهه (صلى الله عليه وسلم) ، نه وانيش ميوانداريان كردو
 له گه ليدا كزبون هوه و خه ريكى جنپودان بوو به پيغه مبهه (صلى الله
 عليه وسلم) و موسلمانه كان، له باره ي نايينه كه يانه وه لپيان پرسى و
 وتى: نايينى نيوه باشتره له نايينى موحه ممه دو نه و نه فره تيه درؤو
 فيليلكرد، بويه خواى گه وده ثم نايه ته ي له باره وه دابه زاند: ﴿الَّذِينَ
 تَرَى إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ
 وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ

ءَامَنُوا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾ ،واتا: نایا ئاوپرکت نه داوه ته وه له وانە ی به شیک له نامه ی خویبان پیدراوه بپوا نه هینن به شتی بی نرخ و بهرنامه ی غهیری خوا (به جادووگه ران و به شهیتان) وه ده لێن به وانە ی که بی پروان نه وانە پریازیان راسته له وانە ی که باوه پریان هیناوه .

که گه پرایه وه مه دینه و خوی گه وره وه حی بۆ پیغه مبه ره که ی کرد که که عب چیکردوه و چی وتوه و پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) پیداکر بوو له سه ری، کاریک بوو کوشتنی پیویست کردبوو، په یمانی هه لوه شانددبوو دوژمنانی بۆ سه ر موسلمانه کان هاندابوو، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) به هه ندی له هاوه لانی فرموو: ((مَنْ لِي بَابِن الْأَشْرَفِ؟ كَيْ تَوْلَهُمَ لَه كُوپِي نَهْ شَرَف بۆ ده كاته وه، موحه ممه دی كُوپِي مه سلمه وتی: مَنْ تَوْلَتْ بۆ ده كه مه وه نَه ی پیغه مبه ری خوا، مَنْ ده یكوژم^١ .

ئین خه لدونیش ده لێ: دوا ی هه والی دوژانی قوره یش له شه ری به در زۆر خه فه تبار بوو، وتی: له نیو بچن نه مه راسته کردووتانه، نه وانە ی قوره یش وا کوژراون گه وره ی عه ره ب و پادشایانی خه لکیین، نه گه ر موحه ممه د نه وانە ی کوشتی، نه وه گۆر باشتره له ژبانی سه ر پووی زه وی، پۆیشته مه ککه و لایدایه مال موته لیبی کوی نه بی وداعه ی

---

^١ - بۆ نه مه بپوانه: أبو بكر جابر الجزائري: چند خۆشه ویسته نه م خۆشه ویسته، و: عبدالله گه رمیانی، پیدچوونه وه ی: د. کامران سعده الله زهنگه نه، ٢٦٤٤.

سه له می و عاتیکه ی کچی ئوسهیدی کچی ئه بی ئه لعیصی به نی
ئوممه یه ش له وی بوو، خه لگیی هان دهدا دژ به په یامبه ر (صلی الله
علیه وسلم) و شیعیی ده وته وه بو کوزراوانی قوله یب که نه بو
جهل و نه وانی تر بوو ده گریا، پاشان گه پرایه وه مه دینه و دهستی
دایه جنیودانه عاتیکه و ئافره تانی موسلمانان^۱.

له بهر بی په یمانی و ناپاکیی بوو فرمانی کوشتنی درا، زه که ریا
ئۆزۆنیش له رقی ئیسلام و فه رموده دا چوه ته په نای که عبی
ئه شرف و خو ی به مرؤفدۆست کردوه له کاتیکدا جنیودۆست و
ناپاک دۆسته.

ئه بی پافیعیش نمونه ی که عبی کورپی ئه شرف بوو، ناوی سه لامی
کورپی ئه بی ئه لحوقه یق و خاوه ن کونییه ی ئه بی پافیع و جوله که
بوو، زۆر ئازاری په یامبه رو هاوه لانی دهداو دوزمنایه تیبه کی
سه رسه ختانه ی ده کردو قوره یشیی و بته پرسته کانی بو سه ر
مه دینه و په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) کۆکرده وه و یه کیک بوو
له وانه ی سوپاکانی بو سه ر مه دینه هانداو قوره یزه ییه کانیشی هاندا
له په یمانی خو یان په شیمان ببه وه و مه دینه و موسلمانان کان که وتنه
مه ترسییه وه و خوای گه وره پاراستنی^۲ جا مرؤفیککی سه رسه خت
له نمونه ی ئه بی پافیع که هه ولئ له نیوبردنت بدات چۆن مامه له یه کی
له ته کدا ده کری؟

^۱ - برونه: تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۴۳۱ ی دار الفکر.

^۲ - برونه: البداية والنهاية، ج ۴، تاریخ ابن خلدون، ج ۲.

له وه لامي نه وه ی گوايه خه زره جيبه كان له نيو خوياندا وتبیتيان با نه وسيبه كان پيشمان نه كه ون له كوشتنی نه بی پافعداو خویمان به و كار هه لسين، نه وه راستر نه وه به كه نيين خلدون وتوويه تی: نه وس و خه زره ج وه ك دوو گای به هیزبون (الفحل) له گوپراه لئی په یامبه ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) و به رگریان لی ده كردو تو له یان له دوزمه نه كانیان بو ده كرده وه^۱ پيشبركيتيان بوو بو كاری باش به نيبه تی بو خوا سولحایی نه كه نه وه ی زه كه ریا ئوزون گومانی كردوه.

له هه رموده ی (۲) لاپه ره ۹۸، باس ده كات له بپاری كوشتنی (ابن خطل) له لایه ن په یامبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم)، جاریک ره خنه ده گری چۆن بوخاریی نه م باسه ی له به شی (جزاء الصید) پۆلین كردوه، جاریکی تریش ك په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه ركه سی دزی وه ستابیته وه كوشتوویه تی.

نه وه ی بوخاریی كه له وه به شه دا دایناوه، مه به ست پراو و كوشتنی مروژ و هه ر ناژه لئیکى تریی له سنووری هه ره مدا، ئینجا په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له بهر خودی خۆی بپاری كوشتنی (ابن خطل) ی نه داوه، نه مه ی زه كه ریا ئوزون وتوويه تی تۆمه تیکى نابه جییه، خۆی له تۆزی گومان و بیباوه پریدا گه وزاندوه، نه گه ر

^۱ - تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۴۳۳.

ته ماشايه کی (فتح الباري بشرح صحيح البخاري) بکردبایه، بۆی
پوونده بوویه وه که هۆکاری نه و برپاره بۆ چیه؟

(ابن خطل) پیشتر موسلمان بوو، په یامبهری خوا (صلی الله علیه
وسلم) پیاویکی نه نساری له گه لدا نارد بۆ کاریک، خزمه تکاریکی
موسلمانیشی له گه لدا نارد، دابه زینه شویتیک و فرمانی
به خزمه تکاره که دا سابیرتیک سهر بپرئ و خواردنیکی لی ناماده
بکات، خهوت و دواتر هه لسا بینی خزمه تکاره که هیچی له وهی
نه کردوه که فرمانی پی داوه، لیدانی کردو کوشتی و پاشان
له ئیسلام هه لگه پایه وه و بووه هاوبهش په یاداکر، دوو ئافره تی
خزمه تکارو گۆرانیبیژی هه بوو گۆرانیی خرابییان به سهر په یامبهر
(صلی الله علیه وسلم) دهوت، هۆکاری کوشتنه که ی له تۆله ی نه و
خزمه تکاره موسلمانه دا بوو، بۆیه لیبورونی په یامبهری خوا (صلی
الله علیه وسلم) بۆ خه لکی مه ککه نه و و چهند که سیکی تر که
په نگه (ه) که س بن نه گرتوه، چونکه تاوانبار بوون و ته و به یان
نه کرد^۱.

په کیک له هه ره بی پزیزیه کانی وه که زه که ریا ئۆزۆن نه وه یه، پییان
گرانه هیچ هه لۆیتیتیک له بهر خودی په یامبهر (صلی الله علیه وسلم)
بنوویندرئ، قودسییه تی بۆ دانانین، چونکه عه قل و هۆشی نه وان
نه گه یشتووه ته ئاست عه قل و هۆشی مندالیک که جاری به زۆر شت

---

^۱ - بروانه: فتح الباري بشرح صحيح البخاري للإمام أحمد بن علي بن حجر
العسقلاني. مع تعليقات العلامة عبدالعزيز بن باز. مكتبة الصفا.

ناشنا نه بووه . له پال ئه م بيانووه دا به ردی گه وره هه لده گرن و بئى
 فامانه قسه به گه وره یی په یامبه ری ئیسلام موحه ممه د (صلی الله
 علیه وسلم) ده لئنه وه ، و تراوه (ده ریا به وه پینی سه گ پیس
 نابئى) به لام نه وه هیه و ده بئى له خودی نه و که سانه بیرسین: کام
 ولات و تاقم و گروپ هیه قبولئى بئى سووکایه تی به قوریانی و
 سمبوله کانیه وه بکه ی؟ کام له نئیه ناماده یه قسه له سه ر باوک و
 باپیرو ناموسییه وه بکه ی؟ کام له نئیه بوئیری نه کات له ولاتئیکى تردا
 ره خنه و نه و سوکایه تییه ی به رانبه ر به نایینی نه و ولاته دوپاره
 بکاته وه ، نه و روپاتان بئى یان ولاتئیکى تری ناسیا که بوزی و
 هیندوسى و نه وانی ترتان بئى؟! له کاتئیکدا ده زانن به لای
 موسلمانانه وه موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) له سه رووی هه موو
 قوریانی و سمبولئیکه وه یه و ره خنه کانیشتان نه وه نده بؤ بئى پزیزیه
 تو زقائیک بؤ گه یشتنه حه قیقه ت و به رچاو پرونبوونه وه نییه .

له لاپه ره ۱۰۱ باسی له شکر کئشى نه کات و نه م فه رموده یه ی
 به فه رموده ی نه مه وی داناوه نه ک نه به وی: "أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ
 يُغَطِّهِنَّ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ
 لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ
 فَلْيُصَلِّ، وَأَجِلْتُ لِي الْعَنَائِمُ، وَلَمْ نُحَلِّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ

١ - نه م فه رموده یه ی لئره دا نووسیومه گئپانه وه یه کی تره ، تا بزائن زیاد
 له یه ک گئپانه وه ی هیه و دوستکراو نییه ، نه به ویبه نه ک نه مه وی!

الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ
 عَامَّةً"، واتا: پېنج شتم پى دراوه به هيچ له په يامبه رانى پيش خوځم
 نه دراوه: له دورى مانگه رپيه كه وه دوژمنم لى تر سيندراوه، زه وييم
 بى كراوه ته شوينى نويزو پاكيى، هر كه سيكى نوممه ته كه م به كاتى
 نويز گه يشت له هر كويدا بوو با نويز بكات و په وايه، غه نيمه ته كانى
 شه پم بى حال كراوه كه بى په يامبه رانى پيش من حال نه بووه،
 شه فاعه تم پى دراوه، په يامبه ران تاييه ت بى هوژو قه ومى خوځيان
 هاتون و منيش بى تيكراى خلكى نيردراوم.

زه كه ريا نوژون وه ك روزه لاتناسه كان ده ويى له پال په تكرنه وه
 نه م فرموده ده دا جيهان نيتى نيسلام په تبكات وه، جا به رپگه ترو
 خول به چاودا كردن!

(نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ) مه به ست پى له شكر كيشى نيبه،
 به لكو موزديه كه به هاوه لان كه جاريكى تر نمونه تى شه پى خنده ق
 پووناداته وه كه بيباوه رو هاوبه ش په يداكه ران گه له كومه كيتان له سه
 بكن و له مال و شارى خوتاندا گه ماروتان بدن و هولى كوشتنتان
 بدن، نيتر دوژمن له نيوه ده ترسى نه ك نيوه له وان بترسن.

ئينجا له لاپه په (۱۰۴) دا په خنه ده گرى له فرموده تى (به هشت له ژير
 سيبه رى شمشيردايه) و پى په سه ند نيبه! .... به لى به هشت له ژير
 سيبه رى شمشيردايه كاتيك ده سه لاتدارانى بى باوه رو زوردارانى سه
 هژارو بى كه سان به قسه تى خوځ فامناكه نه وه و دادپه روه ر نابين

دەبنە بەرپەست لەبەردەم پەيامی ئىسلام كە دادپەرورەى بىرى
ئەوان و دارودەستەكانيان دەخاتەوہ .

رەخنەيەكى تەردەگرئ كە پەيامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)
فەرموویەتى: ((ئاواتى گەيشتن بەدوژمن مەخوازنو پەتیدەكاتەوہ
جیهادكردن عیبادەت بئى، ئەگەر عیبادەت بئى چۆن داوا ئەكات
ئاواتى پئى مەخوازن؟

بەئى جیهادكردن عیبادەتە، مال و گیانى تیدا بەخت دەكرئ، كە
داوامان لئ دەكات ئاواتى پئى نەخوازن، لەبەر ئەوہى سەختی
زۆرى تیدایەو موسلمانان دوور دەخاتەوہ لەشەر فرۆشتن و ھەندئ
حالتى تەركە ئەنجامى باش نابئى و مرؤف نازانى لەساتى
تاقىكردنەوہدا چۆنە، فئىرى موسلمانان دەكات جیهادكردن كۆتا
رینگە چارەبئى بۆ نەھىشتنى ئەو گرئییەى جیهاد بۆ كردنى پئویست
بووہ. لەزۆر شویندا ئۆزۆن ئىسلام بەتالانچئیتى ناوژەد دەكات
لەبەر ئەوہى غەنیمەتى بۆ حەلال بووہ، لەكاتئكدا ئەگەر ئىسلام
بەرانبەر تاك و كۆمەلگەكان ئەوہى بكردبايە، ئئستا جگە موسلمان
غەیرە موسلمان لەخاكى موسلماناندا بوونى نەدەبووہ، ديارە
تەماشای ئەندەلووسى كردووہ كە خاچپەرستەكان بەسەر
موسلمانەكاندا ھئتايان، قەتلوعامییانان كردو سەرۆتەكانیشیان
برد، دەپەوئى ئەو غەیبەى ئەوان بەسەر موسلماناندا بچرئت.

دەسكەوتى شەرپ بۆ موسلمانان حەلال بووہ، پەيامبەر (صلی اللہ
علیہ وسلم) بەسەر جەنگاوەراندا دا بەشى كردووہ، گەرنگترین

شتیکیش له وه دا شه پرکردن بووه له پیناو خوا، نییه تی تری تیکه له
 نه بووه، په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) بۆ موسلمانان
 روونیکردووه ته وه ده بی هموو په رسته شه کان بۆ خوا نه نجام بدرین،
 له شه پردا لییان کوزراوه، له سه رکه وتنیشدا له و چه ک و شته
 به جیماوه ی بیباوه پان به سه ر جه نگاهه راندا دابه ش کراوه و نه مه ش
 نه وه ناگه یه نی هاوه لان بۆ تالانی شه پان کردبی، چونکه
 هه ندیکیان له پیناو خوادا مالی خویانیا به جیهیشت و بی باوه پانی
 قوره یش نه وانیا تالان کرد، نه نسارییه کانی مه دینه ش مالی
 خویانیا خسته خزمه ت ئیسلامه وه، که وابوو نه م گومانه چه په له ت
 له کوپوه هیئا ئوزون؟ به چینه وه ی خوت یان گومانی سه رچاوه ی
 بی پالپشت!

له لاپه ره (۱۱۲) دا فه رموده یه کی هیئا وه ته وه که په یامبه ر (صلی الله
 علیه وسلم) ریگه ی داوه نه و ژن و مندالانه ش بکوژی که هاوبه ش
 په یدا که ران نه وانیا کردووه ته قه لغان و ژن و مندالی خویانن. به لام
 نووسه ری بی ویژدان باسی دوو فه رموده که ی تر ناکات له (باب قتل
 الصبیان فی الحرب) و (باب قتل النساء فی الحرب) که په یامبه ری
 خوا (صلی الله علیه وسلم) نه هی کردووه ژن و مندال له شه پردا
 بکوژدین و نه م دوو فه رموده یه ش له بوخارییدا هیه و فرمانی
 پیشوو له حونه یندا هه لوه شاوه ته وه.

له لاپره (۱۱۳) ره خنه ده گری له بابته نه و فرموده یه ی باس
 له م نایه ته ده کات که په روه ردگار نه فرموویت: ﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ
 لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ
 الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾ الحشر: ٥، و اتا: نه وه ی بریتان له دار خورما یا
 لئی گه پان به ویستاوی له سهر بنه کانیان، نه وه به فرمانی خوا بووه
 وه بۆ سهر شو پکردنی له سنورور ده رچوان بوو.

ره خنه ده گری له وه ی داری جوله که کانی به نو نه زیر بریتندراوه ته وه و
 راستیی بابه ته که ی نه خستوه ته پرو که په یامبه ر (صلی الله علیه
 وسلم) له ته که جوله که کاندایکه وتنی هه بووه له دانی خویندا هاو به ش
 بن به هله دووان له نه وه ی عامر کوژران و په یامبه ریش (صلی الله
 علیه وسلم) بۆ کوژدنه وه ی خوینبایی نه و دوو کوژراوه پویشته لای
 به نی نه زیر، له قه راغ مالتیکدا سه رقالیان کردو پویشتنه سه ره وه تا
 له سه ربانه وه به ردیکی گه وره ی به سه ردا بده ن و بیکوژن،
 بۆچوونیک ی تریش هه یه و له (فتح الباری) باسکراوه، که
 قوره یشییه کان دوا ی شه ری به در نامه یان بۆ جوله که ی به نو نه زیر
 نارد که نئوه خاوه ن قه لای سه خت و به هیزن و ده بی نئوه کوشتنی
 موحه ممد له نه ستو بگرن و هه ره شه یان لیکردن، بۆیه کو بوونه وه بۆ
 غه در کردن له په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و په یامیان بۆ نارد که
 له گه ل سی له هاوه لانیدا بچیته لایان تاوه کو له ته ک سی زانایاندا
 گفتوگو بکن، نه گه ر سی زاناکه باوه رپان هیئا نئمه ش باوه رپار

ئەبىن. ئافره تىكى بەنو نەزىر نامەى بۆ براپەكى ئەنسارىيى موسلمانى ناردو ھەوالەكەى پىنگە ياند كە نىيازى چىيان ھەپە، ھاوہ لەكەش ھەوالەكەى بەپە يامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) گە ياند پىش ئەوہى بگاتە لای بەنو نەزىر، پە يامبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) نووسراوى بۆيان ناردو ھەر ئەو پۆژە گە مارۆيانى دا.

بە يامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەوالى چۆلكردنى مەدینەى بە عبداللەى كوپى ئوبەى سەرۇكى دووپووان بەنەوہى نەزىردا، ئەویش ويستى بەھىزى بەنو نەزىر شكست بەسەر پە يامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و موسلماناندا بەئىنى، بۆپە ژىر بە ژىر پىيوتن: ناوچەكە چۆل مەكەن و ژىر بارى فرمان مەبن، موچە مەد زۆر پىداگر نىپە لەسەر ئەم فرمانەى، ئەوانىش بەكەللەپەقى خۆيان و فىتى كوپى ئوبەپەوہ پابەند بوون، بۆپە موسلمانەكان ھەندى لەدارەكانيان برىپەوہ تا بزانتن برىارى يەكلاكەرەوہپە، سەرەنجام ھاتنە ژىر بار.

لەلاپەرە (۱۱۵) باس لەبەنو قورەپزە ئەكات لەدواى شەپى خەندەق بە يامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ھىزى بردووەتە سەريان و چەنگاوەرەكانيانى كوشتووە.

وہ لآم: ئىسلام مېھرو خۆشەويستى بەخەلك گە ياندووە، دەستى دلسۆزى و دۆستايەتى بۆ جولەكەكانى مەدینە درىژ كرددو بەيماننامەى لەگەلياندا ئەنجامدا و لەدەستورى مەدینەدا مافىيانى

سه قامگیر کرد، ئەی ئەوان چییان کرد؟ یەك بەدوای یەك هەولێ پیلانگێپی و سەرئێشەیان بۆ پەيامبەر (صلی الله علیه وسلم) و موسڵمانەکان دروستکرد، بەناشکرا پەیماننامەیان هەلنەوه شاندەوه و هانی قورەیشییەکان و عەرەبەکانی دەورووبەر دا لەهەموو لایەکەوه تەنگیان بەموسڵمانەکان هەلچنی و خوا موسڵمانانی پزگار کرد، ئەگەر مەزۆف بەویژدانەوه بپوانیتە شەپری خەندەق و گەمارۆدانی مەدینە لەلایەن قورەیشییەکان و پاشگەزیبوونەوهی جولهکەکانی بەنو قورەیزە بەرانبەریان کە چی پیلانکیان هەبووه بۆ کوشتنی تەواوی موسڵمانان و بەکۆیلەکردنی ژن و مندالیان، بەو ئەنجامە دەگات کە پەيامبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) رێوشوونیکێ دروستی گرتوووە تەبەرۆ بەفرمانی خوایی بووه وەك سزایەك بەرانبەر بێ پەيامانیان.

لەفرەموودەیی ژمارە (١) ی لاپەرە (١١٩) باس لەو هەشت کەسە دەکات کە هاتنە مەدینە و موسڵمان بوون و تووشی نەخۆشیی هاتن و پەيامبەر (صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ وشتروانە کەیدا ناردنی بۆ دەشت و لەشیرۆ میزی و شترەکانیان خواردەوه و باش بوون، وشتروانە کەیان گوشت و وشتەرەکانیشیان برد، پەيامبەریش (صلی الله علیه وسلم) خەلکی بەدوادا ناردن و فرمانی دا دەست و قاچیان بپردیتەوه و چاویان هەلکۆلێ و لەبەر خۆر فرێدران تا مردن.

زهكەريا ئۆزۆن پەخنە دەگىرى كە بۆچى جۆرەكانى تىرى قىصاصيان بەسەردا جىبەجى نەكراوه.

وہلام: ئەگەر زەكەريا ئۆزۆن بېروانىبايەتە فىقھى ئىسلامى و تەماشايەكى بابەتى دىزى و تالانكردىنى بىكرىبايە، دەيزانى ئىسلام بۇ پاراستنى سەرۆت و مالى خەلك ياسايەكى تۆكمەى داناوہ تا خەلكانى بوپىرى نەكەن دەستدرىژى بىكەنەسەر مالى خەلك.

باس لەجۆرەكانى دىزى كراوه ئەگەر يەكجار دىزى كىرد چۆنە و دووبارەى كىردەوہ چۆنە، لەنتو ھەموويدا باس لەوہ كراوه ئەگەر چەتەى كىردو كەسەكەشى كوشت دەبى دەست و قاچى بېردىتەوہ و ھەلباسرى تا بېتە پەندو كەس بوپىرى كارى لەو جۆرە نەكات، ئەگەر چەند كەسىك لەكوشتنى كەسىكدا بەشدارىن، سزاي بەكۆمەل دەدرىن، خۆزگە لەم سەردەمەدا ئەم ياسايەى خواى گەرە جىبەجى دەكرا و دىزى گەرە و بچوك نەدەما و مافى خەلك دەگەرپايەوہ دەست خاوەنى.

لەلاپەرە (۱۲۳) فەرموودەيەكى ھىناوہتەوہ و بەگومانى خۇى و لىكەدانەوہى پوچى، ئەنەسى كوپى مالك نەبەپشستوہ ھوكمى خوا بەسەر پوورەكەيدا جىبەجى بىرى كە ددانى پىشەوہى جارىيەكى شكاندوہ.

وہلام: فەرموودەكەى پىشتر كوشتنەوہى بەقىصاصى بوہ، ئەمەى پوورەكەى ئەنەس ددان شكاندە، نە ئەنەس و نەھىچ

هاوه لئیکي تر نه يتوانيووه خوكمي خوا له کاربخات چ جای به نامادهی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ، به لکو سوئندی تکاکاریی بووه^۱ و که سوکاری جاریه کوش له دله وه به بایی (پاره دان) رازی ده بن، باشتین به لگش تکاکه ی نوسامه ی کوپی زهیدی کوپی حاریسه یه له بابته نه برینه وه ی دهستی نافرته تیکي خاوه ن بنه ماله که دزیی کردبوو، به لام په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به تکاکردنه که ی پازیی نایی، چونکه لیبورنی تیدا نییه .

فرموده یه کی هیتاوه ته وه له لاپه ره (۱۲۸) که کیشی ئاودیریی که وتووه ته نئوان پیاویکی ئه نساریی و عبدالله ی کوپی زوبه یره وه ، په یامبه ریش (صلی الله علیه وسلم) فرمانی داوه عبدالله ئاودیریی بکات و پاشان ئاوه که بؤ کابرای ئه نساریی به ر بداته وه ، ئه نسارییه کوش وتوویه تی: له بهر ئه وه ی کوپه پورته بویه ئه م برپاره ئه ده ی؟

هاتووه ئه مه ی کردووه ته بیانووییه ک که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له بهر ژه وه ندیی نزیکه کانیدا برپاری داوه .

وه لام: زانایان ده لئین ئه و ئه نسارییه به ئه نقه ست ئه و قسه یه ی نه وتووه ، هم ئه وان فه زلی په یامبه ریان زانیوه وه هم په یامبه ریش

^۱ - بېوانه: فتح الباری، کتاب الدیات.

ئەوانى لەدەلدا ئازىز بوو. ئەو ھەشى كە پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) لە بەرزەو ھەندىي نزيكە كانيدا بربارى دابى درۆيىەكى پووتە و زەكەريا ئۆزۆن دەيجۆيتەو، چونكە ئاوەكە سەرەتا بەسەر شوينەكەى عبداللەدا تىپەربووە ئىنجا كەبراي ئەنسارى، ئەو مەرفەشى لەبابەت كشتوكاليددا زانيارىيەكى سادەشى ھەبى باش ئەو دەزانى سەرەتا ئەو ھەشى بەكەم ئاودىزىي ئەكات و ئىنجا لەو ھەشى بۆ زەوى كەسى خوارترو بەنۆرەيە.

ئىنجا لەلاپەرە (۱۳۱)دا پەيامبەر تۆمەتبار ئەكات كە فەزلى ئەو ھاشمى بەسەر ھەموو كەسىكدا داو. من نازانم مەبەستى بەم فەزلى چىيە؟! كام لەئەو ھەشى ھاشمى دەولەمەند كرد؟ كىيى كرده خزمەتكارى فاتىمەى كچى؟ بەھەشتى بەخشىيە ئەو مامەيەى تا مردن بەرگرىي لىكرد؟ پاشان دەلى: عوسمان وتى: سوئند بەخوا ئەگەر كلىلى بەھەشت بەدەست من بوایە، تەسلىمى ھۆزى بەنى ئومەييەم ئەكرد ھەتا ھەموويان دەچوونە بەھەشت. ئەگەر ئەم قسەيە پاست بى پيشەوا عوسمان كردبىتى، ھىچ عەبىبەيەكى تىدا نىيە مەرفە ئاوا تىخووزى كە سوكارەكەى بەختەو ھەربىن، چ جاي بەختەو ھەربوونىك، بەختەو ھەربوون بەبەھەشت و دەبى پارانەو ھە ناواتى ھەرباوەردارىك بى كە خوای گەورە لەگەل خۆشەويستانيدا لەبەھەشت كۆيان بكاتەو، ئەو بەھەشتەى بىباوەرپان و دووپووان

بۆ دۆڭپە ئاۋىكى تىكاي زەلىلانە لەباۋەرداران ئەكەن، بەلام پىيان نادى.

ئىنجا لەفەر موودەكەى لاپەرە (۱۳۲) دا باس ئەو فەر موودەى ئەكات كە پەيامبەر (صلى الله عليه وسلم) گىپراۋىە تىيەۋە و باس لەۋە ئەكات سىحرى لىكراۋە. پەخەنە دەگرى چۆن دەبى كە سىك وەحى خۋاى بۆ بى و سىحرى لى بىرى؟

ۋەلام: سىحردەن لەپەيامبەرى خۋا (صلى الله عليه وسلم) ۋەھەر شتىكى تر پوۋىدەبى فرمانى خۋاى ۋەھا بوۋە پوۋىدات، ئەكرى نەخۇش بىكەۋى، مندالى بىرى، خۇشەۋىستانى لەدەست بدات، دەرىدەر بىرى، بەبازاردا بىگەرى، نان بخۋات، بخەۋى و مومارەسەى ژيانى مۆۋىسى خۆى بىكات، ئەم سىحردەن كەشى تەۋاۋە لوبەيد ئەنجامى داۋە و ئىمەى مۇسلمانىش لەسەربوۋر دەى مۇخەممەدى ئارزىماندا (صلى الله عليه وسلم) فىر بوۋىن چۆن خۇمان لەكارىگەرى سىحرو جادوو بىپارزىن و پەيامبەرىش (صلى الله عليه وسلم) فىرى ئەو وىردانەى كىردوۋىن كە بەپشتىۋانى خۋاى گەۋرە سەلامەت ئەمانەتتە ۋە.

لەلاپەرە (۱۳۵) دا باس لەۋە ئەكات كە عانىشەى دايكى باۋەرداران (خۋاى لى پازى بى) دوو پىرەژنى جۈلەكەى مەدىنە دىنەلاى و دەئىن كاتى كەسى دەمىرى و دەخىتتە گۆرەۋە، لەناۋ

گۆرپدا سز ده دريټ و منيش باوه ږم پټيان نه كړد، دواى ږويشتنيان نه مهى بؤ په يامبه ر(صلى الله عليه وسلم) گټپراوه ته وه و په يامبه ريش فرمويه تى: راستيان و تووه و مردوو له ناو گۆرپدا به جوړيك سزا ده درى هرچى گيانداره سزاو هاواره كهى ده بيستى و نيتر له وجا به دواوه په يامبه رى خوام له نوټزدا بدبيايه په ناى به خوا ده گرت له سزاي ناو گۆر.

وه لام: خواى گوره نه فرمويټ: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، وانا: خواى گوره نه وانسه باوه ږيان هټناوه پايدار نه كات له سهر گوفتارى به جى و دروستيان له ژيانى دنيا دا، له سهره مرگ و له قيامه تيشدا.

بابه تى په نا گرتن به خوا له سزاي ناو گۆر له ږيگهى نه و دوو پيره ژنه وه نه هاتووه ته ناو نيسلامه وه، راستخستنه وهى په يامبه رى خواش (صلى الله عليه وسلم) شتيكى له وه نافامريټ، بابه تيكه په يوه ندى به ته واوى موسلمانان وه هيه خويان له سزاي سهره مرگ و گۆرپو حه شرو دوزه خ بپاريژن و دايكه عايشه ش دواى نه وه په يامبه رى خواى (صلى الله عليه وسلم) له نوټزدا بينى بى په ناى به خوا گرتى له سزاي ناو گۆر ته نيا ږيكه وتيك بووه و گټپرانه وهى زؤر هيه كه په يامبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) سزاي ناو گۆرپى بؤ هاوه لانى باسكردووه، نمونهى دوو گۆرپى دهره وهى مه دينه كه يه كيكيان له بهر خونه پاراستن له ميزو نه وى تريان له بهر قسه هټنان و بردن سزاي ناو گۆر دراون، مروفى سهرپاست له به راستخستنه وهى

په یامبه‌ری خوا بۆ قسه‌ی ئه‌و دوو پیره‌ژنه جوله‌که‌یه به‌پره‌وشتیکی جوان لیکده‌داته‌وه نه‌ک به‌لاپیدا بیات.

ئینجا له‌بابه‌ت وشه‌ی (حرام) که به‌هۆی ئیره‌بیه‌وه خه‌زانه‌کانی په‌یامبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که دایکانی ئیمانداران و عائیشه (خوای لی‌ پازی بی) نه‌یگه‌په‌ته‌وه و کارنکیان کردووه په‌یامبه‌ری خوا له‌هه‌نگوین و هه‌لواکه‌ی لای هه‌فسه (خوای لی‌ پازی بی) نه‌خوات جاریکه‌تر، خوای گه‌وره‌ش داوایان لی‌ ده‌کات ته‌وبه بکه‌ن و له‌وه‌دا جاریکه‌تر ئازاری په‌یامبه‌ری خوا نه‌ده‌ن (صلی الله علیه وسلم) و وانه‌یه‌کیشه بۆ ئه‌و ئافره‌تانه‌ی هه‌وێیان هه‌یه، زه‌که‌ریا ئۆزۆن هاتووه ده‌لی‌ حه‌رامکردن که گرنه‌گترین کاره له‌نایین و شه‌رعدا..... له‌خاتوو عائیشه و بوخاری په‌سه‌ند ناکه‌ین.

ئه‌مه لیکدانه‌وه‌یه‌کی سه‌یره! که ئه‌فه‌رمووئ: (حرمناه)، واتا: په‌یامبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) مان له‌خواردنی هه‌نگوین و هه‌لواکه کرد، نه‌ک به‌واتای ئه‌وه‌ی به‌پاری حه‌رامکردنی دابئ و خواردنی تاوان بی، به‌لکو به‌واتای بی‌ به‌شکردن دیت که به‌پاریدانی شه‌رعیی نییه، هه‌رچۆن یه‌که‌ک له‌ئیمه هه‌ندێجار شه‌تیک له‌خۆمان دوور ده‌خه‌ینه‌وه و ده‌لی‌په‌ن له‌خۆمی حه‌رام ده‌که‌م به‌خۆم یان لیتی حه‌رام نه‌که‌م به‌خۆی، دواتر ئه‌م کاره‌ش کۆتایی دیت به‌ته‌وبه‌کردن و دوباره نه‌کردنه‌وه‌ی.

له به شی (نه سکی) چوارهم که تاییه ته به بوخاری و نایینه کانی دیکه له لاپه ره (۱۴۱)، بی تیگه یشتن له رافه ی فه رمووده کان و لیکدانه وه ی فه رمووده کانی تری تاییه ت به شهلی کیتاب، که وتووه ته بوختان کردن و تۆمه تبار کردنی نارپه وا، نه م فه رمووده یه ی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ی هیتاوه ته وه که ده فه رموویت: ((أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله. ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماؤهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله تعالى، واتا: فرمانم پی کراره شه پی نه و خه لکه بکه م تا شایه تیی نه دن جگه الله هیچ خوابه کی دیکه ی به حقه بوونی نییه و موحه ممه دیش نیردراوی خوابه و نویژ بکن و زه کات بدهن، نه گهر شه وه یان کرد، شه وه خوین و مال و نامووسیان پاریزراوه ته نیا به حقه ی نیسلام نه بی و لیترسینه وه شیان له سه ر خوابه .

نه مه فه رمووده یه کی سه حیجی په یامبه ری خوابه (صلی الله علیه وسلم)، به لام ده بی شه بزانین نه م فه رمووده یه تاییه ته به و که سانه یه که وتوونه ته جه نگه وه له گه ل نیسلامدا، نه ک ناچار کردنی که سانی تر، له م حاله ته دا سی بژارده هه یه: یان موسلمان بوون یان جیزیه یه ک که پاره یه کی که مه یان شه ر که خودی دوژمن شه وه ی ویستووه، نه گهر نیسلام به م تیگه یشتنه ی زه که ریا نۆزۆن هه لسوکه وتی کردبایه، شه وه نیستا مه سیحیی و غهیره موسلمانان کان

له نيو گه لانی موسلماندا بوونيان نه ده بوو^۱. به لگه ش بؤ شه وهی
 فرموده که تاييه ت به و که سانه يه، نايه تی هی سوره تی ته و به يه که
 ده فرموده: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا
 سَبِيلَهُمْ﴾، اتا: نه گه ر شه و بيا وه پانه ی وا جهنگی با وه پرداران
 نه که ن، نه گه ر ته و به يان کردو نو ئيزيان کردو زه کاتيان دا وازيان
 لي به يئن.

(أَسْلَمُوا تَسْلَمُوا) ش بؤ سه لامه ت بوونه له دؤزه خ و پايه داری دوني او
 ريککه وتن به موسلمان بوون يان جيزيه .

له فرموده هی (۲) لاپه ره ۱۴۳۱هـ خنه ی له و فرموده يه گرتوه که
 په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) موژده ی خوا ی گه وره ی
 راگه ياندوه: گه ر هر که س له نوممه ته که ی ها و به ش بؤ خوا بريار
 نه داو بمری ده چي ته به هه شت، نه بو زه ر ده لی: نه گه ر کاری داوین
 پيسی و دزيشی کردبی؟ په يامبه ر (صلى الله عليه
 وسلم) ده فرمودی: نه گه ر کاری داوین پيسی و دزيشی کردبی.
 ره خنه ده گری که فرموده هيه له سه ر قسه و کرده وه
 لي پرسينه وه ی مرؤف ده کری و چؤن شه موسلمان به نه نجامدانی
 داوین پيسی و دزيشه وه ده چي ته به هه شت؟

^۱ - بؤ وه لامی تومه ته کان بپوانه: تسامح الإسلام وتعصب خصومه، هه روه ها
 الإسلام في قفص الإتهام ی دکتور شوقی أبو خلیل که وه لامی بوخت و
 به کلاکه روه ن، هه روه ها إعتذار لمحمد والقران ی جون ديفينبورت.

وه لآم: سه ره تا ده بی ئه وه پوونبکه مه وه، به نه نقه ست بی یان نه زانی سی جار وشه ی (حیزی) به کارهینراوه، ئم به کارهینانه زیاتر بۆ سووکایه تیکردنه به ناوه پۆکی فرموده که نه ک به کارهینانی ئاسایی، چونکه له کورده واریدا پوونه حیزی به نه نجامدانیکی به رده وام و پوو په شیبه کی زۆری ئه و مروفانه ده وتریت که به و کاره وه ناسراون، به لآم نه نجامدانی تاوانیکی له و جوړه مروفه که نابیته هه لگری وه ها وه سفیک و دژیه کییه کیش له نیوان فرموده کاندانیه، چونکه به ههشت به ته وه به و په شیمانیه وه گری دراوه.

ئینجا هاوبهش په یدا کردن و تاوانیکی تر جیاوازییان زۆره، له هاوبهش په یدا کردندا مافی خواجه تی خوا په راویز ده خری، به لآم له تاوانی تر دا بی فرمانی خواجه تیدایه و سزای هه ردوکیان وه ک به ک نییه، زانایان ده لئین: مرفی موسلمانن تاوانبار ده چیته به ههشت دواي وه رگرتنی سزای تاوانه کانی.

له لاپه ره (١٤٤) ره خنه ده گری که ((موسلمان نه بیت، که س ناچیته به ههشت. به راستی ئم مروفانه سه یرن! دژایه تی خواو په یامبه ره که ی نه کهن و دانی خیری پیدا ناین و هه واوو ئاره زووه کانیان زیر ناکهن و که چی به گاله یین بۆ شوینیکیان له به ههشت پی نادریت، له کاتیکدا شوینیکیان له دلدا بۆ خواناسیی جی نه کردووه ته وه! هه ر ئم قسه یه یان پپچه وانوه دژه

به فرموده‌های خوارتر که له فرموده‌های کی در یژدا په یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) فرموده‌ی تی: ((سویند به و که سه‌ی گیانی موحه‌ممدی به ده‌سته، نومید نه‌که م نیوه نیوه‌ی نه‌هلی به هه‌شت بن، ته‌نیا مرؤفی ملکه‌چبوو به فرمانی خوا ده‌چیته به هه‌شته‌وه..... نه‌گه‌ر بروانینه نه‌م فرموده‌یه بؤمان پوونده‌بیته‌وه که نومیدی په یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه‌وره‌یه موسلمانان(نومه‌ته‌که‌ی) نیوه‌ی نه‌هلی به هه‌شت بن، نه‌ی نیوه‌که‌ی تری؟ بؤ په یامبه‌ران و پیاوچاک و خواناسانی پیش نیسلامه و له‌مه‌دا ناشکرا ده‌رده‌که‌وی نیسلام باوه‌پدارانی تری سه‌رده‌مانی پیش نیسلامی نه‌کردووه‌ته ده‌روه‌ی به هه‌شت، به‌لکو بووه‌ته ویردی سه‌ر زومانی موسلمانان: که خویبه گیان له‌گه‌ل په یامبه‌ران و چاکه‌کاران و شه‌میدان و راست‌گویاندا سه‌شرمان بکه‌ی، نه‌مه‌یه تکای موسلمانان نه‌ک تواجه ناب‌ه‌جیکه‌ی ئۆزۆن.

نینجا له‌باسی هه‌لگه‌پانه‌وه‌دا((من بدل دینه فاقتلوه، هه‌رکه‌س دینی خزی گۆپی بیکوژن، لیکدان‌ه‌وه‌یه‌کی هه‌له‌ی کردووه‌و پتی وایه هه‌ر که‌سی‌کیش له‌جوله‌که‌و گاوره‌کان که ده‌بووه موسلمان ده‌بوو بکوژرایه.

نه‌خیر فرموده‌که نه‌م مه‌به‌سته‌ی نییه که ئۆزۆن بؤی چووه، به‌لکو ئایینی قبول‌کراو لای خوی گه‌وره نیسلامه و فرموده‌که پوون

باس له و که سانه ده کات که له ئیسلام هه لده گه پێته وه، و اتا: من بدل دینه فاقتلوه، أي دینه الإسلام^۱.

له لاپه ره (۱۵۲) فرموده که ی نه بو هوره یره ی هینا وه ته وه که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له باره ی عه مر ی کوپی عامری کوپی لوحه ی خوزاعیه وه نه فرمووئت: له ناگری دۆزه خدا بینیم پرخۆ له ی به ناگردا کیش ده کرد، نه و بوو یه که م که س ناژه لئ به ره لاگردنی داهینا.

نوسه ر هاتوه ره خنه ده گری که بوچی نه م سزایه ی به سه ردا بدری له کاتیکدا خاوه ن قه درو ناویانگی بووه .

زه که ریا ئۆزۆن به ده ردی ره تکردنه وه تووشه اتوه، ده نا ده بی بزانی پاسته عه مر پیاویکی به ناویانگی خوزاعه و سه ره رشتیاری که عبه بووه له پێش قوره یش، به لام نه و بوو له شامه وه بته کانی هینایه پال که عبه و مؤدیلی بته رستی هینایه نیو عه ره به وه، هوی سه ره کی سزای دۆزه خیشی هه ر بو نه وه ده گه پێته وه، بیروانیبایه ته فرموده ی دیکه ی سه باره ت به عه مر ی کوپی عامر نه م بوچوونه ی بو پوونده بوویه وه که خودی نه بو هوره یره له گێرانه وه یه کی تر دا نه فرمووی: ((وذلك لأنه أول من غيّر دين إسماعيل، و اتا: چونکه یه که مین که س بوو ناینی ئیسماعیلی گۆپی ،

---

^۱ - هه لگه پانه وه له ئیسلام له کتێبه فیهیه کاندا باس و خواسی له سه ر کراوه و کاری تاك به تاك نییه حوکمه که جێبه جێ بکات.

دیاره ئه وهشی بینوو، به لام ئه وهی نه نووسیوه ته وه تا خوینه ر به لاپیدا بیات وهك ئه وهی نووسه ره داخ له دله كانی تری به رانه ر ئیسلام ده یکن.

له بهشی (نه سکی) پینجه م لاپه ره (۱۵۷) دا باس له بوخاری و فرمانه وایه تی هاوه لان شه کات و ده ئی: هاوه لان فریشته نه بوون، شه وانیش وهك خه لکی دی خۆشه ویستی و پق و کینه و هاوپایی و جیاوازی و هه ندی شتی دیکه له نیویاندا پرویداوه .

وه لام: زۆریه ی ئه وانیه ی ئه مه ده ئی ئن نیازیان نییه به باشی باسی هاوه لان بکن، به لکو ده یانه وی له پال ئه م قسه یانه وه گومان بخه نه سه ر سیسته می فرمانه وایه تی ئیسلام و هه ولێك بق جیاکردنه وه ی ئاین له ده وه له ت، له کاتیکدا هه له ی زه قیان ئه وه یه ده رك ناکه ن و ناپوانن دانانی ده ستووور ئیشی کییه، ئه گه ر ئیسلام دین و ده وه له ت نه بی بق ده ستوووری مه دینه نووسرایه وه؟ حوکمه کانی ئیسلام کی پایدیه په پینی؟ په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) که پۆیشته مه دینه، بۆچی ئه وس و خه ززه ج ده ستیان هه لگرت له تاجدارکردنی عبداللهی کوپی ئوبه ی به پادشای مه دینه و هه موو له ده ور په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) کۆبوونه وه و بریاری ته شریعی و سه ربازی و کۆمه لایه تی و .... هتد له ده سستی په یامبه ردا کۆبوویه وه؟

ئىنجا پەخنە دەگرىڭ بۇچى دەسەلات و فەرمانپەرە واپى لە دەست قورەيشدا كۆبىتە وە؟ پەنگە ئەمە نەپروانىبىتە مەزەبە سوونىيەكان و پايانى لە و بارەيە وە تەماشانە كردي! قورەيشىيەكان كە مەبەستمان موسلمانەكانيانە، لەوانى تر باشتر ئاشنايەتتيان بە ژيان و حوكمەكانى ئىسلام هەبوو، خۇ بۇ هەموو قورەيشىيەكان نەبوو بىتتە جىنشين، بەلكو بە مەرج و تواناي بە پىئو بەردن بوو، خەلكانى ترى موسلمانىش بە شدارى بە پىئو بەردن كران لە نىئو پانتاي دەولەتى موسلمانان و ئەبو بەكرو عومەرو عوسمان و عەلىي بوون لە دوای پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) ئىسلاميان لە مېژوودا تۆماركردو پىگەيان بە هيتز كرده وە، سەربارى هەندى ئازا وەى كۆتايى.

ئىنجا فەرموودهى(٤)ى لاپەرە(١٦٣) وەلامى خۆيتى كە بۇ لىكدانە وەى فەرموودهى(٢)كردوويەتى و پەخنە دەگرىڭ گويپرايە لىيكردى پەيامبەرى خوا گويپرايە لىيكردى خوايە و سەربىچىكردى پەيامبەر سەربىچىكردى خوايە و گويپرايە لىيكردى ئەمىرى پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) گويپرايە لىيكردى پەيامبەرى خوايە و سەربىچىكردى ئەمىرىشى سەربىچىكردى ئەو.

لە فەرموودهى چواردا بەرپوونى ئاماژەى داوہ ئەگەر فرمانە كە سەربىچى فرمانى خوائ گەرە نەبوو ئەوجا گويپرايە لىي ئەمىر ئەكرى. ئاخۇ ئۆزۆن شتىكى هەيە بۇ ئەمە، بەرپرس فرمان

به ژیرده سته کانی نه کات، فرمانه که ش خراب نییه، بویه ده بی سهریازه که به جیبی بهیئی، نه مهش له خویدا راهینانی مروقی موسلمانان تا به پیکو پیکو کاره کانی به جیبی بهیئی و مه رکه زییه ت له کاردا هه بی.

تاوه کو خرابه یه کی ناشکراو کوفرو بیباوه پیری له ده سه لاتداری موسلمانان نه بینرا ناکری به رانبه ری پی بگریدری، هه ره شه کانیش له و باره یه وه بو نه وه یه له سه ر ده نگریه کی بی سه رچاوه و قسه ی سه ر زاره کی و دروی خرابه کارو ناژاوه چی و لی نه کولینه وه ی نه زانانه وه هه نگاوی خراب نه نریت. له نه نجامی وریایی نه کردن له م بابه ته دا زور جار پووداوی نه خوازاو پووداوه.

له لاپه ره (۱۶۵) نه م فرموده یه هیئاوه ته وه: «إِنَّهَا سَتَكُونُ أَثَرَةً وَأُمُورٌ تُنْكَرُونَهَا». قَالُوا: فَمَا يَصْنَعُ مَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ هُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَدُوا الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْنَكُمْ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ» كه نه گه ر فرمانه واکانتان خراب بوون نیوه مافیان بدهن و داواوی مافی خوشتان له خوا بکن. نه مه بو نه وه نییه گه وه ی موسلمانان ببنه بخوری زیانی خه لکه که، نه خیر نیسلام پیشتر باسی فرمانه وایی و مه ترسییه کانی قیامه تی کردوه، په نگه مروقه به کاری فرمانه وایه کی موسلمان قایل نه بی، نه و فرمانه وایانه ی حوکمی خویان به جیبی تیاوه و له هه ندی شتدا که مترخ بوون نه ک له بیباوه پیری و خراب کردنی کومه لکه، له م کاته دا فرمان دراوه موسلمانان

له چا كه دا به شداری بن و له خواش بپاړینه وه چاكي بكات يان به كه سيكي چاكتر بيگورپټه وه، چونكه به و نارامگرتنه خوځي له خوښنيزييه كي گوره پاراستوه كه نازانري نه نجامه كي چون نه بي (پروانه: فتح الباري).

نه وانه ي دواتر له فه زلي مه ككه و مه دينه دا هاتون هه موو فهرمووده ي پاستن، پووداني هر پووداويكي ميژووي ويه ميژووي موسلماناني وهرده گرین نه كه عه قيده و شهريعتي ئيسلام و باسي دستدرئيزيكرده سهر هه زار كچي مه دينه ش درويه كي زهق و بوختانيكي گوره ي ميژوونوسان و گيرهره واني شيعه يه كه له دور لاره زه هري خوځيانيان پشتوه، له لايه كه وه بو ناشيرينكردني نه مه وييه كان و له لايه كي تره وه بو شكاندني ناويانگي خه لگي مه دينه ي ميواندوست و دلسوز بو ئيسلام و ئين نه سير له ته به ريبه وه وهر يگرتوه، ته به ريش له نه بي موخنه فه وه و زه كه ريا ئوزون به وشه ي ده لين نه و تومه تي دستدرئيزيكرده نه گيرپټه وه! بي نه وه ي نه وه پوونبكاته وه كه گيرانه وه كاني تري جگه نه بو موخنه ف دروي له م شيوه يه يان نه گيرپاوه ته وه.

هيچ يه كه له فهرمووده كاني بوخاري پهنكي خيلايه تي و هوزگريي تيډا نييه تا مروفئكي نه خوځي وه كه زه كه ريا ئوزون به و جوړه ناوزه دي بكات. ئوزون هر له سه ره تاوه سه رتاپاي فهرمووده ي په تكدوه ته وه و پيروزيي و په وايه تيي بو ته شريعي لي دورخستوه ته وه به گوماني خوځي، له نيو نه و هه زاران فهرمووده ي

سه حیجی بوخارییدا ئەمانەى دەستەلچن کردووه ! كه لای زانایان
 بۆچوونهکانى هیچ بایه خێكى نییه ، تو بلێى زانایان قسه و پافه یان
 بۆ نه کردبى ! به لام دەردى زه که ریا ئۆزۆن له وه گه وره تره ، میژووی
 موسلمانان که میژووی مرۆفه تیکه ل به عه قیده و فەرمووده کردووه ،
 جا هه رکه سى تاوان و لادانێكى کردبى بۆ نه وه ناگه پێته وه
 فەرمووده که به وان نه گه یشتیى ، نه خیر نه وه میژووه و له و
 میژووه شدا زۆرێک درۆ بوختان هه یه و میژوونوو سانش سهرچاوه ی
 درۆ بوختانه کانیا ن نووسیوه ته وه و له کتیبه کانى پیاو ناسى (علم
 الرجال) و جهرحو ته عدیلدا شتى زۆر نایاب هه یه تاوه کو زه که ریا
 ئۆزۆن شتیكى بۆ پوونبیته وه . کتیبه کانى دکتۆر موحه ممه د عه لى
 سه لابییش په تدانه وه ی باشى تىدایه به رانبه ر به و درۆ قسه بى
 سه رچاوانه ی به نا هق به مل موسلمانانه وه خراوه .

له لاپه ره (١٧٢) باس له هاوه لانه و په خنه ده گرى که شوینکه وته و زانا
 به پێزه کان زیاده پۆییان له پله و پایه ی هاوه لان کردووه و وه ک
 فریشته سه یری هاوه لانیا ن کردووه ، له کاتیکدا چاکه کارو خراپه کارو
 په زیل و ترسنۆک و نه زان و هتد تیا دا بووه .

وه لام : ئەمه ده رپرینێكى بى پێزیانه یه به رانبه ر به هاوه لان ،
 به تاییه ت له وشه ی خراپه کاردا که ده کاته (مفسد) ی عه ره بى ،
 زه که ریا ئۆزۆن نمونه ی ئەحمه د سو بچى مه نسور که ماله کانیا ن
 له مالى موسلمان ناچى و ئەخلاقى ئیسلامى و ئینسانیا ن نییه ،

ده یانه وی له پال تانه دان له هاوه لان فه رموده کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) له که دار بکه ن و بیانوویه ک بوی پژیسی خویان بدوزنه وه، دهنه مروقی موسلمان و به ویزدان ودها و هسفیکی هاوه لان ناکات، نه گه ر خراپه کار بوونایه نیسلام به نیمه نه ده گیشته و لوتکه ی نه خلاق به رزیان له شارستانییه تدا تومار نه ده کرد، نه گه ر ترسنوک بوونایه نیسلام له سنووری مه دینه تینه ده په پی و به شوینانی تر نه ده گیشته، نه گه ر په زیل بوونایه به سه روته ی خویان تفاقی جه نگیان ناماده نه ده کرد، له ناست پایه داری نه واند ا پیوستمان به هینانه وه ی به لگه ی نایه ت و فه رموده نیبه که زوریک ده ق هه یه و پایه داریتی و خوشه ویستی نه وانمان بوی دهرده خات، چونکه زه که ریا نوزون له وه که متره له باوه پوه وحی خویای بگات.

له فه رمودی (۱) دا: " عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَأَصَابَ الْأَعْرَابِيَّ وَعْكَ بِالْمَدِينَةِ. فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَقْلِنِي بَيْعَتِي، فَأَبَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ جَاءَهُ، فَقَالَ: أَقْلِنِي بَيْعَتِي، فَأَبَى، ثُمَّ جَاءَهُ، فَقَالَ: أَقْلِنِي بَيْعَتِي، فَأَبَى، قَالَ: فَخَرَجَ الْأَعْرَابِيُّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي خَبْئِهَا وَتَنْصَعُ طَيْبِهَا." باس له و پیاوه نه عربییه نه کات که هاته مه دینه و به یه تی به په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) داو دواتر نه خوشکوت و داوای کرد په یامبه ری خوا (صلی الله علیه

وسلم) به یعه ته که ی پئی بداته وه، به لام په یامبه ر(صلی الله علیه
 وسلم) به یعه ته که ی هه لئه وه شانده وه و مه دینه ی به جیهیشت،
 په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) فرمووی: مه دینه وه ک کووره وایه،
 پیسیه که ی فری ددات و پوخته که ی نه هیلیته وه.

زه که ریا تۆږن هاتوو له باره ی نه م فرموده یه و فرموده ی تری
 تاییه ت به گوره یی مه دینه ده لی: نه م فرموده یه وه ک گه یشتوو
 به پیشه وا بوخاری به خلیفه ی چواره م علی کوپی نه بی تالیب
 نه گه یشتوو که مه دینه ی به جیهیشت!

وه لام: نه م به راورد کردنه زور نه زانانه یه، چونکه نه عربیه که
 مه دینه ی به جیهیشت به رقبوونه وه له و شاره و وه های دانا مه دینه و
 موسلمانبوونه که ی بووه ته هؤکاری نه و نه خویشیه ی، به لام
 ده چوونی پیشه وا علی له مه دینه هؤیه کی تری هه بوو، ویستی
 ناژاره له مه دینه دوور بخاته وه و دوی هیوربوونه وه ی دؤخه که بؤی
 بگه ریته وه، به لام دؤخه که هیور نه بوویه وه و سه ره نجام له لایه ن
 خه واریجه وه شهید کرا(خوای لی پازی بی).

دواتر دیته سه ر باسی پشتیوانان و فه زلی پشتیوانانی لای په یامبه ری
 خوا(صلی الله علیه وسلم) و په خنه ده گری که بؤچی له نیو ده
 که سی موزده پیدراوانی به هه شتدا یه ک که سیان تیدا نییه. ده بوو
 بزانی هه ر نه و ده هاوه له به پرژه به هه شتی نیین، که چی بیری

چووه ته وه و سه ربوورده ی په یامبه ری له گه لیاندا به رچاو نه که وتووه، سه یرتکی په یوه ندیی خۆشه ویستانه ی نیتوان په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) و پشتیوانانی بگردبایه وه لأمی نه و پرسیاره گه و جانه ی خۆی و هرده گرتسه وه و په یامبه ریش ئه وانی له ده سه لآت دورنه خستووه ته وه، هه لېژاردنی خه لیفه له باشترین و شیواترینه وه بووه که له بناغه وه له گه لیدا بوون و هاوده نگی هه موولایه کی له سه ر بووه، هه رچی و ترابی له نیتوان هه ردوولایاندا ته نیا بۆ پوونکردنه وه ی دۆخه که بووه نه ک نه وه ی سه رچاوه بی بنه ماکان نه یلئین، موحه ممه د(صلی الله علیه وسلم) یش تا کۆتا هه ناسه ی ژیان ی له نیتو ئه وان ده رنه چوو، نه مه دوا ی فه تحی مه ککه ش.

له فه رمووده ی(۴) دا هۆیه کی دۆزیوه ته وه بۆ تانه دان له په یوه ندی نیتوان عانیسه ی دایکی ئیمانداران و عه لی کوپی ئه بو تالیب(خوا له هه ردووکیان رازی بی)، که دایکه عانیسه گپراویه تییه وه کاتیک په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه خۆشییه که ی قورس هاته وه، دوا ی له هاوسه ره کانی کرد مۆلّه ت بده ن له مالمی مندا بمینیته وه و نه وانیش به داواکه ی رازی بوون، دوو که س چوونه ته ژیر بالی که عه باس و پیاویکی تر بووه و عوبه یدوللا بۆ عه باس نه مه ی گپراوه ته وه، عه باس وتوویه تی: نه یووت پیاوه که ی تر کی بووه، ده لئ: نه . عه باس ده لئ: عه لی کوپی ئه بو تالیب بووه .

وہ لآم: سەرەتا لەوەرگێزانە کەدا هاتوو: مۆلەتی لەخیزانەکانی
 وەرگرت لەمالی مندا بکەوی. وشە (کەوتن) جوان نییە، جوان نییە و
 نەمانبێستوو کەسێکی بەپێز بلی: باوکم یان کەسە کەم لەمال مندا
 بکەوی! ئەمە قسە ی دایکە عانی شە نەبوو، بەئکو دەلی: لەو
 نەخۆشییەیدا مۆلەتی لەخیزانەکانی خواست لەمالی مندا بمی نیتەو.
 ئینجا لەم فەرموودە یەدا حوکمیکی شەریعی وەرەدەگرین ئەویش
 ئەو یە: پیاویک زیاد لەژنیکی هەبی دەبی بەیە کسانیی لایان
 بمی نیتەو، تەنانەت لەنەخۆشکە و تەنیشدا مۆلەت و پەزنامەندی
 خیزانە کە ی تری لەسەری، ناو نەهێنای عەلی ش کاریگەری
 ناخاتە سەر حوکمە کە، پەنگە کاریگەری ئەو قسە یە لەسەر بی کە
 لەو پووداوە ناخۆشە ی تۆمەتی خراب بۆ دایکی ئیمانداران هەلبەسترا
 و پێشەوا عەلی بەپە یامبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ی وتی: ئافرەتی
 تر زۆرە جۆرە گلە ییەکی لەدەدا دروست کردی. هەر ئافرەتیکی
 تری ش بی ئەم قسە یە ی پێ ناخۆشە کە بەزیان بۆ ئەو دەگەریتەو،
 سەرباری ئەو ی دواتر خوی گەرە ئەستۆ پاکیی و گەرەیی دایکی
 ئیماندارانی سەلماند بەرانبەر ئەو تۆمەتی عەبدو اللہ ی کوپی ئوبە ی
 گەرە ی کردەو و کاریگەرییەکی دەروونی گەرە ی خستە سەر دلی
 عانی شە ی دایکی باوە پداران. سەبارەت بە شە پی جەمەلی ش، ئەو
 لەلایەن سەرچاوە باوە پیکراوە کانهو سەلماو، دایکە عانی شە
 لەگە ل هاو لەنی تردا بۆ ناشتە واییکردنی نیوان موسلمانان دەرچوون

و به پیلانی خه واریج و دوو پووه کان شه په کان پوویانداوه و لیته شدا
بوار نییه ته وای تۆمه ته کان په تبکریتته وه^۱.

ئینجا له لیکنانه وهی لاپه ره (۱۸۵) دا له بابته به شه میراتی
په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) که بۆ سه ده ده قه دانرا بوو
له ده سه که و ته که ی به نونه زیرو علی و عه باس ده چنه لای پیشه و
عومر (خوا له مه موویان پازی بی) که کامیان سه په رشتتی بکات،
زه که ریا نۆزۆن عومر تا وانبار نه کات به وهی له فه رمووده ی
په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) و خلیفه ی به کم لاده دات. نه مه
تۆمه تیکی گه وره یه، چونکه له لاپه ره ی (۱۸۴) دا وه لای نه م درۆیه ی
خۆی نه داته وه که نه مه ی هینا وه ته وه و پیشه و عومر و توو یه تی:
ته سلیم کردن به و مه رجی: (به لئین و په یمانی خودا بیته که وه ک
پیغه مبه ر(د.خ) و نه بو به کرو نه و دوو ساله ی من چون بووه) مه ر نه م
قسه یه ی پیشه و عومر ده ریده خات له بریاری په یامبه رو نه بو به کر
ده رنه چووه.

له فه رمووده ی (۶) لاپه ره (۱۸۵) دا: «أَفْجُئْتُمْ - أَوْ هَاجَرْتُمْ - وَجَبْرِيْلَ
مَعَكَ»، ره خنه ده گری که نه مه له گه ل په وشته ربزی

---

^۱ - بروانه: میژووی خلیفه پاشه یدیه کان، گومان و
وه لآمدانه وه کان: نووسینی: د. عبدالمجید محمد الرفاعی. وه رگیپانی: عبدالله
که رمیانی.

موحه معه د(صلی الله علیه وسلم) به نایه ته وه، وه های داناره هه جو ته نیا شه ره جنیو و قسه وتن بی به ناموسی به کتر. به لکو شه ره شیعر بووه له نیتوان هه سسان و جوله که دا، ئه وان رقیان له جیبریل (علیه السلام) بوو، بویه په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) جیبریلیشی ناو هیتاوه. هه سسان ده لی:

وجبریل رسول الله فینا ... وَرُوحُ الْقُدُسِ لَیْسَ بِه حَقَاءُ

ئینجا تانه ده دات که هه سسانیش به تومهت هه لبه ستن بو عانیشه ی دایکی ئیمانداران تیره گلاوه، که چی عانیشه له و خوشبووه و رقی له عه لی بووه.

ئه مه تومهت هه: هه سسان ته وبه ی کردو به شیعر داوای لی بووردن و گه وره یی دایکه عانیشه ی باسکرد، رقایه تییش له نیتوان عانیشه و عه لیشدا نه بووه، هه ردوکیان فه زلی په کترین زانیووه و یه ک بنه ماله بوونه، عانیشه خیزانی په یامبه رو دایکی ئیماندارانه و عه لیش ناموزاو زاوای په یامبه ری خوا بووه و له کوتایی شه ری جه مه لیشدا به وپه ری پیزه وه عه لی دایکه عانیشه ی په وانسه مه دینه کردووه ته وه.

ئینجا له باره ی ئه بو هوره یروه خوای لی پازی بی که فه رموویه تی: من بویه فه رمووده ی زورم لایه، چونکه من هه میشه له گه ل په یامبه ری خوادا بوومه و هاوه لانیش سه رقالی ئیش و کار بوونه.

بۆ ئەمە زەكەريا ئۆزۆن ھاتووہ و دەلى: خەمى موھاجىر و ئەنسارەكان كۆكردنەوہى مال و سامان و بەرزەوہندىيى دونىايى بووہ) ۱۸۹۶.

ئەم قسەو لىكدانەوہىيە زۆر نەفامانەيە، ئىسلام كاركردى بەدونيە ويستىي لىك نەداوہ تەوہ، بەلكو كاركردى بەشىكە لەخواپەرستىي و بەشىكى پىكھاتەي موسلمانانىش كۆچەرئىيەكان بوونە، وەك پىشەوا عومەر دەيگىرپىتەوہو لە(فتح الباري)شدا ھاتووہ: كە خۆي و پىاويكى ئەنسارىي پىككەوتبوون پۆژىك يەكىكىان بۆ ئىش بىروات و ئەوي تريان بچىتەلاي پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم)و فەرموودەي لى وەربگرى، ئىوارەش دەچووئىنەلاي يەكتر و فەرموودەي ئەو پۆژەمان وەردەگرت.

ئەبو ھورەيرەش(خوای لى پازى بى)وەك ھەر مۆفئىكى تر نازاد بووہ ئىش بكات يان لای پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم)بمىنئىتەوہو خزمەت بكات، لەمەشدا نە پەخنەيەك بوونى ھەيە دژ بەھاوہلان بۆ خەرىكى ئىش و كار بوونە و نە ئەبو ھورەيرەش.

لەلاپەرە(۱۹۲)دا قسەيەكى نارەواي وتووہ كە پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم)بەھاوہلانئى فەرموويەتى و لەپۆژى دوایيدا سەبارەت بەوان پىيدەوترى: (تۆ نازانىت دواي تۆ چىيان ھىنايە ناراوہ)بەحەقەت بى وىژدانىيەكى گەورە لەزەكەريا ئۆزۆندا ھەيە، پەيامبەرى (صلى الله عليه وسلم)مەبەستى ھاوہلانئى نەبووہ،

مه بهستی ئوممه ته كه يه تي له دواي خۆي كه له چه وزی كه وسه ردا داده بپردين و ده خړينه دۆزه خه وه، په يامبه ريش (صلى الله عليه وسلم) به شوينه وارى ده ستنو ئيزيانه وه ده ياننا سئته وه كه له ئوممه ته كه ين و ده فه رمووئ: ئه وانه ئوممه تي منن، له وه لامدا پيى ئوتريت: (تۆ نازانيت دواي تۆ چييان هئنايه ئاراهه).

به لاي زانايان و مروفي عاقل يشه وه پوون ده رده كه وي كه كام له كاري هاوه لان ده قي قورئان و فه رمووده ي له سه ره و كاميش ئيجتياهاده، به لام لاي نمونه كاني زه كه ريا ئوؤؤن كه ده يانه وي هه موو شتئكي ئيسلام ره تبه كه نه وه و گو مان بخه نه سه ره عه قیده كه ي، هاتوون ميژووي موسلمانان يان له خويان و خه لكيش كردووه ته عه قیده، ئه مه له كاتئكدا به نيوه ش په يره وي شه ريعه ت و ئه خلاقبياتي ئيسلام ناكه ن!

ئينجا ئيبن عه باس ئه كه ر سئيه مين ئاموؤگاريي په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) ي بيرچووي، ئه وه هاوه لاني تر هه ن پووداوه كاني كوچي په يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) يان گئپراوه ته وه وه سئيت و ئاموؤگارييه كاني به موته واتير هاتوون و لاي ئه و برچوويته وه هاوه لي تر كه ياندوويه تي، كه له و پؤؤانه دا وه سئيتي كردووه له كه ل ئافره تان باش بن و مافيان بده ن، نه فره تي خوا له گاووو جوله كه كان بي گؤپي په يامبه ره كانيان كردووه ته مزگه وت.

له بهشی (نه سکی) شه شه مدا، نووسه ر باسی بوخاری و ئافرهت نه کات، په خنه له وشه ی قه وامه نه گری که له قورئاندا هاتووه، به لام له لاپه په (۱۹۸) دا بۆ په لاماردانی فرموده کانی په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و که مکړدنه وه بیان و تانه دان له بوخاریی، شه ی تانانه هاتووه و ده لئی: خوای گه وره له قورئاندا پټنی زوری لئی ناوه (مه بهستی پټیز نان له ئافرهت) و به م فیله زه هراویبه ی نه یه وی گومانی خو ی په خش بکات، له کاتی کدا گالته و په خنه ی نه و له وشه ی قه وامه یه که له قورئاندا هاتووه .

له قورئاندا خوای گه وره نه فرموویت: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ النساء: ۳۴، و اتا: پیاوان سه په رشتیارین به سه ر هاوسه ره کانیا نه وه، نه مه ش به هو ی پټیزو زیاده نه رکیکه وه که خوا داویتی به هه ندیک به سه ر هه ندیکی تردا (سه ره پای نه وه ی که) پیاوان له مال و سامانیان خرج ده که ن (له پټناوی ئاسووده یی و خو شگوزه رانی ئافره تاندا).

وشه ی قه وامه سه په رشتیاریی نه گه یه نی، که چی نه م وشه یه بووه ته درکی چاوی خه لکانیک که ده یانه وی نه زمونی ناله باری که سانی ترمان بۆ به یټنه ئاراهه به بی ته ماشا کړدنی نه نجامه که ی. زۆبه ی خوشکان له م سه په رشتیارییه تیده گه ن، تیده گه ن مال و کاروباره کانی تری ژیان بی سه په رشتیاریی نابی، ئافرهت کۆله که ی ناو مال و پیاویش سه په رشتیاری پاراستنیتی، نه و

خوشکانه باشر له م سهرپه رشتیاریتیبیه تیده گن که میزده کانیاں له دست داوه، هه تا میزده که ی مابوو مال و ژیاڼی سه لامهت بوو، دواى مردن و کوچکردنیاں مهینه تی و ده سترگرتنه سهر ژیاڼ و سهروه تیاڼ هاتووه ته ئاراهه، به مردنی میزده کانیاڼ حه قیقه تانه هه ستیاڼ کردووه چی قه لایه کیان له دست داوه، ئه مه ش منهت نییه، به لگو سرووشتی ژیاڼه و خواى گوره ژن و میزدی به پوښاکى یه کتر و جییى ئارامیی یه کتر داناهه، ئه و منداله تیده گات سهرپه رشتیاریتیبی چیه که باوکی له دست داوه و به حه سره تی باوکیوتی، به لام به داخه وه ئه م سهرپه رشتیاریی و ته واوکردنی ئه رکی یه کتر به کاری هه ندی نه زان به ژیاڼی هاوسه ریتی ناشیرین کراوه و بووه ته بیانوی ده ست دلسوزانی دوسییه ی ئافره تان!

پی.دی. جیمز، که یه کیکه له بهرجه سته ترین و خوشه ویسترین نووسه رانی بریتانیا و به (شاژنی تاوان) ناسراوه و به پیشپه وی رومانووسه کانی ده قى پۆلیسی ده ژمیردیت له باره ی کیشه ی ژنانه وه که خویندنه وه ی خوینه تی بو کومه لگه ی نه وروپیی ده لی: (ئه گه ر راستیت ده وی... فمینیزم ته نیا ناویکه و هیچی تر..... به پای من نه مپوکه هه ندی له فیمینیسته کان توندپه ون و دژی پیاون، دلشیاڼ خوش نییه به وه ی ژنن، راستیه که ی نه وه یه بو هه ندیک کیشه ی بنه په تی هیچ ریگا چاره یه کی ئاسان بوونی نییه،

^۱ - بروانه: خه ونی نووسین، وه رگیزانی له فارسییه وه: دلشاد خوشناو، پیداجوونه وه ی: په ووف بیگه رد، ۱، ۲۰۰۸ ده زگای چاپ و په خشی سه رده م.

ئىمە لەبابۇلئۆزىيە ۋە ۋا دروست بووين كە مندالمان بىتت و مندال زۆر پىويستيان بەئىمە ھەيە، بەتايبەتى كاتى كە بچوكن....سەير ئەۋەيە ئەمپۇ ژيانى ژنان بە بەراورد لەگەل دايكان و داپرانمان زۆر زەحمەتتەرە، ھەرچەندە يەكسانى پەگەزەكان زياترە. جاران ژنان بىنەمالەي زۆر گەۋرەو دايەنى زۆر باش و جىگىگى متمانەيان ھەبوو، ئەمپۇكە ئىمە كۆمەكى وامان نىيە.....ئىستاكە لەئەنجامدا ژنان ھەم لەلايەن فىزىكى ۋە ھەم لەلايەن سۆزدارىيە ۋە لەژىر گوشارن).

ئەمە قسەي ئافرەتتىكى نووسەرى بەناويانگى برىتانىيە، بەلام كەسانىكى لاي خۆمان ھەموو نالەبارىيەكى ئەمپۇ ژيانى كۆمەلگە دەخەنە ئەستۆي ئىسلامەۋە، قسەي فەيلەسوفانمان بۇ دەگىپنەۋە ۋە لەھەندى پووي ترەۋە پەردە پۇشى قسەي ئەوانمان بۇ دەكەن و ناىخەنە بەر توانچ، بۇ نمونە:ئەستۆ ۋە ھەي دەبىنى، ئافرەت بەھۇي سىروشتىيە ۋە شىاۋە ملكە چى پىاۋ بى ۋەك چۆن كۆيلە ژىريارى گەۋرەكەيتى، چاكەي ئافرەت لەۋەدايە ملكە چى مېردەكەي بى، فەزىلەتى پىاۋيش لەفرمانكردندايە ۋە بوئىرى ۋە ھىزى لەپىاۋ كەمترە ۋە تەنيا بۇ مالدارىي شىاۋە ۋە دەبى تەنيا فىرى كارى ناۋ مال بكرى تا بىتتە دايەنتىكى باش^۱.

رۆسۇش دەلى: سەريارى پەروەردە لاشەيىكەي، دەبى ئافرەت فىرى چىشت لىتان و دوورين و ميوزيك و گرنگيدان بەمندال بكرى و

^۱ - برونە: الدكتور محمود عبدالرزاق شفشق: الأصول الفلسفية للتربية،

ص ۸۱، دار البحوث العلمية ۱۹۸۲.

کاری به سەر زانسته عه قلییه کانه وه نه بی. ئه رکی ئافرهت به خته وه رکردنی میرده که ی و پازیکردنیتی و گرنگیدان به په روه رده کردنی مندال^۱.

ئه وانهی له بابته ئافرهت په خنه له ئیسلام ده گرن زۆر به قسه ی ئه م فه یله سوفانه کاریگه رن، که چی هیچ له مانه ناگێر نه وه، کارو کرده وه ی پیاویکی موسلمان که وه ک پتویست له ئیسلام شاره زا نییه و له ژێر گوشاری سه ختی سه رده مدا ناله ی دی، ده یکه نه بیانوو بۆ تانه دان له ئیسلام، له بیری خۆیانی ئه به نه وه له ئیسلامدا ئافرهت گێره روه ی فه رمووده و زانایان تیدا هه لکه وتوه.

ئه م فه رموودانه ی که زه که ریا ئۆزۆن بۆ تانه دان له فه رمووده کان هیناویه تیه وه، له خودی خۆیدا چاره سه ری کیشه کانه، به لام لای ئه و و نه شاره زا به ئیسلام پوهی حکمه تی ئیسلام و مه زنیی په یامبه ره که ی نابینن، نه گه رچی که سانیکی موسلمانیش به مه دا تیه و گلان و له ده ردی نه زانیاندا دانا یانه هه نگاواننن و بوونه ته پاساو بۆ خۆیندنه وه ی ناحه زان.

کیشه یان له گه ل مافی سه ره رشتیاریدا (قه وامه) هه یه، که پیاو به هۆی کارکردن و دابین کردنی بزێویه وه مافی سه ره رشتیاریی خیزانی پی دراوه، نه ک به کۆیله کردنی ژنه که، له هه مان کاتیشدا ئافرهت به هۆی دایکایه تیه وه سی مافی به سه ر منداله کانییه وه هه یه

---

^۱ - پڕوانه هه مان سه رچاوه، ۲۸۲۷.

نه و جار باوك مافتيكي ههيه، رهنگه نه گهر كيشهه ي قه وامه نه بووايه
 كيشهه يكي تريان بسازاندايه، نه ويش ره خنه گرتن ده بوو ئاخو بۆ
 دايك سى مافى ههيه و باوك مافتيك! به لام به خویندنه وهى دروست
 پوونده بیته وه که ناره وایيه که له وه دا بوونی نییه.

له فهرمووده ی (١) لاپه ره (١٩٩) دا که په یامبه ر (صلی الله علیه
 وسلم) نه فهرموویت: ((إِذَا بَاتَتِ الْمَرْأَةُ مَهَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا؛ لَعَنَتْهَا
 الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تَرْجِعَ، وَاذَا نَهَرَ نَافِرَةٌ تَبْكُ شَوْهًا لَمْ يَمْرُدْ كَيْ دَوْرِي
 كَرْت و سه رجیى له گه لدا نه کرد، فریشتان نه فره تی لی ده که ن تا له و
 ملنه دانه ی پاشگه ز ده بیته وه.

رهنگه خوینه ر پیرسی نه مه بۆچی؟ له کاتی کدا ده زانری ئافره ت
 به لای که مه وه له مانگی کدا ههفته یه که له سووری مانگانه دایه، حه زى
 په یوه ندى سه رجییش له پوهیه کی شه رعیه وه که په یوه ندى یه کی ژن
 و میزدانه یه سه رووشتی مرفه و عه یه یه کی تیدا نییه، ئیسلام
 په چاوی نه وه ی کردوه نه گهر ژنه که نه خووش نه بی و هۆیه کی نه بی
 بۆ نه و مل نه دانه، فهرمووده که ش هه په شه یه بۆ نه و نافرته تانه ی
 به بی هۆ له میزده کانیا ن دوور

ده گرن، فهرمووده مان هه یه هه په شه ده کات له و پیاوانه ی
 ژنه کانیا ن ناچاری کاری سه رجیى ده که ن له کاتی کدا منداله کانیا ن
 برسپانه و پتویستیان به شیرپیدانه، هه روه ها له ئیسلامدا په یوه ندى
 سه رجییکردن ته نیا به مافی پیاو دانه تراوه، به لکو نافرته تیش له وه دا

مافی ههیه، مافی نهوهی ههیه داوای ته لاق بکات نه گهر پیاوه که ی له پیاوه تی که وت یان نه ندای نیرینه ی برپاوه، یان گهر بوو، به دهقی ثابته خوی گه وره له سورته تی به قهرده له باره ی نه و پیاوانه ی له کاری سه رجی تی له نافرته کانیا ن دوور ده گرن چوار مانگ مۆله تی پیان داوه، یان کاری سه رجی تی له گه لدا بکه ن و دووریا ن لی نه گرن یان ته لاقیا ن بده ن تا بتوانن ژیا نکی تر دابمه زوینن، نه گهر هیچ یه که له و دووانه یان نه کرد، نه وه داوهر نه و کاره نه نجام نه دات و نه فهرموویت: ﴿لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصٌ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۲۲۶) وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۲۲۷).، و اتا: بۆ نه وانه ی که سویند ده خون نزیکی هاوسه رانیا ن نه که ون، بۆیا ن ههیه تا چوار مانگ چاوه پوانی بکه ن (ده بیته له و ماوه یه دا بریاری یه کجاری بده ن)، خو نه گهر ناشت بوونه وه و پیکه وتن، نه وه خوا لیخوشبوو میهره بانه، خو نه گهر سوور بوون له سه رته لاق دانیان، نه وه به راستی خوا بیسه ری (برپاریانه) و زانایه (به نیه تیان).

ره خنه ده گری که حالی نه و پیاوانه چۆنه که ده ست به پووی ژنه کانیا نه وه ده نین کاتیک کاری سه رجی تی بووی و پیاوه که ش نه نجای نه دات. له کاتیکدا ره خنه ی به رانبه ر به وه یه بۆ چه زه که ته نیا له ده ست پیاو کۆبووه ته وه و جاریکی تریش شته که ی ئالوگرپ کردوه، گومان له وه دا نییه ده ستپیشخه ری کاره که به زویدی

له لایه ن پیاوه وه یه و ده گم نه ئا فره ته که نه و یسته ی هه بی و پیاوه که ئاماده یی نه بی، که سانی شاره زاو به ئینسانی بواره که ش زیاتر له م پاستیه نه گن.

رهنگه له پووی زانستیش وه زه که ریا ئۆنۆن بیری نه بووی نه وه پوون بکاته وه که کاری سه رجیی چهنده پیاو له کاری هه لچوون دوور ده خاته وه و باری جهسته یی و ده روونی ئارام نه کاته وه و به دووری ده گری له وه ی هه لچوونه جینسییه که ی له گه ل ئا فره تانی تر دا به تال بکاته وه و تووشی خیانه ت و چاو له ده ریی و خراپه کاری بی و سه ره نجام جیا بوونه وه و بی نازیوونی مندال.

له فه رمووده (٢) ی لاپه ره (٢٠٠) که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) نه فه رموویت: ((لَا تَصُومُ الْمَرْأَةُ وَبِعْلِهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَاتَا: هه ر ئا فره تیک میرده که ی له ماله وه بوو به بی مؤله تی میرده که ی نابی پۆنوو ی سووننه ت بگری.

زه که ریا ئۆنۆن هاتوو بۆ نه وه ده گری بۆچی ناهیلری ئن به پۆنوو بی و نه و په رسته شه گه وره یه به جیهینتی! گریانه که ی کاریگه ره! نه م مرقفه دووروانه به چهنده وینه خو ده گۆن، به لام با خوینه ری به پیز نه وه ی لا پوونبیته وه، که خوای گه وره به نییه ته کان زانایه و پاداشتی پازی کردنی دلی میرده که ی به رانبه ر به پاداشتی پۆنوو که داناوه، ژنه که له م کاته دا پاداشتی خوایی بۆ

ههيه، ئىنجا ھەمىشە ئەم پى ئەدانە دۇياھ نابىتەو ھە دەگمەن ئەمە پوودەدات. چۆن پىياو بەخەرچکردنى سەرۋەتى خۆى بۆ ئىن و مندالى خۆىشى پاداھتى بۆ ھەيه، بەجىھىئانى مافى يەكتىرىش پاداھتى بۆ ھەيه. باسى ئەو ئافرەتانه ناكەن كە ھەزىان بەھىجابەو مېردەكانىان ناھىئىن و بوونەتە پىگىريان لە بەجىھىئانى ئەو فەرزەو ناچارانە سفىرى مەى خواردنەو ھەيان پى ئامادە دەگەن، ئاى ئەم ئازادخوزانە چەند دوپووانە مامەلە ئەگەن!

لەبارەى فەرموودەى: «المرأة كالضلع، إن أقمتهَا كسرتها، وإن استمتعت بها استمتعت بها وفيها عوج»، واتا: ئىسافرەت ھەك پەراسوۋە، ئەگەر بتەوى پاستى بەكەيتەو ھە بەشىكىنى، ئەگەرىش لەگەلدا بۆى بەو خوارىيەى پەراسوۋ دەمىئىتەو ھە.

ئەگەر پۋالەتى فەرموودەكە بەداپراوىى لەناو ھەپۆك و ھۆى وتنى بپوانى، رەنگە ھەر ئەم تىگەيشتنەى زەكەرىا ئۆزۆنت بۆ دروستبى و ھەا بزانى ئىسلام گالئەى بەئافرەت كىروو ھە. نەخىر، چۆن ئادەم لەخۆل دروستكرا، ئافرەتەش لەپەراسوۋى ئادەم دروست بوو ھە، نە ئادەم لەو ھەدا وىستى ھەبوو نە ھەواش، ئەمە وىستى خوا بوو ھە. پاستى بابەتەكە ئەمەيە كە پىاوتىك دىتەلاى پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) و شكاتى ھالى ژنەكەى لا دەكەت كە بىيانوۋى پى دەگىرئ، پەيامبەرئش(صلى الله عليه وسلم) سىروشتى ئافرەتى بۆ دەگىرئىتەو ھە كە سىروشتىكى ناسكى ھەيە ھەك سىروشتى پەراسوۋ، پەراسوۋ چەندە ناسكە ئەمىش ناسكى و نازى تىدايە، پەيامبەر(صلى الله

عليه وسلم) نه به وي پياوړه که و نه واري پياوړی تری موسلمان نازکيش بن، له هندی نازو ورده کيشه و بولای ناو مال به نارامبن، بويه ناموزگاري پياوړه که نه کات که ناز کردن و ناسکي سروشتی نافرته و زورلی مه که، نه گهر بته وي راستی بکه بته وه و نه وهی نه هیلی ناچاری بیشکینینه وه، شکاندنه وه شی ته لاقدان و سووکردنیتی له نیو خه لکدا، وانا: ده سته لبره له شکاندنه وهی و خوت رابهینه له گه ل هندی سروشتیدا که به تو نامویه.

پاشان فرموده ی (۳) ی لاپه په (۲۰۳) همان ناوه پوکی فرموده ی پیشووتری هیه و په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ناموزگاری موسلمانان نه کات و ده فرمودی: هر که سی باوه پری به خواو پوژی دوايي هیه با نازاری هاوسیکه ی نه دات، له گه ل نافرته تاندا باش مامه له بکن و نه وان له په راسو دروستکراون، نه گهر بته وي راستی بکه بته وه ده بیشکینی و نه گهر بته وي له گه لندا بمینیته وه به و شیوه ده مینیته وه، به چاکه له گه ل نافرته تاندا مامه له بکن.

زه که ریا توژدن نه هاتوه نه وه پوونبکاته وه که په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) چه نده هه ولی داوه دوخی نافرته چاک بکات و ستمی له سهر نه هیلی، به لکو هاتوه لی که مبکاته وه، پیچه وانو تانه نامیز په لاماری داوه. نه کری ناوه پوکی فرموده که به مجوره تیبگین، که کيشه یه کی هاوسییه تی له نارادا بووه، به تایبته زوربه ی کيشه کان شه پری مندالن و له مه شدا به زوربی یه خه ی دایک

نه گری، بویه په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) باوه پېوونمانی به خواو
 رڼی دوايي په یوه ست کردووه به وهی نازاری هاوسی نه دین که
 نه م ریزو گوره ییه نوزون نه یببنيوه. له م کیشه یه دا خراب مامه لای
 نافرته تیک کراوه و قسه ی پی و تراوه، په یامبه ری خوا(صلی الله علیه
 وسلم) نافرته ته که ی له م دڅخه رزگار کردووه و سه رباری هر کیشه یه ک
 فرمانی داوه که ده بی له گه ل نافرته تاندا باش بن، به لام زه که ریا
 نوزون هر دیت و په خنه ی له سه ر جوړی دروستبوونه که ی مرؤف و
 شوبه اندنه که یه، وه نه وهی په راسوی به لاره بی سوود بی،
 له کاتیکدا په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) نه مه ی مه به ست
 نه بووه و جوان مامه لای خیزانه کانی خوی کردووه و نازکیشیشیان
 بووه. ژن و پیاویش ده بی نازکیشی یه ک بن و په یامبه ری
 خواش(صلی الله علیه وسلم) پیاوانی موسلمانان راده هیتی که له سه ر
 ورده کیشه یه ک له خیزانه کانیان گوره ی نه که نه وه و کیشه که یان
 بچیته دهره وهی مال و خه لکی تر پیی بزانی، که سه ره نجام
 له گه وره بوونه وه دا به ته لاق و ناوده رچوون به زیان بو سه ر ژنه که
 ده شکیته وه، یان جاری وا هیه له سه ر شتی بی سوود خه لک
 به کیشه که بزانی و وه تانه به ناو چاویاندا بدریته وه، له کاتیکدا
 په یوه ندیی دواي نه وه یان خو شه ویستانه تریشه، دڅخی ته لاقی
 نه مرؤش که له هه لگشاندا یه له نه نجامی نه م په پره ونه کردنه ی
 فرموده کانی په یامبه ری نازیزه(صلی الله علیه وسلم)، نه گه ر وه ک
 پیویست به نیسلامه تیمانه وه پا به ند بوونایه بازنه ی جیا بوونه وه کان

ئەم فراوانىيەى نە دەبوو، بەلكو لەسنوورىكى كەمدا دەمايەوہ كە
ئەويش تەواو ناچارانە دەبوو.

ئىنجا سەبارەت بەم فەرھودانە: ((خىر نساھا مريم، وخىر نساھا
خديجة، رەخنەى ھەيە، كە بۆچى فاتىمەى تىدا نىيە و فەزلى
عائىشە باس كراوہ و ئافرەتى موزدە پىدراوى بەھەشت بوونى نىيە و
پياوانى كاملاً لەئافرەت زۆتر ھەن و لەئافرەتان تەنيا ئاسىيائى ژنى
فیرعەون و مەريەمى كچى عیمران.

یەكە مجار دەبى ئەو فەزلى باس بكردايە كە ئىسلام ھەيەتى، فەزلى
و گەورەيى مەريەمى داىكى مەسىحى(سەلامى خاويان لەسەربى)
باسكردووہ كە جىيى شانازىە بۆ ئىمەى موسلمان وەك ئەوانەى
جولەكە تانەى لى نەدەين و فەزلى و مەزنىي ئەو ئافرەتە داوین پاكە
ئەزانين، نووسەر ئەوہشى با لا پوون بى كە پەيامبەرى خوا(صلی
الله علیہ وسلم)فەزلى و گەورەيى فاتىمەشى باسكردووہ(خوای لى
پازى بى):((سيدات نساء أهل الجنة بعد مريم ابنة عمران،
فاطمة، وخديجة، وأسية امرأة فرعون، واتا: گەورەى ژنانى
بەھەشت لەدواى مەريەمى كچى عیمران، فاتىمە و خەديجە و ئاسىيائى
ژنى فیرعەونە.

پاشان كاملاً بوونەكە ھىچ كىشەيەكى تىدا نىيە، كاملاً بوونى پياوان
ھى پەيامبەرەكانە كە چاودىزىي خاويان ھەبووہ و پارىزراو بوونە،
سەربووردەى مەريەمى كچى عیمران و ئاسىيائى ژنى فیرعەونىش

دیاره که چۆن پوویه پووی هه موو ناخۆشییه ک بوونه ته زه و به و
 هۆیه وه چوونه ته پیزی کامل بووانه وه، چونکه وه ک قه لایه ک بوونه
 له وره و باوه پو مرۆفه کانی تر شه و وره و تینه یان نییه و وه ک شه وان
 کامل نه بوونه. پاشان فه زلی دایکه عانیسه ش بووه ته کویریایی چاوی
 خراپه کاران و بژارده ی خوای گه وره بووه بۆ په یامبه ر(صلی الله علیه
 وسلم) و گێره ره وه ی فرمووده و کچی نه بو به کری پاستگۆ بووه،
 خۆیشی له خه دیجه باشر نه زانیوه، به لکو خۆی ده یگێرێته وه که
 په یامبه ری خوا(صلی الله علیه وسلم) شه و نده باسی خه دیجه ی شه کرد
 له کاتیکدا کۆچی دواییشی کردبوو شه و وه ک هه ر ئافره تیکی تر لیتی
 ده که ویتته غیره وه و خۆیشی شه گێرێته وه که په یامبه ری خوا(صلی الله
 علیه وسلم) زۆرێک چاکه و گه وره بییه کانی خه دیجه ی بۆ گێراوه ته وه،
 شه م گێرانه وه ییه دایکه عانیسه (خوای لی پازی بی) به سه بۆ
 ده مکووتکردنی نمونه کانی زه که ریا ئۆزۆن. له نیو ئافره تانیس
 موژده ی به هه شت هه یه، نه ک هه ر موژده، به لکو گه وره ی ئافره تانی
 به هه شتیشن وه ک پێشتر گێرامانه وه که په یامبه ر(صلی الله علیه
 وسلم) شه فرموویت: ((سيدات نساء أهل الجنة بعد مریم ابنة
 عمران، فاطمة، وخديجة، وأسیة امرأة فرعون، وانا: گه وره ی
 ژنانی به هه شت له دوای مه ریه می کچی عیمران، فاتیمه و خه دیجه و
 ئاسیای ژنی فێرعه ونه.

لَيْكِدَانِهْ وَيَهْ كِي نَابَهْ جِي بُو نَم فِهْرَمُوْدِهْ يَهْ كِرْدُوْهْ كِهْ
بِهْ يَامْبِهْر (صَلَى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَهْ فِهْرَمُوْوِيْتْ: ((لَوْلَا بَنُوْ اِسْرَائِيْلَ لَمْ
يَخْزِ اللّٰحْمُ وَلَوْلَا حَوَّاءُ لَمْ تَخُنْ اُنْتِيْ زَوْجَهَا.

تُوْرُوْدِنِ دِهْ لِي: چُوْنِ گُوشْتِ بُوْگِهْنِ نُهْ بِيْ نَافِرِهْ تِيْشِ نَاوِهْ خِيَانِهْتِ
نُهْ كَاتِ وَ خِيَانِهْتِيْ بِهْ دَاوِيْنِ پِيْسِيْ لَيْكِدَاوِهْ تِهْ وِهْ. وَا تَايِ فِهْرَمُوْدِهْ كِهْ
نُهْ مِهْ يَهْ: بِهْ نُوْ ئِيْسْرَائِيْلِ رِيْگِرِيْ شِهْرَعِيْيَانِ لِهْ سِهْرِ بُوْوِهْ گُوشْتِ گِلِ
بِدِهْ نِهْ وِهْ هَهْ لِيْبِيْگِرْنِ، نُهْ مِ فِهْرَمَانِهْ يَانِ بِهْ جِيْ نِهْ هِيْنَا ئِيْتِرِ بُوْوِهْ
سِرُوْشْتِيْكَ گُوشْتِيْ گِلْدِرَاوِهْ بُوْگِهْنِ بَكَاتِ، نَادِهْ مِيْشِ كِهْ لِهْ بِهْ هَشْتِ
دِهْرِكِرَا وِتِي: نُهْ مِهْ خِيَانِهْتِيْ حِهْ وَا بُوْوِمْنِيْ لِهْ بِهْ هَشْتِ وِهْ دِهْرِنَا، نُهْ
شِهْ يِتَانِ خُوَارْدِنِيْ بِهْ رِيْ دَارِهْ كِهْ يِ بُوْ جُوَانِ كِرْدُوْ حِهْ وَا شِ لَايِ مَنِ
جُوَانِيْ كِرْدِ. حَاشَا، حِهْ وَا خِيَانِهْتِهْ كِهْ يِ دَاوِيْنِ پِيْسِيْ نِهْ بُوْوِهْ تَاوِهْ كُو
زِهْ كِهْ رِيَا تُوْرُوْدِنِ لَيْكِدَانِهْ وِهْ يِ خِرَاطِيْ بُوْ بَكَاتِ. وِشِهْ يِ خِيَانِهْتِ بُوْ زُوْر
مَامِهْ لِهْ يِ تَرِ بِهْ كَارْدِهْ هِيْنِرِيْ، مَرُوْفِيْ لِهْ خَشْتِهْتِ بِيَاْتِ، لِهْ پَشْتِهْ وِهْ
خِنْجِهْرْتِ لِيْ بَدِرِيْ، پَاسْتِگُوْيَانِهْ دِهْ قِيْكَ نِهْ گِهْ يِهْ نِيْ وَ زُوْر شْتِيْكَ تِرُو
دَاوِيْنِ پِيْسِيْشِ يِهْ كِيْكَ لِهْ خِيَانِهْتِهْ كَانِ. نُهْ كِرِيْ خِيَانِهْتِيْ نَافِرِهْتِ
لِهْ مِيْرْدِهْ كِهْ يِ گِيْرَآنِهْ وِهْ وَا شِكْرَا كِرْدِنِيْ سِهْرَجِيْ يِيْ بُوْ نَافِرِهْتَانِيْ تَرِ،
دِهْرِكِرْدِنِيْ پَارِهْ يِ گِيْرْفَانِيْ بِيْ نِهْ وِهْ يِ پِيْ بَزَانِيْ وَ بِيْ نِهْ وِهْ يِ
زُنِهْ كِهْ يِ بَكُوْلِيْتِهْ وِهْ كِهْ بِهْ چِيْ زِهْ حَمِهْ تِيْكَ مِيْرْدِهْ كِهْ يِ نُهْ مِ پَارِهْ يِهْ يِ
پِهْ يِدَا كِرْدُوْوِهْ وَ زُوْر شْتِيْ تَرِ كِهْ لِهْ هِهْ نِدِيْ خِيْزَانْدَا رُوْوِدِهْ دِهْنِ. بِهْ لُكُو
لِهْ مِ فِهْرَمُوْدِهْ يِهْ دَا نُهْ وِهْ دِهْ فَا مِيْنِ، پِيَاوِ دِهْ بِيْ وَ هَكِ بَاوَكِهْ نَادِهْ مِ بِيْ
نُهْ گِهْرِ هَهْ لِهْ يِهْ كِيْ وِهْ هَاشِيْ لِهْ خِيْزَانِهْ كِهْ يِ بِيْنِيْ وَ پِهْ شِيْمَانِ بُوْوِنِهْ وِهْ يِ

تیدا هه‌بوو با درێژه به‌ژیان بدات و خۆشه‌ویستی به‌ئینته‌ئاراو،
 ئەمه سه‌رباری ئه‌وه‌ی هه‌له‌ی خودی باوکی ئاده‌میشی تیدا هه‌بوو
 که لێرده‌دا جێی باسکردن نییه‌، گرتگ ئه‌وه‌یه‌ به‌هه‌له‌یه‌ک ژیا‌نی
 هاوسه‌رێتی وێران نه‌کری.

له‌لاپه‌ره‌ (٢١٠) فه‌رمووده‌یه‌کی هه‌ناوه‌ته‌وه‌ که په‌یامبه‌ر(صلی الله
 علیه وسلم)فه‌رموویه‌تی: ((قمت علی باب الجنة، فکان عامه من
 دخلها المساکین، وأصحاب الجند محبوسون غیر أن أصحاب النار
 قد أمر بهم إلى النار، وقمت علی باب النار فإذا عامه من دخلها
 النساء، وانا: له‌به‌رده‌رگای به‌هه‌شت پاوه‌ستام، زۆریه‌ی ئه‌وانه‌ی
 ده‌چوونه‌ به‌هه‌شت هه‌ژاره‌کان بوون، ده‌وله‌مه‌ندو
 ده‌ستپۆیشتوو هه‌کانیش پاگیرابوون بۆ لێپرسینه‌وه‌، دۆزه‌خیه‌کانیش
 فرمانی خرا‌نه‌ دۆزه‌خیا‌ن به‌سه‌ردا درابوو، له‌به‌رده‌رگای دۆزه‌خیش
 پاوه‌ستام زۆریه‌ی خه‌لکه‌که‌ی له‌ئافره‌تان بوون.

ئهمه‌و فه‌رمووده‌ی خوارتریش وه‌لامی ئه‌مه‌ی داوه‌ته‌وه‌، که
 نه‌فره‌ت ده‌که‌ن و سه‌په‌یه‌ی ئه‌که‌ن به‌رانبه‌ر پیاوه‌کانیا‌ن، هۆکاری
 تریش هه‌یه‌، که زۆرجار بوختان و قسه‌ هه‌لبه‌ستن بۆ ئافره‌ت له‌نیو
 خودی ئافره‌تانه‌وه‌یه‌ به‌زۆری، هه‌ندێجار له‌بوختان هه‌لبه‌ستندا
 ئافره‌ت تیا‌چسووه‌و هۆکاره‌که‌شی خودی ئافره‌ت بووه‌،
 له‌دوژنایه‌تی یه‌کترو خۆدانه‌پۆشین و شت گه‌لی تر، به‌لام
 په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم)نامۆزگاریی ئافره‌تانی کردوو هه‌که‌

خبرو سده ده قه بکهن و له و کارانه نه کهن بیانباته دۆزه خه وه، به هشت جیگه ی نه و نافرته و پیاوه باوه پدارانه یه که په پیره وی ریبازی خوا ده کهن و شوین گومان و بیتاوه پیری ناکه ون، نه م فرمایشته ی په یامبه ری ئازیزیش وریایدانه تا نافرته تان زیاتر پابه ندی په یامی خوا بن و چاک بن و نه یندیه کانی ژیانی هاوسه رییان پاریزن.

نه م فرموده یه شی هیناوه ته وه تا بیسه لمینئ که نیسلام نافرته ی به که م عه قل داناوه، په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) فرموویه تی:

«يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ وَأَكْثِرْنَ الْإِسْتِغْفَارَ، فَإِنِّي رَأَيْتُكُنَّ أَكْثَرُ أَهْلِ النَّارِ» فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ جَزَلَةٌ «۱»: وَمَا لَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْثَرُ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: «تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ، وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ، مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلِ وَدِينٍ أَغْلَبَ لِيذِي لَبِّ مِنْكُنَّ» قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالِدِينِ؟ قَالَ «أَمَّا نُقْصَانُ عَقْلِهَا، فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ تَعْدِلُ شَهَادَةَ رَجُلٍ، فَهَذَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ، وَتَمَكُّتُ اللَّيَالِي لَا تُصَلِّي وَتُفْطِرُ فِي رَمَضَانَ فَهَذَا نُقْصَانُ الدِّينِ» ، وانا: په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) به لای کومه لی نافرته تا تپه پی فرمووی: نه ی کومه لی ژنان سده ده قه و نیستیغفاری زور بکهن، چونکه بینویومه ئیوه زورینه ی خه لکی دۆزه خن، نافرته تیکی که له گه تیان له نیودابوو وتی: بۆچی نه ی په یامبه ری خوا زورینه ی خه لکی دۆزه خین؟ فرمووی: نه فرته زور ده کهن و چاکه ی میرده کانتان له بیر نه کهن، نه مبینیوه که م عه قل و نایین به نمونه ی ئیوه بیری پیاوی ژیر ببه ن. وتی: نه ی

په یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) که م عه‌قل و نایینمان له چیدایه؟ فرمووی: نه‌وه‌یه شایه‌تیی دوو نافرته به‌رانبه‌ر به‌پیاویکه نه‌مه که‌میی عه‌قل و له‌مانگی‌کیشدا به‌هؤی سووری مانگان‌وه نویژو پۆژوو ناگری، نه‌مه که‌میی ناییندارییه. نه‌و نافرته‌تانه تیگه‌یشتن مه‌به‌ستی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سووکایه‌تیی نییه و سووکایه‌تی له و ناوه‌شیتته‌وه.

زۆن نه‌وانه‌ی له‌موسلمان و نا‌موسلمان سه‌قت له‌م فرمووده‌یه که‌یشتوون، دوو جوړ عه‌قلمان هه‌یه، عه‌قلی پوشدو عه‌قلی ئیدراک(په‌ی بردن)، زۆن نه‌و پیاوانه‌ی که‌م عه‌قلن له‌پووی پوشده‌وه، چونکه ناییندارییان لاوازه و به‌ش به‌حال له‌خوا ترسانیان نییه، به‌لام نه‌مه‌ی نافرته عه‌قلی ئیدراک^۱. نه‌و پیاوو نافرته‌تانه‌ی عه‌قلی پوشد(فامدارییان) ناخه‌نه‌گه‌ر پ‌بق خواناسین تاوانبارن، به‌لام له‌عه‌قلی ئیدراکدا تۆمه‌تباریی نییه، هه‌رگیز مه‌به‌ستی په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) سووکایه‌تی کردن نه‌بووه به‌نافرته، به‌لکو مه‌به‌ستی بووه ناگاداریان بکاته‌وه که به‌هؤی سووری مانگان‌وه سکپری و مندال بوون و نازاره‌کانی تری ژنانه‌وه فریای کاته‌کانی تر بکه‌ون و ناییندارییانی پی به‌هیز بکه‌ن. خودی نافرته‌تانیش باش له‌مه ده‌زانن نه‌خۆش‌ییه‌کانی ژنان چی

^۱ - پروانه: محمد بن صالح بن محمد العثیمین: تفسیر الفاتحة والبقرة ج ۲،

ص ۴۲۰، دار ابن الجوزی، ط ۱، ۱۴۲۳هـ

کاریگرییهك ئەخاتە بیری ئافره تانەو، چەندە جەنجال و پەڕیشانی ئەكات و ئیدراکیان کەم ئەکاتەو.

لەبابەتی شایەتیشدا دەبێ بزانی، ئیسلام شایەتیی هەموو پیاویک قبول ناکات، نابێ پیاوێک تەواوی گەرەمی هەبێ و بەتاوانی بچووکیش بەردەوام بێ، چونکە شایەتیدان بەناھەق لەتاوانە گەرەکانە، بۆیە لەدادگای شەریعەدا زەکەرەیا ئۆزۆن وەك شایەتیک قبول ناکرێ بۆیە پەنای بردوووە بەر وەھا باسێک! پاشان ئەو شایەتیدانە ی دوو ئافرەت بەرانبەر بە پیاویک دانراوە تەنیا بۆ بێرھێنانەو یە کترە، شایەتیدانە لەبابەت کاری بازرگانی کە کاری ئافرەتان نییە (دەگەن گشتگیر ناکرێ)، کوشتن و شەڕو شوپیش بەناسکیی هەست و سۆزی ئافرەت گونجاو نییە، شایەتیدان لەم بوارانە گرانە و مەترسیی زۆرتەرە، لەھەندێ شایەتیدان تەنیا شایەتیی ئافرەت وەردەگیردریت، وەك شایەتیی لەنەخۆشیی ئافرەتان و سکیپی و شیردان و کاروبارەکانی تری بواری خۆی.

ئەگەر ئافرەت لای پەيامبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کەم عەقل بێ بە پیتی تیگە یشتنی ئەوان، بۆچی پەيامبەری ئازیز لەناشتیی حودەیبییەدا شوین نامۆزگاریی ئوم سەلەمە ی خیزانی دەکەوت (خوای لێ پازی بێ)؟ بۆ ھاوێلان فەرموودەیان لەدایکە عائیشە وەردەگرت (خوا لەھەموویان پازی بێ)؟ بۆ عومەری کوپی خەتتاب (خوای لێ پازی بێ) لەسەر مینبەر دانی پێدا دەنا عومەر ھەلە ی کردو ئافرەتیک راستی کردەو و پێکای؟

جا پٽويسته زه که ريا نُوزُون و هاوشيوه کانی دان به وه دا بنين که له پووی فيستولوجييه وه جياوازی له پياو و ئافره تدا هه يه، زۆرئک هۆ هه يه وه ها بکات ئافره ت زياتر ماندووتر بئ و له و ماندوويه تيبه شدا تاوانبار نيين، نه وه نه و پياوانه تاوانبارن که هيج قورساييه کی نمونه ی قورسايی ژنانيان نييه و به مه ستي شهراب و گومانه وه له خوا خۆيان به دور ده گرن و تانه له فرمايشته کانی په يامبه ره که ی ده دن^۱.

فرموده ی (۱۱) ی لاپه ره (۲۱۳) ی کردووه ته نه وه ی په يامبه ر (صلی الله عليه وسلم) ئافره تی به مایه ی نه گبه تی داناو که ده فرموويت: ((إِنَّمَا الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثَةٍ: الْمَرْأَةُ وَالْقَرْسُ وَالِدَّارُ، وَاثَا: نه گبه تی له سئ شتدایه: ئافره ت، مایین، خانوو.

سه رتا ده بی نه وه پوونبکریته وه که په يامبه ری خوا (صلی الله عليه وسلم) مه به ستي تیکرپی ئافره تان نه بووه، ژنی خراب (هروه ک پياوی خراب) مروؤ تووشی ده رده سه ری نه کات، مایینی خراب (له ئیستادا ئۆتۆمییلی خراب) مروؤ پیر نه کات، خانووی به رته سکیش مروؤ دلته نگ نه کات و که س نییه نکۆلی له م پاستییه بکات، به لام نه گه زه که ريا نُوزُون راستکو بوايه، ده بوو نه و

^۱ - بۆ زانیاری زیاتر: پهوانه: گۆفاری زانستی سه رده م: پياو و ژن په کسانن، به لام جياوازن، نووسینی: نه لین ویلر، په رچفه کردنی: دانا، ژماره ۳۶ سالی ۹ تشرینی دووه می ۲۰۰۸ خه زه لوه ری ۲۷۰۸، لا ۱۶۰۵ - ۱۶۵.

فهرموده‌ی تریشی باس بگردبایه که ده‌فهرموی: ((أَرْبَعٌ مِنَ السَّعَادَةِ: الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ، وَالْمَسْكَنُ الْوَاسِعُ، وَالْجَارُ الصَّالِحُ، وَالْمُرْكَبُ النَّهْيِيُّ، وَاثَا: به‌خته‌وه‌ریی له‌چوار شت دایه: ئافره‌تی باش، خانووی به‌رفراوان، هاوسیی باش، سواریی له‌بارو باش. په‌یامبه‌ری خوا(صلی الله علیه وسلم) به‌م فهرمودانه‌ی پیتمای موسلمانان نه‌کات که نه‌بنه هوی ناره‌حه‌تکردنی به‌کتر به‌تایبه‌ت له‌نیوان زن و می‌رددا و پیش کاتی خوی به‌کتر پیر بکه‌ن، به‌لام ئوزون شه‌ش و پینج نه‌کا!

دواتر نه‌م فهرموده‌ی نه‌گنیریتته‌وه‌و به‌فهرمایشتی دایکی نیمانداران عایشه(خوای لی پازی بی) به‌راوردی نه‌کات، ((عن مسروق. عن عائشة وذكر عندها ما يقطع الصلاة: الكلب والحمار والمرأة. فقالت عائشة: شهتمونا بالحمير والكلاب. والله لقد رأيتُ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يصلي وأنا على السرير بينه وبين القبلة مضطجعة، فتبدولي الحاجة. فأكره أن أجلس، فأوذي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فأنسل من عند رجله، واثا: لای عایشه باسکرا که سه‌گ و که‌رو ئافره‌ت نوژ ده‌بن، نه‌ویش وتی: ئیمه‌تان به‌سه‌گ و که‌ر شوبه‌اند، سویند به‌خوا په‌یامبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) م‌بینی نوژدی نه‌کردو منیش له‌سه‌ر پاخه‌ره‌که پاکشابووم و که‌وتبوومه پوو به‌قبیله‌ی، که‌ر پیوستیبه‌کم هه‌بوایه‌ه‌زم نه‌ده‌کرد نازاری بده‌م و له‌نیو قاچه‌کانیدا خوم ده‌رده‌کرد.

ئەم فەرموودە بەی پەشەوا بوخاریی ھیناویتییەو ھیچ شتیکى تیدا نابینرئ و لەناوینشانە کەیدا جوان پووندەبیتەو ەو بەلگەى ئەو کەسانە یە کە بۆچوونیان وەھایە ھیچ شتیک نوێژ بەتال ناکاتەو، ئینجا دایکە عائیشە بەھۆى نەبیستنى فەرموودەى لەم شیۆە یە و رەنگە زىر دەرپرینى لەلایەن کەسە کەو ە دایکە عائیشەى وەھا نىگەران کردبى، پەيامبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نامۆزگارىیمانى کردو ە لەکاتى نوێژکردندا سىترە دابنئین تا کەس راستەوخۆ بەپیش نوێژماندا تئە پەپى نەک پراکشابى و بۆچوونیکى فیتھیبە کە نایە ئافرەتى سوورپى مانگانە نابى تئپەپى یان لەسوورپى مانگانە نەبى، تئپەپوونە کە نوێژ بەتال ئەکاتەو یان خیرەکەى کەم ئەکاتەو، جا چۆن نەھى کراو ە ئافرەت بەبەردەم نوێژخویندا تئپەپى بەبى سىترە، بۆ پیاویش ەمان نەھى ەاتو ە . ەاتو ە بەفەرموودە یەکى تردا ژەھرى خوئى پزانددو ە، پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) ئەفەرموویت: «ما ترکت بعدى فتنۃ ھی أضر علی الرجال من النساء»، واتا: لەدواى خۆم ھیچ فیتنە یەکم بەجئ نەھىشتو ە بەقەد ئافرەت زیانى بۆ سەر پیاوان ەبى. زە کەریا ئۆزۆن دەلى: ئیسلام ئافرەتى بەئاشووبە و فیتنە ناویردو ە، بئ ناگا لەو ەى فیتنە بەواتای تاقیکردنەو ە ەاتو ە لیژەدا، زۆر جار پیاوی ژیر و خاو ەن ناوبانگ بەھۆى جوانی و فیتلى ەندى ئافرەتەو ە لەخشتەبراو ە، لەپرووی نئودەو لەتیشەو ە پرویداو ە بەئافرەت سیاسەتمەداران شەرمەزار بکرین و پیاو زیاد لەسنوور

حەزی بە ئافەرته، ئەمەش شتیکی سرووشتییه له پیاو داو که م که س هیه ئەم راستییه پەتکاتهوه. پوویداوه به هۆی سرنجراکیشیی ئافره تیکه وه پیاویک دەستبەرداری ژن و مندالی خۆی بووه، سووک و شەرمەزار کراوه، کەس هیه ئەم پووداوانه بەتاقیکردنه وه و فیتنه نه زانی! له کاتیکدا په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به م وریاییدانه ی ئاگادارمان ئەکاته وه ژیانمان پیکهین و نه که وینه داوه وه چ پیاوی یان ژن.

ئافره تی باش فیتنه نییه، ههروهک په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ئەفه رموویت: «الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ. إِنْ نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَّتْهُ، وَإِنْ أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ وَإِنْ غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا»، و ئاتا: د دنیا چێژو خوشییه، باشترینی خوشییه کانی ئافره تیکی باشه، که سهیری بکه ی دلخۆشت بکات، فرمانی میرده که ی به جیبهینێ و له نادیار بوونی میرده که شیدا خۆی و مالی بۆ بیاریزی. ئە ی ئۆزۆن بۆ ئەمە ی باس نه کردوه؟! د دنیا یه کی سهیره، خه لکانیک هه ن پێیان ئاسایه ژنه فرمانبه ره کان گوێپایه لی به ره برس و به رپۆه به ره کانیا ن بن، به لام به وتنی گوێپایه لی ئافره ت بۆ میرده که ی حه ساسییه ت نه یانگری!

ئینجا هاتوه کوێرانه تیکرای ئافره تانی به دوژمن دا ناوه له م نایه ته دا: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَوْا وَتَصَفَحُوا

وَتَعْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ التَّعَابِين: ١٤ ، وَاثَا: نَهَى
 نه وانهی باوه پرتان هیناوه.... هه نهدیک له هاوسه رانتان یان هه نهدیک
 له پۆله و نهوه کانتان دوژمنتانن..... جا ئیوهش وریابن و خۆتان
 بپاریزن لئیان، جا نه گهر چاوپۆشی له هه له یان بکن و واز
 له نازاردانیان بهینن و لئیان بیورن، نهوه چاک بزائن که خوا
 لیخۆشبووه و میهره بانه.

نایه ته که وشه ی (مِنْ) أَزْوَاجِكُمْ ی تیدایه، (مِنْ) (تبعیض)ه،
 وَاثَا: هه نهدیک، ده بوو نه وهی پوونبکر دبایه ته وه، به لام نه مانه تی
 زانستی لای وها مرۆشیک له کویدا هه به! له کاتی کدا له کۆتایی
 نایه ته که دا داوای لیبوردنیان بۆ نه کات و زانایان هه ر شتیکیان
 له پاره که یدا و تبهی نه نیا مه به ستیان نه و هه نده کییه بووه، هه روه کو
 هه نده کییه کی تری پیاوانیش خراپ و ناله بارن.

له باره ی فه رموده ی (١٤) لاپه ره (٢١٨) دا که په یامبه ری خوا (صلی
 الله علیه وسلم) به جابری کوپی عبدالله (خوا له خۆی و باوکی پازی
 بی) ده فه رمووی: ((حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ، يُحَدِّثُ غَيْرَ
 مَرَّةٍ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِنَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ:
 تَزَوَّجْتُ نَيْبًا، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا لَكَ وَلِلْعَدَاوَى
 وَلِلْعَائِيَا: كَقِتْ هَيْنَا يَانَ بِيَّوَهْ زَن؟ نَهَلِي: بِيَّوَهْ زَن. په یامبه ری خوا (صلی
 الله علیه وسلم) ده فه رمووی: كَقِتْ بَقْ نَه هَيْنَا تاوه كو یاری و

دهستيازيى له گه لدا بکەى؟ زه که ریا ئۆزۆن له م باره یه وه ده لئى: مه به ست له م فرموده یه و دانه پال په یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) ته نها و ته نها پازیکردنى کۆمه لگه یه کى نیرسالاره ....

له م فرموده یه دا چى نیرسالاریه ک هیه ! په یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) له هاوه لئیکى خوی ده پرسى ژنت هیناوه یان نه؟ ئه ویش پوونیده کاته وه به لئى: ژنم هیناوه و بیوه ژنه، که په یامبه رى (صلی الله علیه وسلم) پییده فرمووی: بۆ کچت نه هینا مه به ستى حه رامبوونى ماره کردنى بیوه ژن نییه، ته نیا ویستوو یه تى بزانی هۆکار چیه وه ک گه نجیک په که مین پرۆسه ی هاوسه رگه ریه که ی له گه ل بیوه ژنیکدا بووه؟ له گشتى گرنگتر نه م باس و خواسه له ساته کانى شه ردا بووه و په یامبه رى (صلی الله علیه وسلم) ویستوو یه تى که مینک ماندوو یه تى جابر ده ربکات و جابر تاقانه و کورپى هاوه لئى به ریز (عبدالله) یه و شه هید بووه، حه زى کردوو له کورپى هاوه له که ی پیرسیت، له فرموده یه کى دوورود ریزیشدا جابر پوونیده کاته وه که ئه ی په یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) باوکم تازه کۆچى کردوو وه منیش چه ند خوشکیکم هیه و ته نیا نه م بیوه ژنه ده توانی له گه لیاندا هه لبکات، ئیتر نازانم زه که ریا ئۆزۆن نه م نیرسالاریه ی له کوئوه هینا !

له فرموده ی (۲۲۰) باسى ئه و فرموده یه نه کات که ئافره تیک دیت و ده لئى نه ی په یامبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) خۆمت پیشکه ش

ئەكەم، پەيامبەرىش سەرىرى كىردو سەرى دانواندو هېچى نەفەرموو،
 پىاويك لەهاو لەن هەلسايە سەرىپى و وتى: ئەى پەيامبەرى خوا(صلى
 الله عليه وسلم) ئەگەر خۆت ناتەوى لەمنى ماره بكة،
 پەيامبەرىش(صلى الله عليه وسلم) فەرموى: هېچت هەىە بۆ مارهىى؟
 سەره نجام كاپرا ئەنگوستىلەىەكى ئاسنىشى دەست نەكەوت و لەبەر
 سورەتەك لىتى ماره كىرد.

زەكەرىيا ئۆزۆن دەلى: بۆ ئافرەت ئازەل و شەك و كەلوپەلە بەو
 جۆرە مامەلەى لەگەلدا بىرى؟ بۆ ئافرەتەنى مۇسلمان لەم
 سەردەمەدا بەئەنگوستىلەى ئاسن يان بەچەند سورەتەكى قورئان
 رازى نابن شوو بىكەن؟

سەرەتا ئەم ئافرەتە خۆى ئامادە بوو شوو بىكات و لەبابەتى فىقهدا
 ئەمە باسكراو و پىگە دراو ئافرەت لەكەسى باش داوا بىكات مەردى
 پى بىكات و ئازادىيەكە ئىسلام داوئىتى و خۆشى بەو بىپارەى
 پەيامبەر(صلى الله عليه وسلم) رازى بوو، دەنا لای ئۆزۆن و
 هاو بىرەكانى پوونە، لەئىسلامدا كچ بەزۆر بەشوو نادىت، چ جاي
 ئەوئەم ئافرەتە بەخۆى هاتوو و داوا دەكات مەرد بىكات. ئىنجا
 ئەوئەم كچانى مۇسلمان لەمۆدا بەئەنگوستىلەىەكى ئاسن يان چەند
 سورەتەكى قورئان رازى نەبن شوو بىكەن هېچ شتەك ناخاتەسەر
 ئەم فەرموودەىە، چونكە لەئىسلامدا سنوورى مارهىى دىارى
 نەكراو، ئافرەتەكە ئازادە مارهىى ئەوى ياخود ناوى، يان زەكەرىيا

تۆزۆن به چی به لگه یه كه نه وه نه سه لمینی پووینه دایی له م سهرده مه دا به له بهرکردنی قورئان یان نه نجامدانی چه ج و عومره مهرجی کچانی موسلمان نه بوویی بۆ شوو کردن؟ پاشان تۆمهت نه خاته پال په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) که دهستی خستوه ته سه ر ژنان و جوان نه بوویی نه یانی ویستوه و باسی سه فیه نه کات که په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له دوحیه ی که لیبی سه ندوه و کردویه تیه ژنی خۆی.

وه لام: نه م قسه یه ی تۆزۆن تۆمه تیکی ناشیرین و قسه یه کی بی به لگه و کلکو گوئی کراوه، چونکه به پینی به لگه کان هیچ شتیکی له و جۆره پووینه داوه: هه موو نه وه ی هاتی و نه م جۆره که سانه بیکه نه بیانوو نه مه یه، یه کی که له بۆچوونه کان: نه نه س نه گێرپته وه که سه بایه ی خه بیهر کۆکرایه وه و دوحیه هات و وتی: نه ی په یامبهری خویه جارییه یه کم پی بده، په یامبه ریش (صلی الله علیه وسلم) فه رمووی: برۆ جارییه یه ک بیه، دوحیه ش پۆیشت سه فیه ی برد، بۆیه پایاوێک هاته لای په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) و فه رمووی: نه ی په یامبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) سه فیه ی کچی حویه ی گه وره ی قوره یزه ت به دوحیه داوه، نه و ئافره ته ته نیا بۆ تۆ شیاوه، په یامبه ریش فه رمووی: بلی با بیهینی. که هینای فه رمووی: جارییه کی تر ببه و په یامبه ریش ئازادی کرد سه رپشک بی به باوک و که سوکاری بگاته وه یا ببیته خیزانی، نه ویش په یامبهری خوی هه ئبژارد. پشتر سه فیه تازه بووک بوو بۆ کینانه ی کورپی په بیعی

كوپى ئەبى ئەلحوقەيق، صەفە لەخەودا بىننىبوى مانگىك
 كەتووه تە كۆش و ماله كەى، خەو كەى بۆ مېردە كەى گىپا يەو و
 كىنانە تى: خەون دەبىنى و ئومىد ئەكەى بىتە خىزانى
 موخە مەدى پادشای حىجازو زللە يەكى بە نىوچاوانىدا دا، كە
 هېنايانە لای پەيامبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) شوئە وارى ئەو
 زللە يەى بە نىوچاواندا مابوو بۆ پەيامبەرى خواى گىپا يەو .

ئىنجا هاتوو تانەى داوہ لەو فەرمودە يەى كە نابى: زیاد لەسى پۆژ
 تازىبارى بۆ مردوو بگرى جگە ئافرە تىك كە مردوو كە مېردى بى و
 رەخنە دەگرى وەك ئەوہى ھەست و سۆزەكانى مرۆف بەرپۆژوو شو
 ديارى بكرىت لا ۲۲۸۷ .

ئىسلام ئەگەر مرۆفى ناچار بكردبا يە بۆ مردوو كەى چەند سالىك
 لەخەفەتبارى و گرياندا بى ئەيانووت ئىسلام مرۆفى لەبەدبەختى و
 گرياندا هېشتوو تەوہ! كە هاتوو و ديارى كردوو تازىبارى
 لەسى پۆژ زياتر نەبى ھەم هاتوون گىچەلى پى دەگىرپ بۆ ناھىلى
 مرۆف تازىبارى خۆى دەربخات! ئىسلام بەم سنووردار كردنە
 نەيوستوو مرۆفە مردوو كە لەبىر بكرى، نەخىر، بەلكو دە يەوى
 مرۆفەكانى تر كە كە سوكارى مردوو كەن پاپىنەوہ لەگەل ژيانى
 سرووشتىدا و وردە وردە لەخەم و خەفەتەوہ پزگارىيان بى، نەك
 خەمۆك بن، حەرام كردنە كە بۆ ئەوہ نىبە مرووہ كە لەبىر بكەى،
 بەلكو نابى بەرگى شىن و پەشى تەعزىبارى لەبەر بكرى بۆ جگە
 زنى مردوو كە، بەتايبەت ئەوہ دەبىنرى بەزۆرى زۆردارى بەرگى

رهش و شین له بهر هه موو ئافره تانی بیه ماله نه کری بی نه وهی
نۆر به بیان به مه پازی بن، به لام له بهر شهرم و ناچارایی پی پازی
نه بن.

بۆ ئافره تیش نه و ماوه یه دیاری کراره وه ک پزیک بۆ میده که ی و
له وهش گرن گتر تا به سه رچوونی ماوه ی عیده که ی ناخو سکی هه یه
یان نه و دواتر نازاده زیانی تر ده ست پی بکاته وه .

ئینجا هاتوه نه بو هوره یه ی به پیاویکی پر له کری و ده روون
نه خووش ده بینێ ۲۲۹۷. نه مه بی نه ده بییه کی له راده به ده ره
به رانبه ر به م هاوه له به پزیه نه جمای داوه، مرفه بی پزیه کان
هه میسه زمانی درێژیان خستوه ته سه ر نه و هاوه لانه ی نۆر تر
فه رمووده یان گێراوه ته وه و نۆر تر ده قی شه رعییان به ئیمه
که یاندوهه. نه که رچی خو یان ناتوانن ببه نه موسلمانیکێ تاوانباریش،
هه ول یان نه وه یه خراپه کارانی ده وری خو یان نۆر تر بکه ن و سه نگه ری
شه یتان له باوه رداران تۆکه تر بکه ن، خه یالیان خاوه، نه وه
زه که ریا نۆزۆنه تووشی کری و نه خووشی ده روونیی هاتوه و
به پاست و چه پدا په لاماری ئایه ت و فه رمووده و هاوه لان نه دات و
کاری خو ی به جیه یشتوهه .

باسی قه وامه و دوو شایه تی ئافره ت به رانبه ر به پیاویکی
کردوه ته وه و ئیمه ش پێشتر باسمان کردوه قه وانه که ی لی
نا ده ی نه وه .

له لاپه‌ره (۲۳۲) بالاپۆشیی شه‌رعیی داناووه به‌دیلكردنی ئافره‌تی
 موسلمان، وه‌ك نه‌وه‌ی حیجابه‌كه‌ی پێگه‌یی له‌وه‌ی زانست بچیتته
 گوئییه‌وه‌! ئه‌م نه‌زانیه‌ قسه‌و پیشه‌ی خه‌لكانیكه‌ وه‌ها ده‌زانن زانست
 وه‌رگرتن گۆڤه‌ پانی پاكردنه‌! بێ ئاگا له‌وه‌ی زۆربه‌ی خویندكاره
 زیره‌كه‌كانی ولاتانی موسلمان بالاپۆشن و بالاپۆشییان هیچی بۆیان
 دروست نه‌كردوه‌، به‌لام زه‌كه‌ریا ئۆزۆن كه‌ نه‌خۆشیی ده‌روونی
 هه‌یه‌، به‌بیینی بالاپۆش شیتتیبه‌كه‌ی به‌رز ده‌بیتته‌وه‌.

سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ده‌نگی ئافره‌ت به‌عه‌وره‌ت دانرا‌یی، ئۆزۆن
 پێچه‌وانه‌ بۆی پۆیشتوه‌، به‌لكو نه‌هییه‌كه‌ له‌وه‌دایه‌ ئافره‌ت
 به‌رانبه‌ر به‌پیاوی بیگانه‌ ده‌نگی ناسك بكاته‌وه‌، چونكه‌ كار
 ده‌كاتسه‌ر پیاوه‌ دل نه‌خۆش و نه‌وانه‌ی په‌ریشان نه‌بن.

حیجابیش ته‌نیا سه‌رپۆش نییه‌، خوای گه‌وره‌ نه‌فه‌رموویت: ﴿وَقُلْ
 لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا
 يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ
 وَلَا يُدْبِرْنَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
 أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ
 إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّالِعِينَ غَيْرِ أُولِي
 الْإِزْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ
 وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ

جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ النور: ٣١،
 واتا: به ئافره تانی ئیمانداریش بلی: چاویان بیاریزن (له تماشای
 نامه حرم) داوینی خویان بیاریزن له گوناوه جوانی خویان دهرنه خه
 جگه له وهی که دیاره (وهك دهم و چاوه دهست) با سه ریوشه کانیان
 بدن به سهر سینهو ملیانداو جوانی و زینه تی خویان دهرنه خه
 به ته وای بۆ هاوسه ره کانیان نه بیت، یان باوکی خویان، یان باوکی
 میرده کانیان، یان کوپی خویان، یان کوپی میرده کانیان، یان بۆ
 براکانی خویان، یان برازاکانیان، یان خوشکه زاکانیان، یان
 ئافره تیک که په یوه ندیان پیکه وه ههیه، یان نه وانه ش که
 که نیزه که کانیان (که له بارودۆخی تاییه تدا هه بوون) یان نه وانه ی که
 له ماله کانیاندا ده ژین و پیوستیان به ئافره ت نییه (له بهر پیری، یان
 نه خوشی.... هتد) یا خود نه و مندالانه ی که هیتشتا شاره زاییان
 له ئافره ت نییه و (ئاره زووی جینسیان بۆ دروست نه بووه و نازانن باسی
 عه ورات بکه ن) نابیت ئافره تانی ئیماندار قاچیان دهربخه و پئیان
 بدن به زه ویدا (تا دهنگی خشل و پاوانه کانیان بیت) و بزانیت که
 زینه تدارو خشلدن، که واته هه مووتان نه ی ئیمانداران به ره و لای
 خواو به دهسته پئیانی په زامه ندی نه و بگه پینه وه بۆ نه وه ی پزگارو
 سه رفرازین.

جا ئۆزۆن هاتووه ته نیا سه ریوشی کاتی نوێ کردنی به فه رز داناوه،
 له کاتی کدا خوی گه وره نه فه رموویت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِيَازْوَجِكَ

وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابٍ مِّنْ ذَٰلِكَ أَذْنُحَ
 أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذِنَنَّ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾ الأحزاب:
 ٥٩، واتا: نهی پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) به نافرده تانی ئیماندار
 بلی: که به پۆشاکى بالا پۆش خویان داپۆشن نه وه له بارترین شته
 که پیتی بناسرین، تا نازار نه درین و (تووشی گیروگرفت نه بن)،
 هه میسه و به رده وام خوا لیخۆشبوو میهره بانه (له که م و کووی
 رابردووتن خۆش ده بییت).

پتویسته نافرده تانی موسلمان وریای نه م و پینه زه هراوییه بن و
 شاعیریش ده لی:

أختاه يا بنت الأباة تحشي
 لاترفعي عنك الخمار فتندمي
 إنَّ هذا الخمار يزيد وجهك بهجة
 وحلاوة العينين أن تتلثمي
 ودعي هراء القائلين سفاهة
 أن التقدم بالسفور الأعجي

واتا: خوشکی شیرینم کچی باوک پۆشته به، سه رپۆش فری مه ده
 په شیمان ده بیته وه، بیگومان سه رپۆش جوانیی زیاتر به پوموتت
 ده دات و جوانیی چاویش له داپۆشینى دایه، واز له قسه ی پرپوچ و
 وپینه ی نه وانه ش بهینه که ده لی ن پیشکه وتن به خۆ پوتکردنه وه ی
 بیگانه کان نه بی.

تانه‌ی زه‌که‌ریا ئۆزۆن کاریگه‌ریتان نه‌کاته‌سه‌ر به‌وه‌ی ئیسلام ئافره‌تی خستبیته‌سووچی مالانه‌وه، نه‌خیر، نه‌وه ئیسلام بوو ژن و پیاوی له‌زۆرداری پزگار کردو ناوی ئافره‌ت وه‌ک گێڤه‌ره‌وه‌ی فەرمووده‌و شه‌رعناس و زانا له‌میزوودا تۆمار بوو، پیاوی ئه‌رکدار کرد بژیوی ژیا‌نی بۆ دابین بکات و بۆ بژیوی پیداکردن ئافره‌ت ناچار نه‌کری له‌مال بکریته‌ده‌ره‌وه، جا ئۆزۆن هاتووه‌چی تاوانیک به‌رانبه‌ر به‌ئافره‌ت ده‌کری له‌نه‌ورووپا و شویتانی تر له‌بابه‌ت کری و ژیا‌نی تر هاتووه‌خستویه‌تیبه‌گه‌ردنی ئیسلامه‌وه، به‌لام ئافره‌تانی موسلمان له‌وه ژیرترن به‌وه‌ها قسه‌یه‌ک باوه‌ر بکه‌ن، مرقفه‌ تاوانباره‌کانی ئیمه‌ی موسلمانیش به‌وه‌ها تۆمه‌تیک باوه‌ر ناکات.

له‌لاپه‌ره‌(۲۳۷)نه‌سکی حه‌وته‌م(بوخاری و چه‌رده‌یه‌کی دژ)ه‌یه، پڕوپاگه‌نده‌ی کردووه‌که فەرمووده‌ی دژ له‌بوخاریدا هه‌ن و نه‌یه‌وی هه‌ندیکی بخاته‌پوو! هه‌روه‌ک ده‌لی دژی یه‌کی تریشی هه‌یه له‌واتاکه‌ی یان شیوازی گواستنه‌وه‌ی و هتد، به‌لام نه‌شاره‌زایه به‌زانسته‌کانی فەرمووده، که ده‌کری زیاد له‌جاریک داوی پوونکردنه‌وه‌ی حوکمیک له‌په‌یامبه‌ری ئازیز(صلی الله علیه وسلم)کرا‌بی و ئه‌ویش حوکمه‌که‌ی پوون کردبیته‌وه، یان به‌ئیسناده‌کان و شیوازی گێرانه‌وه‌کان له‌هه‌ندی له‌فرزدا جیاوازی هه‌بی و گشتی یه‌ک و اتا بگه‌یه‌نی، هه‌ر که‌سیکیش زانیاری زۆرتری

دەوئى با بېروانىتتە كىتپەكانى زانستەكانى فەرمووده و بزانن فەرمووده ناسان چى كارىكيان كردووه، بەكورتى دوو جۇرى نۆدر گرنگيان پاپەپاندووه، يەكەم: پياوھكانى نىو گىرپانەوھە كە چۆن بوونە لەپرووى سەرپراستى و متمانە و ئەزبەردە كردن و بىرو فاميانەوھە ھەروھە لە يەكتر دابراون يان نە، دووھەم: ناوھپۆكى فەرمووده كە چۆنە، دژىي و ناچوونىيەكىي تىدايە ياخود نە، بە نۆدر بوارى ترىش كە لىرەدا جىگەيان نابىتتەوھە قسەكەي زەكەريا ئۆزۆن پوچ و بئى ماپە ئەكەن.

بابەتى كۆيلايەتتى وەكو خۆيشى و توويەتى بابەتى ئىسلام نەبووه، لەدەر زەمان و لای جولەكە و نەتەوھەكانى تر كۆيلايەتتى ھەبووه ئىسلام ھاتووه دۆخەكەي بۆ چاككردووه و پىي خۆش كردووه بۆ پزگار بوونى لەپىي ئەوھى پەيامبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) نامۆزگارىي باوھپدارانى كردووه بەكچەكەم يان كورپەكەم بانگيان لى بکەن، لەخواردنى خۆتان و بەرگى خۆتانيان پى بدن، ستەميان بەرانبەر نەكەن، لەكە فارەتى زىھارو سوپىندا لەبەندە پزگار بکەن، نووسراوى سەربەستكردنيان لەگەلدا ئىمزا بکەن، پارەي زەكاتيان پى بدن تا بتوانن بەو پارەيە خۆيان بکرنەوھە و چەند شىوازىكى ترىش كە شۆرپىيىكى ناشىيانەي كۆمەلايەتتى بووه دەولەمەندو دەستپۆيشتووه كان بەباوھپى ئىسلامەتتییەوھە بەنازادكردنى كۆيلەكانيان ھەولئى پەزەمەندىيى خواي گەورەيان داوھ.

له بابته ههردوو فهرمووده دا نه فامانه لیکدانه وهی کردووه، په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) نه فهرموویت: ((نَعْمَ مَا لِأَحَدِهِمْ يُحْسِنُ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَيَنْصَحَ لِسَيِّدِهِ، وَاَنَا: بَاشْتَرِينَ كَسَيْكِي نَهْوان نَهْويه جوان خوا پپه رستی و دلسۆز بی بۆ گه وره که ی. یاخود نه فهرموویت:)) (للعبء المملوك الصالح أجران والذي نفس أبي هُرَيْرَةَ بيده لولا الحج والجهاد ما باليت ألا أموت إلا مملوكا، وَاَنَا: بهنده ی باش دوو پاداشتی گه وره ی ههیه، سویند به و که سه ی گیانی منی به دهسته، نه گه ر جیهادی ریگه ی خوا و چاکه ی دایکم نه بویه، حه زمه کرد کاتیک بمرم بهنده بویه م.

زه که ریا ئۆزۆن شته کانی تیکه لکردووه، رهخنه ده گری که ده قنیک نه هاتووه ریگری له کویلابه تیی بکات و چه نندین دهق هاتووه هه ره شه نه دن له و که سانه ی له کاتی میزدا خۆیان پاک پاناگرن یان له ده ستنویژدا قووله پپیان ناشۆرن. ۲۳۹۷.

یه که م نه بی نه وه بزانی، خۆنه پاراستن له بهر که وتنی میز به لاشه و بهرگ و قووله بی نه شۆردن تایبه ته به نویژه وه، نویژیک قبوله لاشه و بهرگ و شوینی نویژه که پاک بی، ئینجا دهق نه هاتن بۆ قه ده غه کردنی کۆیله، خۆ له گیلی دانه نه وه موو پتوشوینانه نه بیینی که ئیسلام گرتوویه تیه بهر بۆ بهرته سکردنه وه ی حاله ته که، زه که ریا ئۆزۆن خۆیشی باش ده زانی به شیک کۆمه لگه ی نه و سه رده مانه و نه مریکاش تا چه ند سه ده یه کی نزیك له ئیستا کۆیله به شیک بووه له مال و سامانی خه لک، ئیستاش مافیاکانی نه مریکاو

ئەوروپا كۆيلايەتتى بە مۇشۇ دەكەن و ژنان ناچار ئەكەن
 لە بەرانبەر پارە و ھەر شەدا بېنە داوین پېس و پياوان ناچار ئەكەن
 لە پەنای كۆيلايەتتىدا ھارپەگە زىزى ھەلبۇزۇن و شىو بەگە و رە
 سەروو كارى خۇى بكات، بەلام ئۇزۇن و ھابىرەكانى ھول و كارى
 ئىسلام نابىنن و چاويان بىلالى ھەبەشىي و كۆيلەكانى تر نابىنى كە
 لەمىژووى ئىسلامدا پۇلى كارىگەريان ھەبوو. ئەبو ھورەيرە لەم
 فەرموودەيەدا ھانمان نادات بۇ كۆيلايەتتى وەك ئۇزۇن ئەيلى:
 نەخىر، پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) لە بەرانبەر ئەو
 چاكەيەى گەرە بۇ بەندەكەى دەيكات، داوا ئەكات ئەمانىش ھەمان
 چاكەى بەنەو، بۇ ھەموو كارىكەش مۇشۇ ئەبى كارى خۇى
 بەچاكىي ئەنجام بدات. ئەمە ھاندانى بەندە بوو كە مۇشۇك خوا
 پەرسى بى لەخزەمەت ئەو كەسەشدا دىسۆزە كە ژيانى بۇ مسۆگەر
 ئەكات و وەك مندالى خۇى دايدەنى و پاستگۇبىيانە ئەبى لەگەلىدا،
 فەرموودەى دووەمىش دلدانەو ھى كۆيلەكانە كە چەندە پاداشتىان
 ھەيە لای خواو بەم فەرمايشتە كار دەكاتەسەر دەولەمەندەكان
 تاوەكو باشتر بن لەگەلىاندان نازادىان بكن و ھىچ دژىەكەيش
 لەمەدا نابىنرى، بەو مەرچەى تىبگەيت ئەلقەى گەيەنەرى نىوان دوو
 فەرموودەكە چىيەو بەشەكانى ترىي تايبەت بەم بابەتەش
 بخوئىنەو ھەكۆى ھەموويدا بەھىكمەتەكەى ئەگەى نەك قسەى
 ناوەژووكراوى زەكەريا ئۇزۇن.

له لاپهړه (۲۴۰) دا هم فرموده یه ی هیناوه ته وه: «مِنْ قَدَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا يَقُولُ جُلِدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ»، و انا: هر که سې بوختان به کویله که یدا بکات و کویله که بې تاوان بې، نه وه که وره که ی له قیامه تدا جه لډ ده کړی. په خنه ده گړی بؤ تولی بوختانه که له دونیادا له و گوره یه ناکریته وه؟

وه لام: بابه تی تومه تبار کردن به داوین پیسی چه ند لایه نیکی هیه، نه گه مرؤفیک پیاوړیک یان ژنیکی به نه نجامدانی کاری داوین پیسی تومه تبار کرد ده بې به خویوه بگه نه چوار شایه تی سه رپاست و بینینی ته واوی کاره که، نه گه نا سه د جه لډی لی ده درې، به لام نه گه که سه که کویله بوو هم تومه ته ی وت و شایه تی تری نه بوو به خویوه بگه نه چوار شایه ت، نه وه په نجا جه لډی لی ده درې، و انا: جه لډی نه و به نیوه یه.

نه گه نه و که سه ی تومه تکار بوو باوک بوو، نه میس جه لډ ناکرې، له نه گه ری راست نه بووندا لای خوا هه په شه ی له سه ر هیه که ویستوویه تی مندالی خوی نابوت بکات.

نه گه تومه تکاره که میرد بوو ژنه که ی خوی به داوین پیسی تومه تبار کرد پیوستی به سې شایه تی تر نیبه، چونکه میردیتی و چوار جار سویند نه خوات که ژنه که ی له داوین پیسیدا بینیه و له پینجه مدا ده لی: نه فره تی خوام لی بې نه گه ر له م تومه تبار کردنه دا رپاستگز نه بم، ژنه که ش چوار سویند نه خوات که کاری له و شپوه یه ی نه کردوه و له پینجه مدا ده لی: نه فره تی خوام لی بې نه گه ر نه و له و

قسه یه دا راستگوبوو. ئەمه پێیدەوتری (لعان)، گەرە کهش لێره دا له جیتی باوک و سه ره رشتیاره، عه بیدار بوونی کۆیله که ی عه یبه یه بۆ ئەم، به لام ئەگەر راستگۆ نه بوو ئەوه سزای قیامه تی بۆ هه یه و ترساندنێ گەرە کانه به خۆپرای کۆیله کانیا ن تۆمه تبار نه که ن، که ئەمه ش له خودی خۆیدا ده گمە ن پوویداوه.

ئینجا له بابەت مه سخ بووندا تانه ئەدات، ئیمه وه ک موسلمان باوه پمان به شته په نهانه کان هه یه که ته نیا خوای گەرە ده یانزانی و له پێگه ی په یامبه ره که یه وه هه ندی شت له و باره یه وه به ئیمه گه یشتوو وه دوا پراو کردنیش تاییه ت بووه به و کۆمه له که سه وه، مه سخ کردنیش بۆ خۆی دوا پرکراوییه، له مرفۆه وه خوای گەرە کردبیتی به مه یمون و به رازو هه یچ پێگه یبه ک به رانه ر به ویستی خوا نه بووه و نابێ.

له به هه شتیشدا شتی وه ها هه یه نه چاو بینویتی نه زمان گوئی لی بووه و نه به بیری مرفۆیشدا هاتوو، ته نیا ئە و مرفۆانه له م مۆژده یه به گومانن که باوه پدار نین و به باوه پ رێزدار نه بوونه، خوای گەرە که له م ژیا نه دا ئە و هه مو شته ی بۆ مرفۆ پامه نایی بۆ باوه پدارو بی باوه پ، چی گرانییه کی تێدایه بۆ باوه پداره سه رپاستکانی پامه بیه نێی له ناخیره تدا.

وشه ی (مرحبا) ی لاپه ره ٢٤٩ به پۆژ باش وه رگێ پدراوه که له راستییدا وه ها نییه، رۆژ باش (صباح الخیر) ه، به لکو سلاو ئە گه یه نی و قسه

نۆره له سه ر ئه و وشه يه . له بابته هاتنى جبيريل (عليه السلام) بۆ لاي
 په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم)، زه كه ر يا ئۆزۆن تىكه ل و پىكه لى
 نۆرى كردوه ، په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) له گىرانه وه كانى
 سه باره ت به ئيسرا و ميعراج له شوينى وه هادا هه بووه ته واوى
 بووداوه كه ي بۆ هاوه لانى گىراوه ته وه ، له شوينى وه هاشدا هه بووه
 ته نيا ئه وه ي گىراوه ته وه كه مه به ست بووه ، بووى گىرانه وه ي
 هاوه لان و گىره ره وانيش دژيه كىيان تىدا نيه ، كىشه له وه دا نيه
 جارىك جبيريل باسكراوه و له فه رمووده ي تر دا به س و تراوه فرىشته .
 جبيريل فرىشته يه ، بووى گرنگى گىرانه وه كه له وه دا يه په يامبه رى
 خوا سنگى شه قكراوه و دانايى و ئيمانى خراوه ته ناوى . ئىنجا ئه وه ي
 موسا به په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) ئه فه رموويت بگه پىره وه لاي
 په روه ردگارو تكا بگه له په نجا نويزه كه كه م بكا ته وه ، چونكه بۆ
 ئومه ته كه ت گرانه له رۆژى كدا په نجا فه رز ئه نجام بده ن و
 په يامبه ريش هه رجاره وه ده گه رپته وه تا ده كرپته پىنج فه رز، واتاى
 ئه وه نيه خوا له موساى باشته نه زانى بى، نه خىر حاشا ئه گه ر
 فه رمووده كه ئه وه ي لى بفا مرى وه ك ئۆزۆن لى فاميوه ، ئه مه نرخ و
 پىنگه ي په يامبه ر (صلى الله عليه وسلم) لاي خوا پيشان ئه دات كه
 رپزى لى ئه نى و په نجا فه رزى بۆ ده كاته پىنج فه رزو پا داستى په نجا
 فه رزه كه ي بۆ ده هيا لته وه ، جا ئۆزۆن له به ر ئه وه ي باوه پى
 به پىرۆزى فه رمووده نيه و به بى فه رمووده ش نازانى نويز چۆن

نه نجام دهری، له گوره یی پینج فرهی نویژ و پاداشته
 گوره که ی تیناگات و ناچاره نه م قسانه بلی.

له لاپه ره (۲۵۵) فرمودی شه فاعه تی هیناره توره که نه مه
 ده که که به تی: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ، قَالَ:
 حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ بْنُ عَمْرٍو بْنِ جَرِيرٍ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَتَى رَسُولُ
 اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَجْمِ، فَدَفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُغْجِبُهُ،
 فَهَمَّ مِنْهَا نَهْسَةً، ثُمَّ قَالَ: "أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَهَلْ
 تَذُرُونَ لِمَ ذَلِكَ؟ يَجْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْأُولِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ
 وَاحِدٍ، يُسْمِعُهُمُ الدَّاعِيَ، وَيَنْفُذُهُمْ [ص: ۳۸۵] الْبَصَرَ، وَتَذْنُو
 الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْعَمِّ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ، وَلَا يَحْتَمِلُونَ،
 فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ: أَلَا تَرَوْنَ إِلَى مَا أَنْتُمْ فِيهِ؟ مَا قَدْ بَلَّغَكُمْ؟
 أَلَا تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ؟ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ
 لِبَعْضٍ: أَبُوكُمْ آدَمُ، فَيَأْتُونَ آدَمَ، فَيَقُولُونَ: يَا آدَمُ، أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ،
 خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ،
 فَاشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟
 فَيَقُولُ: آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ
 يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ
 فَعَصَيْتُهُ، نَفْسِي نَفْسِي، نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى
 نُوحٍ، فَيَأْتُونَ نُوحًا، فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ، أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ
 الْأَرْضِ، وَسَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا، فَاشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى مَا
 نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟ فَيَقُولُ نُوحٌ: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ

غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ [ص: ٣٨٦].
 وَإِنَّهُ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ عَلَى قَوْمِي، نَفْسِي نَفْسِي، نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا
 إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ، فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ: يَا إِبْرَاهِيمُ،
 أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ، اسْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى
 مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟ فَيَقُولُ لَهُمْ إِبْرَاهِيمُ: إِنَّ رَبِّي قَدْ
 غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ
 فَذَكَرَ كَذِبَاتِهِ، نَفْسِي نَفْسِي، نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي،
 اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى، فَيَأْتُونَ مُوسَى، فَيَقُولُونَ: يَا مُوسَى، أَنْتَ رَسُولُ
 اللَّهِ، اضْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ، وَتَكَلَّمَ عَلَيَّ النَّاسُ، اسْفَعْ لَنَا إِلَى
 رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟ فَيَقُولُ لَهُمْ
 مُوسَى: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ
 يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنِّي قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أَوْمَرْ بِقَتْلِهَا، نَفْسِي نَفْسِي،
 نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى، فَيَأْتُونَ عِيسَى،
 فَيَقُولُونَ: يَا عِيسَى، أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْتَمٍ،
 وَرُوحٌ مِنْهُ، قَالَ: هَكَذَا هُوَ، وَكَلَّمْتُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ، فَاسْفَعْ لَنَا إِلَى
 رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟ فَيَقُولُ لَهُمْ
 عِيسَى: إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ
 يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَذْكَرْ لَهُ ذَنْبًا [ص: ٣٨٧]. اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي،
 اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّدٍ، فَيَأْتُونِي فَيَقُولُونَ: يَا مُحَمَّدُ، أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ،
 وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ، غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ، وَمَا تَأَخَّرَ، فَاسْفَعْ
 لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا؟ فَأَقُومُ
 فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ، فَأَقْعُ سَاجِدًا لِرَبِّي عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ
 وَيُلْهِمُنِي مِنْ مَحَامِدِهِ، وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ، شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَيَّ أَحَدٌ

قَبَلِي، فَيُقَالُ: يَا مُحَمَّدُ، اِرْفَعْ رَأْسَكَ، سَلْ تُعْطَهُ، اِشْفَعْ تُشْفَعْ،
 فَأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي، يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي، يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي، يَا
 رَبِّ، فَيَقُولُ: يَا مُحَمَّدُ، أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِ مِنْ
 الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَاهُ مِنْ
 الْأَبْوَابِ"، ثُمَّ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَمَا بَيْنَ مِصْرَاعَيْنِ مِنْ
 مَصَارِعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرَ، أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى».

کورتەى باسه که نه وهیه پۆژتیک باله گۆشتیک بۆ په یامبهری
 خوا(صلی الله علیه وسلم) دههینن و گازتیک لى نه گری و باسی پۆژی
 قیامه تیان بۆ نه کات که گه وهی نه و پۆژهیه و خه لکه که په نا
 ده به نه بهر ئاده م و نوح و ئیبراهیم و موسا و عیسا و هندی
 په یامبهری تر تاوه کو لای خوائی گه وه تکا بکن به هه شتییه کان
 بخرتنه به هه شت و دۆزه خیییه کان بۆ دۆزه خ و له چاوه پوانیی
 پزگاریان بی، نه و په یامبه رانه ش هه ریه که و به هوی کاریکه وه که لای
 نه وان گه وهیه ده ست به پووی خه لکه که وه ده نیین و خه می خویانیان
 هه یه و خه لکه که په وان ه نه که نه لای په یامبهری ئیسلام
 موحه ممه د(صلی الله علیه وسلم)، ترسی ئاده م و نوح و ئیبراهیم و
 موسا باسکراوه و نه وهی عیسا باس نه کراوه سه لامی خوائان
 له سه ربی و بووه ته گرتی ده روونی نووسه ر!

جا پتویسته سه ره تا شتیک پوون بکه مه وه، وشه ی(نهسه) به واتای
 گازگرتن دیت، که سیک به ددانه کانی پیشه وهی گاز له شتیک
 بگری(لسان العرب)، به لام وه رگتیرانیکی زۆر بی نه ده بیبانه کراوه که

ناکری به نه نقهست نه زانری، یان کاری وهر گتیره یان نه و که سهی
 پییداچ—ووته وه یان به ریککه و تنی ههردووکیانه،
 له لاپه ره (۲۶۱) ده لی: نه م فرموده یه له گه ل وه سفی قه پالگرتنی
 پیغه مبهر..... مندالیکیش عه قلی به وه ده شکلی قه پالگرتن هی مروؤ
 نییه، به نه نقهست نه م وشه یه دانراوه، ماموستا هه ژار له (هه مبانه
 بۆرینه) دا ده لی: قه پالّه: پچرینی پر به ده م و گازلیدانی پر به ده مه.
 نه م وشه یه بۆ ئازهل و هه ندیجاریش بۆ مروؤی بی پیز نه وتری،
 نه مهش وه ک وشه ی که وتن که به رانبه ری په یامبه ر به کارهاتوه له م
 کتیبه دا، په لاماریکی پوونه له پال په لاماردانه کانی تر دا.

ئینجا زه که ریا ئۆزۆن ده لی: توورپه بی خوا له عیسیای کورپی مه ریه م
 دیار نییه و بیهوده یه ! ۲۶۱.

نه وه ی که و تراوه- وَلَمْ يَدْكُرْ لَهُ ذَنْبًا - له زانستی فرموده دا
 پییده وتری (ادراج - تیه لکیش)، رافه ی گتیره وه یه، به لام ئۆزۆنی
 نه زان به زانستی فرموده چی له م بابه ته ده زانی. پاشان نه وه ی
 په یامبه ران و عیسا ش (سه لامی خویان له سه ری) خویان به دوور
 ده گرن له تکا کاری و هه ریه که و به خودی خویه وه سه رقاله و باسی
 هه له ی خۆی ده کات، تانه نییه له سه ر نه و په یامبه ره مه زاننه، به لکو
 به لای په یامبه رانه وه هه له یه کی ساده و سووکیش که تاوانی
 خۆیانیشی تیدا نه بی به کم ته ماشا ناکری، نه وه ی که عیسیای
 کورپی مه ریه م (سه لامی خوا له خۆی و دایکی بی) له توورپه بی خوا خۆی
 به دوور ده گری ره نگه بۆ نه م هۆیه بگه ریته وه که خه لکانی دوا ی

خوی په یامه که یان کوږی و کردیانه خواو کوږی خواو نه مه ش
 به زمانی مه سیحه وه هه لبه ست، وه ک په روه ردگار نه فه رموویت: ﴿وَإِذْ
 قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي آلِهَتَيْنِ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحٰنَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ
 كُنْتَ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ
 أَنْتَ عَلَّمُ الْعُلُوبِ ﴿۱۱۶﴾ مَا قُلْتَ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ
 رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ
 الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۱۱۷﴾ المائدة: ۱۱۶-۱۱۷،
 وانا: بیربکه ره وه کاتی له پوژی دوا پیدا خوا ده فه رمووی نه ی
 عیسا ی کوږی مه ریه م نایا تو وتوته به خه لکی که من و دایکم به
 دوو په رستراو دابنن و (بمان په رستن) له جیاتی خوا ؟ عیسا وتی :
 پاک و بیگه ردی بو تو نه ی خویا نه نابی و ناگونجی من بو شتیک بلیم
 که به هیچ شیوه یه ک ما ق من نی به ، من نه گه ره و قسه یه م کردبی
 به راستی تو ناگات لی به ، چونکه تو نه وه ی له دلما یه ده یزانی
 به لام من نازانم و بی ناگام له و نه ینییی که لای تویه به راستی نه نها
 تو زانای نه واوی به هه موو نه ینییی ک. هیچ پی نه وتوون بیجگه له وه
 نه بییت که تو فرمانت پیداوم که به ندایه تی خوا بکن که
 په روه ردگاری من و نیوه یشه و من شایه ت و چاودیر بووم به
 سه ریانه وه تا له ناویاندا بووم ئینجا کاتی تو منت برده وه به رزت

کردمه وه بق ناسمان هر خوت چاوديز بوي به سه ريانه وه، وه خوت ناگادار و شايه تي به سه ره موو شتيگه وه.

ئينجا له لاپه ره (٢٦٢) دا به ته نزه وه قسه له سه ره ئه م فرمايشته يه يامبه ري مه زن موحه ممه د (صلى الله عليه وسلم) نه كات: «إِذَا تَنَحَّمْ أَحَدُكُمْ، فَلَا يَتَنَحَّمَنَّ قِبَلَ وَجْهِهِ، وَلَا عَن يَمِينِهِ، وَلْيَبْرُقْ عَن شِمَالِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى»، كه يه يامبه ري خوا (صلى الله عليه وسلم) به لغم نيكي (يان تف و هه رشتيك له سنگه وه ده رچي) به ديوارى مزگه و ته وه بينى به به رديكى بچوك كراندى و فرمووى: گه ر يه كيكتان ويستى به لغم و شتيكى وه ها له ده مى فرى بدات با نه يگاته پيشى خوى و راستيشى، با بيگاته لاي چه پى يان زير قاچى چه پى. قسه له سه ره وه نه كات له مرودا كه فرش و ديوارى كاشى هه يه و تف بكه ينه سه ريان و دواتر بيكرينين و زيندوى بكه ينه وه، نه مه بق نه وانه جيپه جي ده بن كه ديواريان قوره ! نه مه قسه ي زه كه ريا نوزونه، مرؤفك نه گه ر نه ده ب و جواميرى هه بى ناوه ها له گه ل فرمووده دا مامه له ناكات، يه كه مجار نه وه پوونه وشه ي (نه گه ر) به كارها تووه و هه نديجار مرؤف ناتوانى به لغم يان شتى تر له قووړگه وه ده رچى رابگرى و يه يامبه ريش (صلى الله عليه وسلم) موسلمانان راده هيتى له سه ر پاكيى و جوانى، مه به ست نه وه نييه له مرودا تف و به لغم بكه يته ديوارى كاشيه وه، چونكه فرمووده ي ترمان هه يه و نووسه ر له ناستيدا نابينا بووه، هه ر

په يامبهري خوايه (صلى الله عليه وسلم) نه فرموويت: «البزاق في المسجد خطيئة وكفارتها دفنها»، وانا: تفكردن له مزگهوت تاوانه و كه فاره تي تاوانه كه ش سرپينه وه نه هيشستنييتي به پي هينان به سهريدا. نه مه بؤ حوشه ي مزگهوت چ جاي حاره مه كه ي و ئيستاش له زوربه ي مزگهوتي موسلمانان حه وزو شوييني ده ستنويز شوردن و ئاو له لووت و دم رادان هه يه ، ئيسلاميش ره چاوي دؤخي قوورنشين و شويينه هه ژاره كانيشي كردوه نه گه رچي زه كه ريا ئوزون خؤي له ئاستيان گه وره نه بينيت!

ئيمامي بوخاري و زاناياني تر نه وه يان له سه ر خؤيان پئويست كردوه فرمووده كه بگيرنه وه به دلي ئوزون بي يا خود نه ، بؤ جارار بووي يان ئيستا ، خوينه ريش له كاتي خويندنه وه ي نه م فرمووده يه دا نمونه ي به رچاوي هه يه له وه ي جار يك له جارار بينوييتي كه سيك له حوشه ي مزگهوتدا تفي فري داوه و مرؤف بي زي لي هاتووه ته وه ، په نكه تفي نه و مرؤفانه ش بي كه خوا نانسن و ناچار بؤ ئاوده ستكردنه وه په نايان بردبيته به ر مزگهوت، به لام له به رنه وه ي له جوانيي و پاكيي نه م دينه تينگه يشتون بؤيه تفه كه يان به و شيويه به جي هيشتووه ، چونكه شوييني ده ستنويزي موسلمانان يان شاره زا نيبه !

ئينجا ره خنه ده گري له و فرمووده يه ي كه په يامبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) ده فرمووي: نه گه ر مي ش كه وته ناو قاپ و مه خه لي خواردنتانه وه له نيو قاپه كه دا ميشه كه نو قم بكن و ئينجا فريي

بدهنه دهرهوه، له یه کیک له باله کانی شیفا هه یه و له وی تریش نه خویشی. یه که مجار ئه م فرمووده یه پینماییه به موسلمانان که به نه جامدانی ئه و کاره زیانی ناهیلی، دووه میس ئه مه فرمان نییه تا ناچار بکریی هه ر ده بی لیبخوی، به لکو بهرچا و پوونکردنی موسلمانانه و زانستی نویش ئه مه به راست ده زانی.

رهخنه له م فرمووده یه ئه گری: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا، فَلَا يَمْسُخْ يَدَهُ، حَتَّى يُلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا»، و اتا: ئه گه به کیک له ئیوه نانی خوارد با دهستی نه سپری، به زمانی دهستی بلیستیننه وه، یان به کیک ئه وه ی بۆ بکات. سه ره تا ده بی ئه وه بزانی مه به ست به ده ست سی په نجه یه وه ک ئیبن عه باس باسی نه کات و به سی په نجه تیکه ئه گری نه ک به هه موو ده ست، ئینجا لای نیسلام خواردن به ره که ته و په یامبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له مه دا پامانده هینی ئه وه نده لی بنیین بخوری و وه که به ره که ت و شیفا پروانینه خواردن و به شوین به ره که ته که یه وه بین که په نگه کوتاییه که ی بی، ئه م فرمووده یه ی له بیرچووه ته وه که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) ئه فرمووی: "وَلَا يَرْفَعِ الصَّخْفَةَ حَتَّى يُلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا، فَإِنَّ أَجْرَ الطَّعَامِ فِيهِ الْبَرَكَةُ"، و اتا: که له خواردن بوونه وه قاپه که هه لمه گرن، به لکو به نه که ی بلیستیننه وه، چونکه له کوتایی خواردنه که دا به ره که ت هه یه.

ئینجا په خنه ئه گری له و فرمووده یه ی که دایکه عایشه (خوای لی رازی بی) نه یگپرتیه وه، که کومه له ئه عرابیه که هاتنه لای

په یامبه ر(صلی الله علیه وسلم) ورتیان: که ی قیامت دیت؟ نه ویش
 روانیه مندالتربینان و فہرمووی: نه گہر نه مه بژی پیر نابی ئنوه
 قیامتتان هاتوہ، پیئی وایہ بوخاریی به هه لہ دا چووہ نه گہر
 مه بهستی بووی قیامتہ تی هه موو خه لک بی بهم فہرموودہ یه. به لام
 ئوؤن نه وہی بیرچووہ ته وہ که بوخاریی و زانایانی تر چؤن باسی
 قیامتہ تی گہرہ یان کردووہ به هیتانہ وہی دہقی فہرموودہ، نه مه
 ئاموؤگاریی دانہ به خه لک که ته نیا کوئا هاتنی دونیا جیی ترس و
 ناخوشیی نییہ، به لکو مردنی هہریه که مان قیامتیکہ بو خودی
 خؤمان و دہبی هه میشه له چاوہ پوانیدا بین به کردنی کاری باش و
 قسہی باش و له سه رووی هه موویہ وه نییہ تی باش و جوان نهک
 گومانی دوووو و بی باوہ پان.

ئینجا فہرموودہ کہ ی لاپہرہ (۲۶۷)ی هیتا وہ ته وہ که په یامبه ری
 خوا(صلی الله علیه وسلم) له وه لامی هاوہ لیکدا که لئی نه پرسئ له نیو
 دہفری نه واند(نه هلی کیتاب) شت بخوات، دہ فہرمووی دہ فرو
 قاپہ کانیاں بشؤرن ئینجا شتی تیدا بخؤن. زه که ریا ئوؤن
 به ته نزوہ دہ لی: نه م فہرموودہ یه له مرؤدا جیبه جی بکهین؟! چی
 له و هه موو خواردنکه و هوئتیلانہ بکهین که به هه موو دونیادا
 بلاووونہ ته وہ له دہرہ وہی سنووری ولاته ئسلامیہ کان؟ ئایه خؤمان
 داوای نه وہ بکهین خؤمان قاپه که بشؤرین؟

بۆ ھەموو ئەم تەنزەھى ئۆزۆن ۋە لام ھەيە، يەك: ئەوانەى ئەھلى
 كىتابى شام ەھرب بون و ببونە گاورد(ئەھلى كىتاب)، دوویش:
 مەبەست بەھەموو دەفرىك نىيە، زانايان پوونكردنه ۋەيان لە ۋەدا
 ھەيە، پەيامبەرى خوا(صلى الله عليه وسلم) نانى ئەھلى كىتابى
 خواردوۋە، بەلكو لەم فەرموودەيەدا مەبەست و ھىكمەتتەك ھەيە
 نمونەكانى ئۆزۆن نايىبنن، پېشەوا نە ۋە ۋى دەلى: مەبەست بە ۋ قاپ
 و دەفرانەيە كە بەرازيان تىادا لى دەناو ەھرە قىيان لى دە خواردە ۋە،
 لەبەر ئەمە بووە فرمانى داوہ بيشۆرن ئىنجا تىايدا خواردن لى بنىن.
 زەكەريا ئۆزۆن تەواو لىسى شىواوہ، بەرەخەگرتنى لەبوخارىي
 سەنتەرى ھۆشى لەدەست داوہ، ئاخىر كە جارىك شىعەرى بەكىم
 شوبھاندوۋە ئەو شىعەرانەبووہ كە خراب و دوور لەرە ۋشتن، ھاندانى
 ھەسسانىش بۆ شىعەر ۋتن، بۆ ئە ۋەيە شىعەرەكانى ھەسسان
 بەرگىرى بووہ لەرە ۋا، بەرۋانين بۆ بينينى جوبرىل ھىچ گومانىك
 لە ۋەدا نايىبنى، جارى ۋە ھا بووہ لە ۋىنەى پىاۋىكدا ھاتوۋە
 جارىكىش بە ۋىنەى راستەقىنەى خۆى لە ئاسمان بينىۋىتى، باشتر
 ئەبوو تەماشای جۆرەكانى ھاتنى ۋە ھى بكدبايە، زانايان لە ھەموو
 كەس لىھاتووترن بۆ بينينى دژىەكى، دژىەكيان لەبوخارىيدا
 نە بينىوہ، ھاتوون شىكردنە ۋە ۋوكميان لى ھەلچنىوہ ۋ ئىمەش
 لەرپتگەى ئە ۋوكم ھەلگۆزىنە ۋە مامەلە ئەكەين، چونكە ھەر
 بوارىك شۆرەسواری خۆى ھەيە، ئەگەر ۋە ھا نەبووايە سەھىجى
 بوخارىي پراھى لەسەر نەدە نووسرايە ۋە.

ئىنجا ھاتووہ و دەلى: بوخارى ئىيەوى بەم فەرمودەيە چىمان پى
 بلى: ((كنا نعل والقران ينزل، ئىمە پىتى دەلى: جابر ئەگىرپتەوہ
 كە لە و كاتەى قورئان دادە بەزى و ھوكمە كانى پىمان دەگە ياند،
 لە ئىمە ھەبوو نىكى جارىيە كەى نە دەبوو يەوہ نە ك سىكىپى، چونكە
 بە سىكىپوونە كەى دەبوو (أم ولد) و بۆ ئەم دورگرتنە شمان دەقى
 قورئانى دانە بەزى و پەيامبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) رىگىرىمانى
 نە كرد.

لە بەشى (نەسكى) ھەشتەم باس لە نىوان ئىستاو راپردوو نەكات و
 رەخنە نەگىت كە بۆچى پەلامار دەدرىن كتىك رەخنە نەگىن و
 بە خیانە تكار تۆمە تبار نەگىن. رەخنەگرتن جىاوازە لە پوونكردنەوہ و
 بە داوى پوونكردنەوہ دا رۆيشتن، ئەم زەكە رىا ئۆزۆنە لە سەرە تاوہ تا
 كۆتايى بە نەنقەست كۆمە ئىك فەرمودەى ھىناوہ تەوہ بى رافە و
 لىكۆلینەوہى زانايان و تىگە يشتنى پىشەوا و عەللامە كانى ئىسلام
 شەن و كەونى خۆى نەكات و پەلامار ئەدات، پىيشى ناخۆشە
 بە خیانە تكار ناوژە دبكرى، لە كاتىكدا وەرگرتنى فەرمودەيەك بە بى
 لىكدانەوہى ناوہ پۆك و ئەو پرسىارەى فەرمودە كەى لە بارەوہ
 وتراوہ گەورە ترين خیانە تە. خۆش لەوہ دا يە ئىيەوى لەم بە شەدا
 ھەندى فەرمودە وەر بگىرى و وەك پىشەوا شافىعى لىكدانەوہ يان
 بكات، ئەمە وەك تەحەدا يەك بە رانبەر بە شافىعى گەورە كە ئەم

به تۆزی به ریپی شافیعیی مه زهه بیکیش ناگات چ جای خودی نه و
پیشه وایه و زاناکانی مه زهه به که ی.

فرموده که ی نه نه سی هیناوه ته وه که ده لی: برابیه کم هه بوو
پئیده و ترا نه بو عومه یرو له شیر برابویه وه، بالنده یه کی بچوکی
هه بوو، په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ره وشت به رزو که یف
خۆش بوو هه رکاتیک به لایدا تیپه ر بووایه نه یپرسی: نه ی نه با عومه یر
بالنده بچوکه که ت چی کرد و نه بو عومه یری برام یاری له که لدا
نه کرد. زه که ریا ئۆزۆن لیره دا خۆی لیمان کردووه ته بالنده و
په له وه ر دۆست! و پشتی کردووه له باسکردنی مه زنیی نه و
په یامبه ره که تا نه و ناسته ی ساده ژیاوه و کاتی خۆی به مندالانیش
داوه و گفتوگۆی له که لیاندا کردووه و ریزی لییان ناوه. زه که ریا
ره خنه ده گری بۆچی بالنده به ده ست مندالنه وه بدری که نازاری
نه دات! یه که م: مه رج نییه نه بو عومه یر تازه له شیر برابیه ته وه و
نه نه س (خوای لی پازی بی) مه به سستی بووه بلئی شیره خۆر نه بووه،
ئینجا نه وه شتیکی سرووشتییه له دنیات و شوین که لیکدا مندال
کۆترو بالنده ی هه یه و یاریان له که لدا نه کات و زیانیشیان لی نادات،
به لام له به رنه وه ی نووسه ر زۆر ده روون نه خۆشه، هاتووه
بابه ته که ی به بۆچوونی به رته سک و بیباوه پیی خۆیدا لیکداوه ته وه.

ئینجا فرموده یه کی هیناوه ته وه و پوخته که ی نه وه یه: له مالی پینج
یه که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه ندی مه پی به عه لی (خوای
لی پازی بی) داوه تاوه کو بۆ هاوسه رگریی فاتیمه (خوای لی پازی

بی) سوودی لی بیینی ههروهه چهند وشتریکیش، کاتیکه علی به شوین کابرایه کی به نو قینوقاعدا دهچی تا دهگه پیته وه نه بیینی وشتره کانی سه ر بپردراون و ناوزگیان ده رهیتراوه، نه پرسى: نه مه کی وه های کردووه و دهست ده داته گریان، ده لئی: نه مزه ی کوری عه بدو لموته لیب نه مه ی کردووه و له فلانه مائی نه نساړن و سه رخوشن، علی دهچی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له گه ل خویدا ده بات و نه بیینی سه رخوشن، نه مه له پیش سه رامبوونی عه ره ق بووه، که په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نه م دیمه نه نه بیینی پشتا و پشت ده گه پیته دواوه.

زه که ریا نوزون کومه لئی هه له ینجانی کردووه که زوره ی به نیوچاویدا ده دیته وه:

سه رتا له وه رگیزانه که دا نه م گوزانییه هاتووه: سه مزه نه ده ی نه و وشترانه..... که وان له و سه وشه و کوټ له پایانه..... تا وه کو له جه رگیان ده بری و ده بیا.... له راستیدا له ده قه عه ره بییه که دا بوونی نییه، نازانم چی هۆکار بووه تا به و راده یه ویستراوه لیکدانه وه کانی نو سه ر خوش بکری!

له خالی (۷) ده لئی: په وایه بق وشتری سه ر بپردراو بگری، به لام گریان بق مردوو باش نییه.

وه لام: له مه دا دروټ کرد، خودی په یامبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بق مردنی مندالی خوی گریاوه و لای هاوه لانیس ناشکراو پوونه

و به موته واتیر به نئیمه گه یشتووه، به لکو نه هی کراوه له قژنین و سنگ دادپین و قسه ی خراپ و له خۆدان، نه گهر بیوانیتسه (فتح الباری) ده بینی نووسراوه: ئاساییه مرۆڤ له کاتی خهفته و تووره یییه که به سه ریدا زال بی بگری، به تاییهت ده زانری که عه لی (خوای لی پازی بی) نه و ماله ی بۆ زه ماوه ندی فاتیمه دانابوو.

ئینجا که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) گه پرایه وه داوه زیاتری نه وتووه، له بهر نه وه بووه مرۆڤ له کاتی سه رخۆشیدا هیچ نافامی.

له گشتی گرنگتر نه وه یه، نه م پروداوه پیش ه رامبوونی عه ره قخواردنه وه بووه، جا که نه وکات ه رام نه بووی، دیاره هه ددی نه و کارهش بوونی نه بووه، دوا ی ه رامبوونه که هه دد هاتووه ته ئاراوه بۆیه هه دد له هه مزه نه دراوه نه که نه وه ی ئۆزۆن نه یلی که ئاساییه مامی فه رمانزه وا سزا نه دری.

پرپاگهنده نه کات به ته نز نامیزه وه که ناکری مامی پیشه وا غه رامه بکری، ئیبن هه جهر عه سقلانی له (الفتح) دا ده لی: ئیبن نه بی شه ییه گتپاویه تیییه وه له نه بی به کری کوپی عه یاشه وه که په یامبه ر (صلی الله علیه وسلم) به پاره ی دوو وشتر غه رامه ی هه مزه ی مامی کردووه.

له لاپه ره (۲۸۱) نووسه ر نه پرسى: بۆ سنووره کانی خوا به سه ر هه مزه دا جیبه جی نه کرا؟!

وه لام: پیشتر وتمان و نووسه ریش خۆی پیشتر نه مه ی وتووه، که نه م پروداوه پیش ه رامبوونی عه ره قخواردنه وه بووه، کاتی که هه دد

نه نجامدراوه که عه ره ق حه رامکرا بی، نه ی که تانه وکات عه ره ق حه رام نه کرا بی چون سزا بوونی ده بی؟ به پاستی پرسیاره که ی نه زانیی نه و ده رده خات.

ئینجا تۆمهت نه خاتنه پال پیشه وای سییه می خه لیفه ی راشیدی عوسمانی کوپی عه فان (خوای لسی پازی بی) که پینج یه کی ده سکه و ته کانی نه فریقیای به زاواکه ی خوئی داوه (مه روانی کوپی حه که م)، تۆمه تی نه بو موخنه ف و نه میش جاریکی تر جاو پیتییه وه و لیکۆلینه وه ی نه کردوه، له لاپه ره کانی تر دا وتمان پیشه و ته به ری به شیکی گنپانه وه کانی له نه بو موخنه فه وه یه و نامازه شی پی داوه تاوه کو نه که وینه داوی ژه هره کانیه وه.

راستی بابه ته که به جوریکی تره: هیزیکی موسلمانان پووده کاته نه فریقیاو موسلمانان کان بۆیان ده که ونه په ژاره وه، به لام خوای گه وره سه رکه و توویان نه کات و زۆریک ده سکه و تیان نه بی و مه روان به شه کان نه کپی و هندی پاره ی له سه ر ده مینیتیه وه، بۆ نه وه ی موسلمانان ناگاداری وه زعیان بن و بزنان ماون و سه رکه و توون، چونکه موسلمانان له مه دینه دا بۆیان په ریشان هاتبوون به تاییه ت ماوه که یان دوورو ناگاداریان نه بوون، سوپاکه مه روانی به موژده ی سه رکه و تنه وه نارده وه بۆ مه دینه، نه م موژده یه موسلمانانی حه سانه وه و خو شیه کی زۆریان بۆ دروست بوو، عوسمانیش وه ک خه لیفه ی موسلمانان له بری به خششی مزگینیه که له و پاره یه خو ش بوو که له سه ر مه روان پتویست بوو بیدات، نه مه پوخته ی

بابه ته که یه، به لام میژوونووس و گپړه روه شیعہ کان نه مه یان به لایه کی تر دا بووه بؤ ناشیرینکردنی خلیفه ی موزده ی به هه شت پیدراو.

ئینجا له کۆتاییدا خودی فرموده یه کی بوخاری هیناوه ته وه که پیشه وا علی فرموویه تی و ده لی: له هه گبه ی شمشیره که یدا نووسراویکی دهره یناوه وتوویه تی: نه م قورئانه و نه م نووسراوه مان هیه و باسی پیروزی مه دینه ی کردوه که هرکه سینک گپچه لی تیدا بگپړی نه فره تی خواو فریشته و ته وای خه لکی له سه ربی و تا کۆتایی فرموده که.

پروپاگنده ی نه وه نه کات که فرموده کانی تری بوخاری فرموده نین، چونکه علی ته نیا نه و نووسراوانه ی ناویردوه ! وه لام: پیشه وا علی مه به سستی نه وه نه بووه و بوخاری و زانایانی تریش له زه که ریا نوزون باشت له باسه که ده زانن، نه وه ی پیشه وا علی و تبیتی نه م نووسراوه مان لایه مه سه له یه کی تایبته به خوی هیه، چونکه له سه رده می نه و و پیشتر پوزانی کۆتایی خلیفه عوسماندا سه به نییه کانی میسر کیشه یان له مه دینه دا نایه وه، پیشه وا علیش له بابته مه دینه وه فرموویه تی نه مه مان لاهیه و که وره یی و پیروزی مه دینه ی بؤ گپړاونه ته وه که نابی پیزی نه و شاره بشکینن، له بهر هه مان مه به ستیش بوو مه دینه ی پایته ختی خیلافه تی به جیه یشت تا گپچه لی لی دوربخاته وه و دوی

نارامبوونه‌وهی دۆخه‌که بۆی بگه‌پێته‌وه، ئینجا باسی ئه‌وه ئه‌کات که نابێ به‌بێ پرسی گه‌وره‌و سه‌ردهاره‌که‌ی نابێ دۆستایه‌تی و لایه‌نگیری لاکه‌ی تر بکات له‌وه‌ی سه‌به‌ئێ و خه‌واریج و ئه‌وانه‌ی له‌فرمانی ده‌رچوون، ئه‌مه‌ش بۆ تووندوتۆڵکردنی سوپاکه‌ی بووه به‌پالپشتیی ده‌قی فه‌رمووده‌و له‌بابه‌ت مه‌دینه‌و سه‌رکردایه‌تییه‌وه ئه‌و نووسراوه‌ی لا بووه، ئه‌گه‌ر نا چۆن پێشه‌وا عه‌لیی پێشتر دادوه‌ریی و دواتریش خه‌لیفایه‌تی کردوه‌و فه‌رمووده‌ی په‌یامبه‌ری خوای (صلی الله علیه وسلم) گێژاوه‌ته‌وه؟

زه‌که‌ریا ئۆزۆن ته‌نیا قسه‌ی جوینراوی به‌دگومانانی ترو ئه‌وانی پێش خۆی دووباره ئه‌کاته‌وه، وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ئێستادا ئه‌گه‌رچی ده‌ستخۆشیی لێ ئه‌که‌ن، ره‌خنه‌ی ئه‌وه‌شی لێ ئه‌گه‌رن که شانازیی نه‌کات یه‌که‌م که‌س بووبێ په‌خنه‌ی له‌بوخاریی گرتبێ، به‌ئکو پێش ئه‌وه ئه‌حمه‌د سوبحی مه‌نسور یه‌که‌م که‌س بووه ئه‌وه‌ی کردبێ و شه‌پی شانازییانه! شانازیی و یه‌که‌مین له‌کاری قه‌یزه‌ون و گومانی پووچ، جا په‌نگه‌ لای هاوئاره‌زووه‌کانیان شانازییان پێ بکری، به‌لام لای موسلمانان و که‌سانی پاستگۆ شه‌رمه‌زارن و مال و وێرانی دونه‌یا و قیامه‌تن، نمونه‌ی کابرای لای مه‌لای مه‌شه‌وره‌ن، بیری جوان و کاری جوانیان پێ نییه، ناچار له‌په‌نگه‌ی په‌یسانی کردنه‌ په‌نگه‌و دانیه‌شتنی خه‌لکیی ناویک ده‌رده‌که‌ن! ئه‌گه‌ر هه‌ر دلایان پێخۆشه‌ با پیرۆزیان بێ ئه‌و به‌دناویه!

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ، قَالَ : كُنْتُ أَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ أَسْمَعُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرِيدُ حِفْظَهُ ، فَتَهْتِنِي فُرُشٌ ، وَقَالُوا : تَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَشَرٌ يَتَكَلَّمُ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَاءِ ؟ فَأَمَسَكْتُ عَنِ الْكِتَابِ ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأَوْمَأَ بِإِصْبَعِهِ إِلَيَّ فِيهِ ، وَقَالَ : " اكْتُبْ ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا خَرَجَ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ .

واته: عهبدولای کوری عه مری کوری عاس ده یگرتتهوه و ده لن: هه شتیکم له په یامبهری خواوه گوئی لیبوايه ده منووسیه، قورهش ریگریان کرد و گوئیان تو هه موو قسه یه کی په یامبهری خوا ده نووسیتتهوه، له کاتیکدا په یامبهه مرووفه و له توورهیی و ئاساییدا قسه ده کات؟ منیش له نووسینه وهی فه رمووده ده ستم هه لگرت و نهوهم بو په یامبهری خوا باسکرد، نه ویش به په نجهی ئاماژهی بو زمانی خوئی کرد و فه رمووی: بنووسه، سوئند به و که سهی گیانی منی به دهسته، هیچ شتیک له زمانهوه ده رناچی حهق و راستی نه بی.

منتدی اقرأ الثقافی

(کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

COVER DESIGN
MUSTAFA IHSAN

www.hzr.com

5000 DI